

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΤΟΜΕΑΣ Α΄ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ : 2006-2007

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Μαρίας Δημητρίου Μπούργα
ΑΜ 598**

**ΑΞΙΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ:
ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ**

Επιβλέποντες

Παπαχρίστου Θανάσης
Κονδύλη Ιωάννα

Αθήνα, Μάρτιος 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

❖ <u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>σελ. 4-7	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ</u>σελ. 8-25	
1. Ενοχική ή εμπράγματη αξίωση;.....σελ. 8-14	
2. Προσωποπαγής αξίωση.....σελ. 14-19	
3. Διάταξη αναγκαστικού δικαίου.....σελ. 19-23	
4. Απλή προσδοκία δικαιώματος ή προσδοκία δικαιώματος.....σελ. 23-25	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ</u>σελ. 26-58	
1. Λύση ή ακύρωση του γάμου ή συμπλήρωση τριετούς διάστασης.....σελ. 27-32	
2. Επαύξηση της περιουσίας του συζύγου κατά την διάρκεια του γάμου.....σελ. 33-51	
2.1. Αρχική περιουσία.....σελ. 34-38	
2.2. Τελική περιουσία.....σελ. 38-43	
2.2.1. Μη υπολογισμός στην τελική περιουσία αποκτημάτων από χαριστική αιτία.....σελ. 43-46	
2.2.2. Δωρεές μεταξύ των συζύγων.....σελ. 46-48	
2.2.3. Αύξηση της περιουσίας και των δυο συζύγων.....σελ. 48-49	
2.2.4. Ανυπαρξία περιουσιακής αύξησης ή περιουσιακή μείωση.....σελ. 49-50	
2.2.5. Ειδικότερα ζητήματα.....σελ. 50-51	
3. Συμβολή του δικαιούχου στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου.....σελ. 51-58	
3.1. Έννοια της συμβολής.....σελ. 51-55	
3.2. Τεκμήριο της συμβολής.....σελ. 55-58	
4. Μη επιλογή του συστήματος της κοινοκτημοσύνης από τους συζύγους.....σελ. 58	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΠΑΡΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ</u>σελ.59-65	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΥΡΟΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ</u>σελ. 66-71	

❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ:</u>	ΑΞΙΩΣΗ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	ΣΤΑ
	ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ	ΚΑΙ	ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΟΣ
	ΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ.....σελ.	72-76	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ:</u>	ΕΛΕΥΘΕΡΗ	ΕΝΩΣΗ	ΚΑΙ ΑΞΙΩΣΗ
	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ.....σελ.	77-86
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ:</u>	ΠΑΡΟΧΗ	ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....σελ.	87-97
	1. Εμπράγματα ασφάλεια.....σελ.	91-93	
	2. Ασφάλεια κατά το άρθρο 1402 Α.Κ.....σελ.	94-97	
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΌΓΔΩΟ:</u>	ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....σελ.	98-103
❖ <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΝΑΤΟ:</u>	ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ	ΔΙΚΑΙΟ.....σελ.	104-105
❖ <u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	σελ.	106-107	
❖ <u>ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ.	108-110	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με το άρθρο 1400 Α.Κ. «Αν ο γάμος λυθεί η ακυρωθεί και η περιουσία του ενός συζύγου έχει, αφότου τελέσθηκε ο γάμος, αυξηθεί, ο άλλος σύζυγος, εφόσον συνέβαλε με οποιοδήποτε τρόπο στην αύξηση αυτή, δικαιούται να απαιτήσει την απόδοση του μέρους της αύξησης το οποίο προέρχεται από τη δική του συμβολή. Τεκμαίρεται ότι η συμβολή αυτή ανέρχεται στο ένα τρίτο της αύξησης, εκτός αν αποδειχθεί μεγαλύτερη ή μικρότερη ή καμία συμβολή.

Η προηγούμενη παράγραφος εφαρμόζεται αναλογικά και στην περίπτωση διάστασης των συζύγων που διήρκεσε περισσότερο από τρία χρόνια.

Στην αύξηση της περιουσίας των συζύγων δεν υπολογίζεται ό,τι αυτοί απέκτησαν από δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία ή με διάθεση των αποκτημάτων από αυτές τις αιτίες».

Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα όπως περιγράφεται ανωτέρω και όπως συμπληρώνεται από τα άρθρα 1401-1402 Α.Κ., αποτέλεσε μια καινοτομία στις ήδη προβλεπόμενες ρυθμίσεις του οικογενειακού δικαίου, η οποία εισήχθη με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983. Η σχετική πρόβλεψη παρουσιάστηκε ως επιτακτική ανάγκη για την συμμόρφωση προς την υπ' αριθμ. 547 απόφαση του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε καθώς και προς το ν.δ. 53/1074, με το οποίο επικυρώθηκε η από 4 Νοεμβρίου 1950 Σύμβαση της Ρώμης¹.

Μέχρι την νομοθετική πρόβλεψη της αξίωσης στα αποκτήματα, η μόνη δυνατότητα που προβλεπόταν στον δικαιούχο σύζυγο προκειμένου να αναζητήσει την συμβολή του στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου παρεχόταν μέσω των διατάξεων περί αδικαιολόγητου πλουτισμού. Στην πραγματικότητα όμως η προσφυγή και επίκληση των διατάξεων 904επ. Α.Κ., αποτελούσε ένα κενό γράμμα αφού ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να αποδειχθούν οι προϋποθέσεις οι οποίες τίθεντο εκεί. Έτσι ο δικαιούχος είχε μεν πάντα την δυνατότητα να αναζητήσει την συμβολή του σπανίως όμως ήταν σε θέση να την αποδείξει, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να πετύχει την απόδοση της χρηματική αποτίμησής της από τα δικαστήρια.

¹ Βλ. Παπαδημητρίου, ο. π., σελ. 282.

Μια σημαντική επίσης έλλειψη στο παλιό νομοθετικό καθεστώς συνίστατο στο γεγονός ότι δεν ήταν δυνατή η αναζήτηση της συμβολής του δικαιούχου συζύγου σε περίπτωση λύσης του γάμου με το θάνατο του υποχρέου².

Τώρα πλέον με την πρόβλεψη του τεκμηρίου του 1400 Α.Κ. καθίσταται πιο ευχερής η θέση του δικαιούχου συζύγου, ο οποίος δεν απαιτείται να αποδείξει το ποσοστό κατά το οποίο συνέβαλε στην περιουσιακή επαύξηση καθώς και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ συμβολής και αύξησης, αλλά αρκεί να επικαλεστεί το τεκμήριο³. Αυτή είναι μια από τις βασικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την επιδίωξη της απόδοσης της συμβολής του δικαιούχου μέσω των διατάξεων του αδικαιολόγητου πλουτισμού⁴.

Όπως είναι γνωστό στο ελληνικό αστικό δίκαιο προβλέπονται δυο συστήματα ρύθμισης των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Το πρώτο είναι το σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας και το δεύτερο το σύστημα της κοινοκτημοσύνης. Οι σύζυγοι λοιπόν καλούνται να επιλέξουν ανάμεσα σε αυτά τα δυο συστήματα μη δυνάμενοι να δημιουργήσουν ένα τρίτο καινούργιο σύστημα.

Στην περίπτωση που οι σύζυγοι επιλέξουν το σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας μπορεί να βρεθούν αντιμέτωποι με ορισμένες αδικίες εάν ο γάμος τους τελικά δεν καρποφορήσει. Και αυτό γιατί ο γάμος βασίζεται στην συντροφικότητα των συζύγων αλλά και στην οικονομική-κοινωνική-ψυχική αλληλοϋποστήριξη για την επιτυχημένη αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν κατά την διάρκεια του. Αυτή η συνεργασία και η διαμορφωθείσα κοινότητα περιγράφεται και στον αστικό κώδικα στο άρθρο 1386 Α.Κ., όπου προβλέπεται η υποχρέωση και των δυο συζύγων να συμμετέχουν στις οικογενειακές ανάγκες ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνάμεις. Έτσι είναι δυνατόν κατά την διάρκεια του γάμου να αποκτηθούν περιουσιακά αντικείμενα από τον ένα σύζυγο με την συμβολή όμως και του άλλου συζύγου. Στην περίπτωση αυτή ο σύζυγος ο οποίος συνέβαλε στην περιουσιακή

² Βλ. Παπαδημητρίου, Οικογενειακό Δίκαιο, 1997, σελ. 282, όπου ο συγγραφέας ασκεί έντονη κριτική στην επέκταση της ρύθμισης της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα και στην περίπτωση λύσης του γάμου με θάνατο του υποχρέου λόγω της παράλληλης ρύθμισης των διατάξεων του κληρονομικού δικαίου ώστε τελικά ο δικαιούχος σύζυγος να βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση έναντι των κληρονόμων του υποχρέου.

³ Για την έννοια του τεκμηρίου βλ. παρακάτω κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 3.

⁴ Για την συγκριτική επισκόπηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα με την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού βλ. παρακάτω κεφάλαιο Τέταρτο.

επαύξηση δεν θα δικαιούται βάσει του συστήματος της περιουσιακής αυτοτέλειας να απαιτήσει το αντίστοιχο μέρος του περιουσιακού αντικειμένου το οποίο αποκτήθηκε. Τότε ο οφειλέτης σύζυγος θα βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση αφού θα απολαμβάνει την επαύξηση της περιουσίας του, χωρίς να την έχει πετύχει εξ' ολοκλήρου ο ίδιος.

Ο θεσμός της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα έρχεται λοιπόν να συμπληρώσει το σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας του αστικού κώδικα αίροντας τις αδικίες οι οποίες τυχόν δημιουργούνται από την επιλογή του. Σκοπός δηλαδή της αξίωσης είναι η προστασία του οικονομικά ασθενέστερου μέρους, το οποίο δεν φρόντισε για διάφορους λόγους, να απαιτήσει κατά την διάρκεια του γάμου την περιουσιακή επαύξηση στην οποία συνέβαλε ο ίδιος. Και είναι συνηθισμένο στην πράξη, να αποφεύγει ο σύζυγος ο οποίος συμβάλλει στην περιουσιακή επαύξηση, να απαιτήσει την απόδοση της χρηματικής αποτίμησής της, αφού συνήθως θεωρεί ότι αυτή θα χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση των αναγκών που προκύπτουν στην δημιουργηθείσα κοινότητα βίου και σε καμία περίπτωση δεν συλλογίζεται το ενδεχόμενο της λύσης του γάμου.

Βέβαια ο νομοθέτης θα πρέπει εκτός από την άρση των οποιοδήποτε αδικιών, να μεριμνά και για την προστασία της έγγαμης συμβίωσης από διενέξεις και διαφωνίες. Για αυτό το λόγο όρισε ότι η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα γεννάται μόνο μετά τη λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση τριετούς διάρκειας. Πριν από την επέλευση του ως άνω χρονικού διαστήματος η ικανοποίηση της αξίωσης είναι δυνατή μόνο μέσω των διατάξεων του αδικαιολόγητου πλουτισμού⁵.

Τέλος να επισημάνουμε ότι η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα δεν αποτελεί έναν άγνωστο θεσμό για τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά δίκαια. Έτσι σχετική πρόβλεψη υπήρχε ήδη στον γερμανικό, στον γαλλικό, στον αυστριακό, στον ιταλικό, στον βελγικό και στον αγγλικό αστικό κώδικα⁶.

⁵ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, 2003, σελ. 246.

⁶ Βλ. αναλυτικά σε Σταθέα, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1990, σελ. 49επ, όπου αναφέρεται και η περίπτωση του αγγλικού δικαίου σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση λύσεως ή ακυρώσεως του γάμου, ο σύζυγος έχει αξίωση κατά του ετέρου για καταβολή περιοδικών παροχών ή ποσού εφάπαξ ή δικαστικού διακανονισμού, όπως επιδίκαση κυριότητας. Σαν κριτήρια όπως περιγράφεται,

Σ' αυτό το σημείο και πριν προχωρήσουμε στην εξέταση της νομικής φύσης της αξίωσης θεωρώ ότι είναι αξιοσημείωτο να αναφέρουμε τις αρχές στις οποίες βασίζεται η ρύθμιση του 1400 Α.Κ., όπως αυτές έχουν διαφανεί μέχρι τώρα. Έτσι η αξίωση στηρίζεται στις αρχές της δικαιοσύνης⁷, της αυτονομίας της βούλησης των συζύγων, της κατανομής της θέσης ανάμεσα στους συζύγους, της ασφάλειας των συναλλαγών και της προστασίας των τρίτων⁸ και τέλος της ισότητας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ανάμεσά τους, με την οποία πραγματώνεται η συνταγματική επιταγή του άρθρου 4 §2 του Συντάγματος και εκφράζεται με την αναγνώριση της συμβολής του καθενός στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου αλλά και της αυτοτέλειας του καθενός για την ατομική του περιουσία.

λαμβάνονται υπόψη η μελλοντική εισοδηματική ικανότητα, η περιουσία, η ηλικία, οι ανάγκες των συζύγων, η διάρκεια του γάμου και η συμβολή των συζύγων στα βάρη του γάμου.

⁷ Βλ. Εφαθ 9274/1996, Αρμεν. 1997, σελ. 356, στην οποία αναφέρονται μεταξύ άλλων τα ακόλουθα «Η νέα αυτή ρύθμιση προεχόντως υπηρετεί την ιδέα της Δικαιοσύνης ενόψει του ότι, κατά τη διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης υφίσταται μεταξύ των συζύγων μια κοινοκτημοσύνη εν τοις πράγμασι και επομένως είναι αδιάφορο αν η υπαγωγή του αποκτώμενου περιουσιακού στοιχείου στην ατομική περιουσία του ενός ή του άλλου συζύγου ανταποκρίνεται στο μόχθο που κατέβαλε ο σύζυγος για την απόκτησή του. Μετά τη λύση, όμως, ή την ακύρωση του γάμου ή τη διάσταση που διάρκεσε περισσότερο από τρία χρόνια, επέρχεται η κατάλυση της συζυγικής οικονομικής κοινότητας και η κατανομή των περιουσιακών αποτελεσμάτων της πρέπει να είναι ανάλογη με την συμβολή εκάστου συζύγου».

⁸ Βλ. Βαθρακοκοίλη, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, 2004, σελ. 318.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ

1) Ενοχική ή εμπράγματη αξίωση;

Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα είναι ενοχική⁹. Δανειστής είναι ο δικαιούχος σύζυγος ο οποίος έχει συμβάλει στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου και οφειλέτης ο έτερος σύζυγος. Επομένως η αξίωση αυτή δεν μπορεί να στραφεί κατά τρίτων προσώπων, με εξαίρεση την περίπτωση θανάτου του ενός συζύγου οπότε και είναι δυνατόν να στραφεί ο επιζών σύζυγος κατά των κληρονόμων του θανόντος για την ικανοποίηση της αξίωσής του καθώς επίσης και την περίπτωση όπου έχει αναγνωρισθεί συμβατικά η εν λόγω αξίωση ή έχει επιδοθεί αγωγή για την ικανοποίηση της (1401 Α.Κ.)¹⁰. Ο ενοχικός χαρακτήρας της αξίωσης σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει την εμπράγματη εξασφάλισή της κατά το άρθρο 1262 αρ.4 και κατά το 1402 Α.Κ.

Ο νομοθέτης απέφυγε να προσδώσει στην εν λόγω αξίωση εμπράγματο χαρακτήρα καθώς για τις εμπράγματες σχέσεις ο νόμος απαιτεί σε κάθε περίπτωση σαφήνεια, βεβαιότητα και δημοσιότητα ως προς το ποσοστό συμμετοχής στην περιουσία του άλλου, κάτι που δεν συντρέχει στην αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα λόγω των συνεχών μεταβολών που υφίσταται η περιουσιακή κατάσταση των συζύγων μέχρι την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας. Η αβεβαιότητα έγκειται επίσης στην αδυναμία γνώσης του ακριβούς μεγέθους της συμβολής του δικαιούχου συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου¹¹. Σε κάθε περίπτωση η αναγνώριση του ενοχικού χαρακτήρα της αξίωσης

⁹ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό δίκαιο, 2003, σελ. 263, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο. π., σελ. 291, Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, σελ. 100, Σπυριδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, 2005, σελ. 252 και παρακάτω σελ. 255 και στη νομολογία ΑΠ 28/1996, ΕλλΔνη 1997, σελ. 28, ΑΠ 1658/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ. 1036, ΑΠ 1584/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ. 712.

¹⁰ Βλ. παρακάτω αριθμ. 2.

¹¹ Βλ. Βαθρακοκούλη, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, 2004, σελ. 322, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, σελ. 292.

εξυπηρετεί καλύτερα την ανάγκη για ασφάλεια στις συναλλαγές και προστασία των τρίτων¹².

Ιδιαίτερη προβληματική προκλήθηκε ως προς την ειδικότερη φύση της ενοχικής αυτής αξίωσης. Συγκεκριμένα τα ζητήματα τα οποία προέκυψαν έγκεινται στο αν είναι δυνατή η αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων ή μέρους αυτών που αντιστοιχούν στην συμβολή του δικαιούχου συζύγου, ή αν αντίθετα θα πρέπει να ζητείται πάντα η χρηματική αποτίμηση της συμβολής. Η ίδια η διατύπωση του άρθρου 1400 Α.Κ. δεν φαίνεται να μας παρέχει ιδιαίτερη βοήθεια αλλά αντίθετα εντείνει περισσότερο τους προβληματισμούς μας. Ενώ στον παράτιτλο του άρθρου γίνεται λόγος για αξίωση, στην συνέχεια στο κείμενο του άρθρου χρησιμοποιείται ο όρος απαίτηση ενώ ο νομοθέτης επανέρχεται στον όρο αξίωση στο άρθρο 1401.

Έτσι κατά μια άποψη η ενοχική αξίωση είναι πάντοτε χρηματική και έχει ως αντικείμενο την χρηματική αποτίμηση της περιουσιακής επαύξησης της περιουσίας του οφειλέτη και την απόδοση του χρηματικού ποσού το οποίο ανταποκρίνεται στην συμβολή του δικαιούχου συζύγου¹³. Κατά την άποψη αυτή, η οποία είναι ιδιαιτέρως επιεικής για τον δανειστή αφού επιτρέπει την εφαρμογή των άρθρων 345 και 346 Α.Κ.¹⁴, δεν είναι δυνατή η αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων. Βέβαια οι ανωτέρω διατάξεις αποτελούν γενικές ρυθμίσεις.

Κατά την δεύτερη υποστηριζόμενη άποψη η αξίωση είναι χρηματική δεν αποκλείεται όμως το αίτημα για αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων ή ποσοστού συγκυριότητας επ' αυτών, ανάλογο με το ποσοστό συμβολής του δικαιούχου συζύγου

¹² Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 285.

¹³Βλ. Γαζή, Το νέο Οικογενειακό Δίκαιο, σελ. 42, Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Οι συνέπειες του διαζυγίου, 1986, σελ. 96, Παρασκευόπουλο, Αι περιουσιακαί σχέσεις των συζύγων κατά το εσωτερικόν και διεθνές δίκαιον με τον Ν. 2329/1983, 1984, σελ. 36, αλλά και στη νομολογία ΕφΑθ 2571/1991, ΕλλΔνη 33, σελ. 166, ΕφΑθ 6526/1991, ΕλλΔνη 33, σελ. 164, ΕφΘεσ 2910/1990, ΕλλΔνη 32, σελ. 1345

¹⁴ 345 Α.Κ. «Όταν πρόκειται για χρηματική οφειλή, ο δανειστής σε περίπτωση υπερημερίας έχει δικαίωμα να απαιτήσει τον τόκο υπερημερίας που ορίζεται από το νόμο ή με δικαιοπραξία χωρίς να είναι υποχρεωμένος να αποδείξει ζημία. Ο δανειστής, αν αποδείξει και άλλη θετική ζημία, εφόσον στον νόμο δεν ορίζεται διαφορετικά, έχει δικαίωμα να απαιτήσει και αυτήν».

346 Α.Κ. «Ο οφειλέτης χρηματικής οφειλής, και αν δεν είναι υπερήμερος, οφείλει νόμιμους τόκους αφοτου επιδόθηκε η αγωγή για το ληξιπρόθεσμο χρέος».

στην επαύξηση της περιουσίας^{15, 16}. Έτσι εάν κατά τη διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης αυξήθηκε η περιουσία του ενός συζύγου αφού αυτός απέκτησε στην κυριότητά του δυο ακίνητα και ένα αυτοκίνητο, η δικαιούχος σύζυγος η οποία συνέβαλε στην απόκτησή τους θα δικαιούται να ζητήσει αυτούσια τα αποκτήματα ή ποσοστού συγκυριότητας επί αυτών ανάλογα με το μέγεθος της συμβολής της (αν επιλέξει τον τεκμαρτό υπολογισμό θα δικαιούται το 1/3 επί των ανωτέρω αποκτημάτων διαφορετικά με τον πραγματικό υπολογισμό θα πρέπει να αποδείξει η δικαιούχος το μέγεθος της συμβολής της στην περιουσιακή επαύξηση)¹⁷.

Οι υποστηρικτές της εν λόγω άποψης αντλούν τα επιχειρήματά τους από την αναλογική εφαρμογή του 297 εδ. β. Α.Κ. καθώς και από το επιχείρημα ότι η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα αποτελεί ειδική μορφή της αξίωσης από αδικαιολόγητο πλουτισμό. Έτσι αφού είναι δυνατή η αυτούσια απόδοση κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (908 Α.Κ. σύμφωνα με το οποίο «ο λήπτης οφείλει να αποδώσει το πράγμα που έλαβε ή το αντάλλαγμα που τυχόν έλαβε από αυτό»), θα πρέπει να γίνει δεκτή η αυτούσια απόδοση και στην περίπτωση της αξίωσης του 1400 Α.Κ.

Τελικά εναπόκειται στην κρίση του δικαστηρίου να επιλέξει την μια ή την άλλη λύση αφού σταθμίσει τα εκατέρωθεν συμφέροντα των μερών. Έτσι θα πρέπει κατά τους υποστηρικτές αυτής της άποψης να γίνεται δεκτός ο κατ' αρχήν χρηματικός χαρακτήρας της απαίτησης και μόνο εφόσον κρίνεται ενδεδειγμένη στην συγκεκριμένη περίπτωση και κατά τις περιστάσεις η αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων, να προκρίνεται η τελευταία. Την ανωτέρω λύση στηρίζει και η Εισηγητική Έκθεση της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία

¹⁵ Βλ. Κουμάντο, Οικογενειακό Δίκαιο, 1998, σελ.204, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό δίκαιο, 2003, σελ. 263, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο. π., σελ. 291, Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, σελ. 100, Σπυριδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, 2005, σελ. 252 και παρακάτω σελ. 255 και στη νομολογία ΑΠ 28/1996, ΕλλΔνη 1997, σελ. 28, ΑΠ 1658/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ. 1036, ΑΠ 1584/2001, ΕλλΔνη 2002, σελ.712.

¹⁶ Βλ. Δασκαρόλη, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1992, σελ. 293, ο οποίος παρατηρεί ότι η δυνατότητα αυτούσιας απόδοσης δεν προβλέπεται ρητώς στο νόμο ενώ παραθέτει ταυτόχρονα και τα παραδείγματα του γαλλικού και γερμανικού δικαίου όπου υπάρχουν διατάξεις οι οποίες επιτρέπουν την αυτούσια απόδοση (1576 §2 και 1383 αντίστοιχα).

¹⁷ Βλ. κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 3.2.

«τελικά εναπόκειται στην κρίση του Δικαστηρίου να διατάξει την τυχόν ζητούμενη απόδοση αυτούσιου του ανάλογου μέρους των αποκτημάτων».

Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το επιχείρημα ότι η ποικιλία των αντικειμένων τα οποία θα αποτελούν σε κάθε περίπτωση τα αποκτήματα θα δυσχέραιναν σε μεγάλο βαθμό αρχικά την αξίωση μεταβίβασης αυτών και κατά δεύτερον την εκμετάλλευση των ποσοστών συγκυριότητας στο κάθε απόκτημα¹⁸. Επιπροσθέτως με την υιοθέτηση αντίθετης άποψης θα οδηγούμασταν όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε έναν επικίνδυνο «εκχρηματισμό» ή «εμποριοποίηση» της ηθικής και συντροφικής σχέσης του γάμου, αφού ο όλος θεσμός της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα θα αποκτούσε την μορφή εκκαθάρισης μιας de facto εταιρείας¹⁹.

Πρόκειται δηλαδή για ενοχή εκ του νόμου που έχει τον χαρακτήρα της «αμφιμερούς διαζευκτικής ή υπαλλακτικής ευχέρειας»²⁰. Η ίδια βέβαια δυνατότητα παρέχεται και στον οφειλέτη ο οποίος μπορεί να αξιώσει να εκπληρώσει την ενοχή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Βέβαια προβληματισμός γεννάται στην περίπτωση διαφωνίας των μερών για τον τρόπο της εκπλήρωσης. Ποια λύση θα πρέπει να προτιμηθεί; Ενόψει του δικαιολογητικού λόγου του άρθρου 1400 Α.Κ. που είναι όπως έχει προαναφερθεί η προστασία του συζύγου ο οποίος έχει συμβάλλει στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου, θα πρέπει να συναχθεί ότι σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ δικαιούχου και οφειλέτη συζύγου θα πρέπει να προηγηθεί η λύση που προκρίνει ο δικαιούχος σύζυγος²¹.

Αυτό που πρέπει να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο είναι ότι στην περίπτωση καταδίκης του οφειλέτη συζύγου στην απόδοση αυτούσιων των αποκτημάτων από το Δικαστήριο, αυτό δεν θα συνεπάγεται άνευ εταίρου την μετάθεση της κυριότητας του αποκτήματος στον δικαιούχο σύζυγο αλλά αντίθετα θα απαιτείται καταδίκη του οφειλέτη σε δήλωση βούλησης σύμφωνα με τις οικείες

¹⁸ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 204.

¹⁹ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, 2003, σελ. 265, Δεληγιάνη, Οικογενειακό Δίκαιο II (Συζυγικές σχέσεις-Διαζύγιο), 1987, σελ. 106, Σταθέα, ο.π., σελ. 57.

²⁰ Βλ. Παπαδημητρίου, ο. π., σελ. 285, Δεληγιάνη, ο. π., σελ. 106, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο. π., σελ. 265, Δεληγιάνη, ο.π., 106, Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005, 101, Βαθρακοκοίλη, ο. π., σελ. 323.

²¹ Βλ. Βαθρακοκοίλη, οπ., σελ. 323, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 265.

διατάξεις του ΚΠολΔ (άρθρο 949) και μετέπειτα αναγκαστική εκτέλεση της σχετικής απόφασης (κάτι τέτοιο είναι απολύτως λογικό αφού η αξίωση αυτή έχει ενοχικό και όχι εμπράγματο χαρακτήρα όπως έχουμε ήδη εξετάσει).

Τέλος έχει διατυπωθεί και μια τρίτη άποψη η οποία δεν διαφοροποιείται σημαντικά από την δεύτερη παρά μόνο στην αφετηρία της. Έτσι σύμφωνα με αυτή την άποψη, η αξίωση έχει ως αντικείμενο την αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων²². Συγκεκριμένα θα μπορεί κατ' αρχήν ο δικαιούχος να ζητήσει την αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων και κατά δεύτερο λόγο την χρηματική αποτίμηση της συμβολής του, σε αντίθεση με την δεύτερη άποψη σύμφωνα με την οποία αρχικά ο δικαιούχος απαιτεί την χρηματική επαύξηση της περιουσίας του συζύγου στην απόκτηση της οποίας συνέβαλλε ο ίδιος και μόνο εφόσον το επιλέξει μπορεί να ζητήσει την αυτούσια απόδοση.

Έτσι βάσει των ανωτέρω ο δικαιούχος μπορεί σταθμίζοντας τα συμφέροντά του να επιλέξει τον τρόπο εκπλήρωσης της ενοχής. Και σε αυτή την περίπτωση θα μιλάμε για μια ενοχή εκ του νόμου που έχει την μορφή διαζευκτικής ή υπαλλακτικής ευχέρειας.

Η προτίμηση της δυνατότητας αυτούσιας απόδοσης (είτε με την μορφή της δεύτερης είτε με την μορφή της τρίτης άποψης) τελικά θα αποβαίνει σε όφελος και του οφειλέτη, αφού σε περίπτωση που ο τελευταίος δεν μπορεί να καταβάλλει σε χρήμα το ποσό που αναλογεί στην συμβολή του δικαιούχου συζύγου, θα προτιμά να αποδοθεί μέρος των αποκτημάτων αυτών από τη δυσμενή λύση της εκποίησης ή του πλειστηριασμού τους, αφού τότε θα εμφιλοχωρεί ο κίνδυνος απώλειας ενός σημαντικού μέρους της αξίας τους.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι παρουσιάζεται επιτακτική η παρέμβαση του νομοθέτη για την σαφή επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος, αφού διαφορετικά θα ελλοχεύει ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών δικαστικών αποφάσεων και τελικά αυτό θα αποβαίνει σε βάρος του δικαιολογητικού λόγου του άρθρου 1400 Α.Κ. που δεν είναι άλλος από την προστασία του δικαιούχου συζύγου.

Το ανωτέρω ζήτημα απασχόλησε ιδιαίτερα την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου στην υπ' αριθμ.28/1996 απόφασή της. Εκεί η πλειοψηφία έκανε δεκτό τον χρηματικό

²² Για το ποιοι υποστηρίζουν την άποψη αυτή βλέπε Σταθόπουλο, σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, σελ. 305, υποσημ. 47.

κατ' αρχήν χαρακτήρα της ενοχής δεχόμενη ότι «η απαίτηση του κάθε συζύγου από το άρθρο 1400 Α.Κ. είναι κατ' αρχήν ενοχή αξίας, δηλαδή χρηματική ενοχή, αντικείμενο της οποίας αποτελεί η χρηματική αποτίμηση της περιουσιακής αύξησης του υπόχρεου συζύγου, που προέρχεται από τη συμβολή του δικαιούχου. Ο κανόνας όμως αυτός δεν αποκλείει, κατά την έννοια της διάταξης αυτής, την εξουσία του δικαστή να διατάξει δεχόμενος σχετικό αίτημα του ενός ή του άλλου συζύγου, ενοχικώς πάντοτε την απόδοση του ποσοστού της συμβολής του δικαιούχου συζύγου στην αύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου με αυτούσια απόδοση είτε ανάλογου ποσοστού συγκυριότητας επί των αποκτημάτων είτε ορισμένου ή ορισμένων πραγμάτων ίσης αξίας προς το ποσοστό της συμμετοχής του δικαιούχου στην αύξηση της περιουσίας του άλλου».

Τα επιχειρήματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την ενίσχυση της ανωτέρω άποψης ήταν η αναλογία δικαίου βάσει των αρχών που συνάγονται από τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και από την διάταξη του άρθρου 297 εδ. β. Α.Κ.²³, και τέλος το ιστορικό επιχείρημα της αναφοράς στην αιτιολογική έκθεση του νόμου της εν λόγω δυνατότητας αυτούσιας απόδοσης των αποκτημάτων.

Παρά την επίλυση του ζητήματος αυτού με την απόφαση του Αρείου Πάγου, ιδιαίτερος προβληματισμός προκλήθηκε από την ισχυρή μειοψηφία σύμφωνα με την οποία η ενοχή του 1400 Α.Κ. είναι πάντοτε χρηματική. Στην υιοθέτηση της άποψης αυτής κατέληξε η μειοψηφία υποστηρίζοντας ότι ενδεχόμενη διαφορετική επίλυση του ζητήματος θα οδηγούσε στην ματαίωση της καθιερούμενης από το νόμο αρχής της περιουσιακής αυτοτέλειας των συζύγων και θα έπληττε κατ' επέκταση την ασφάλεια των συναλλαγών. Επίσης αντέκρουσαν την κρατούσα άποψη αναφέροντας ότι η αυτούσια απόδοση δεν μπορεί να στηριχθεί στην αναλογική εφαρμογή των 297 εδ. β' Α.Κ. και 908 Α.Κ. λόγω των διαφορετικών αρχών που διέπουν τις ανωτέρω διατάξεις σε σχέση με την αξίωση του 1400 Α.Κ. Συγκεκριμένα για την εφαρμογή του 297 Α.Κ. απαιτείται αξίωση αποζημίωσης ενώ για το 908 Α.Κ. θα πρέπει το αντικείμενο του οποίου η απόδοση αναζητείται να έχει περιέλθει αυτούσιο στο λήπτη

²³ Βλ. Δωρή στο ΝοΒ 45, σελ. 597επ., στο σχόλιο επί της απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου 28/1996, όπου υποστηρίζει ότι μεθοδολογικά ορθό θα ήταν να υποστηρίξουμε ότι η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα θα μπορεί να εκπληρωθεί με αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων μέσω της αναλογίας νόμου και συγκεκριμένα του άρθρου 297 εδ. β και όχι αναλογίας δικαίου λόγω των διαφορετικών αρχών που διέπουν τις εν λόγω διατάξεις.

από άκυρη ή παράνομη αιτία. Τα ανωτέρω επιχειρήματα παραγνωρίζουν βέβαια το γεγονός ότι αν πληρούνταν οι παραπάνω προϋποθέσεις, τα άρθρα θα εφαρμόζονταν ευθέως και όχι αναλόγως²⁴.

2) προσωποπαγής αξίωση.

Κατά το άρθρο 1401 Α.Κ. «η αξίωση του προηγούμενου άρθρου δεν γεννιέται, σε περίπτωση θανάτου, στο πρόσωπο των κληρονόμων του συζύγου που πέθανε. Επίσης δεν εκχωρείται, ούτε κληρονομείται, εκτός αν έχει αναγνωρισθεί συμβατικά ή έχει επιδοθεί αγωγή».

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η αξίωση έχει έντονα προσωποπαγή χαρακτήρα. Επίσης από την γραμματική διατύπωση της παραπάνω διάταξης συμπεραίνουμε ότι ο προσωποπαγής χαρακτήρας της αξίωσης αναφέρεται τόσο στην γέννηση όσο και στην εκχώρηση της αξίωσης αφότου γεννηθεί, είτε κατά την διάρκεια της ζωής είτε μετά τον θάνατο του δικαιούχου²⁵.

Η δικαιολογητική βάση της παραπάνω ρύθμισης έγκειται στο ότι σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις του περιουσιακού δικαίου, η αναγνώριση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα βασίζεται στην αυστηρά προσωπική σχέση μεταξύ των συζύγων.

Έτσι ο κάθε σύζυγος συμμετέχει στην αντιμετώπιση των οικογενειακών αναγκών κατά το άρθρο 1389 Α.Κ., ανάλογα με τις οικονομικές του δυνάμεις. Η παραπάνω συμμετοχή δεν εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια του κάθε συζύγου αλλά αντίθετα ανάγεται σε αυστηρή υποχρέωση του κάθε μέρους όπως προβλέπεται από τον αστικό κώδικα.

Πολλές φορές όμως όπως έχει ήδη γίνει λόγος, ο κάθε σύζυγος μπορεί να προσφέρει περισσότερα από αυτά που υποχρεούται στην πραγματικότητα, πάντοτε σε συσχετισμό με τις δυνάμεις του. Σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να συμβάλλει στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου. Θα πρέπει λοιπόν τότε να χορηγείται το δικαίωμα συμμετοχής στα αποκτήματα στον σύζυγο ο οποίος συνέβαλε στην απόκτησή τους. Το δικαίωμα αυτό λοιπόν σύμφωνα με το άρθρο 1401 Α.Κ. χορηγείται μόνο στον ίδιο τον δικαιούχο σύζυγο και όχι σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο είτε πρόκειται για κληρονόμο είτε πρόκειται για κάποιον εκδοχέα.

²⁴ Βλ. Δωρή, ΝοΒ 45, σελ. 598.

²⁵ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 286, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 290, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 116.

Δεν είναι δυνατόν λοιπόν να επικαλούνται και να επωφελούνται τρίτα πρόσωπα από μια καθαρά προσωπική σχέση των συζύγων, η οποία ρυθμίζεται από τα τελευταία. Μόνο το μέρος το οποίο συνέβαλε μπορεί να επιδιώξει όλο ή μέρος του αποκτήματος που αντιστοιχεί στην συμβολή του. Έτσι θα αποκαθίσταται η αδικία η οποία δημιουργείται υπέρ του υποχρέου ο οποίος θα πλουτίζει αδικαιολόγητα. Εξάλλου αντίθετη ρύθμιση θα οδηγούσε στην υιοθέτηση της αποκρουσθείσας άποψης ότι η αξίωση του 1400 είναι ένας θεσμός οιονεί εκκαθάρισης μιας προσωπικής εταιρείας.

Εξάλλου θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην πράξη θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να αποδείξουν οι κληρονόμοι του δικαιούχου ότι συγκεκριμένες παροχές του τελευταίου οι οποίες οδήγησαν στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου δεν πραγματοποιήθηκαν με πρόθεση δωρεάς.

Εφόσον κατά τα ανωτέρω είναι ανεπίδεκτη η εκχώρηση της αξίωσης σαφώς προκύπτει ότι θα είναι επίσης ανεπίδεκτη η ενεχύραση και η επικαρπία, σύμφωνα με τα άρθρα 1247 εδ. α και 1178 εδ. β. Α.Κ. αντιστοίχως²⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 464 Α.Κ. «απαιτήσεις ακατάσχετες είναι ανεκχώρητες». Από την εν λόγω διάταξη δεν προκύπτει και το αντίθετο δηλαδή ότι οι ανεκχώρητες απαιτήσεις θα είναι και ακατάσχετες. Έτσι σε συνδυασμό και με το άρθρο 982 ΚΠολΔ, συνάγουμε ότι επιτρέπεται η κατάσχεση της παραπάνω απαίτησης. Εφόσον όμως επιτρέπεται η κατάσχεση της απαίτησης θα επιτρέπεται βάσει του άρθρου 451 Α.Κ. («δεν επιτρέπεται συμψηφισμός κατά ακατάσχετης απαίτησης») και ο συμψηφισμός της. Έτσι σε περίπτωση επαύξησης της περιουσίας και των δυο συζύγων στην οποία συνέβαλαν και οι δυο αντιστοίχως, θα δημιουργούνται εκατέρωθεν αξιώσεις συμμετοχής στα αποκτήματα. Τότε θα είναι δυνατόν, ο ένας σύζυγος να προτείνει σε συμψηφισμό έναντι του άλλου την απαίτησή του.

Ζήτημα δημιουργείται βέβαια, όπως θα εξετάσουμε και παρακάτω²⁷, σχετικά με τον τρόπο ικανοποίησης των εκατέρωθεν αξιώσεων των συζύγων. Κατά την

²⁶ Βλ. Δελιγιάννη, ο.π, σελ. 116, Βαθρακοκοίλη, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, σελ. 353, Παπαδημητρίου, Οικογενειακό Δίκαιο, σελ. 286, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, σελ. 292, Σπυριδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, 2006, σελ. 251, Δασκαρόλη, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1992, σελ. 291

²⁷ Βλ. παρακάτω κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 2.2.3.

πρώτη άποψη υπολογίζουμε τις αξιώσεις των μερών και αυτή που θα είναι η μεγαλύτερη θα ικανοποιηθεί στο μέτρο που δεν θα έχει συμψηφιστεί με την ανταξίωση. Σύμφωνα με την δεύτερη άποψη θα συγκρίνουμε τις περιουσιακές αυξήσεις του κάθε συζύγου και έτσι αφού θα συμπεράνουμε ποια είναι η διαφορά θα μπορούμε να συνάγουμε πως ο σύζυγος με την μεγαλύτερη αύξηση θα έχει αξίωση σε μέρος της διαφοράς αυτής, ανάλογα με την συμβολή του.

Σύμφωνα με την ως άνω ρύθμιση του 1401 Α.Κ. η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα είναι παθητικά και όχι ενεργητικά κληρονομητή. Με άλλα λόγια η αξίωση κληρονομείται μόνο από την πλευρά του υποχρέου συζύγου και όχι από την πλευρά του δικαιούχου.

Έτσι σε περίπτωση θανάτου του ενός συζύγου μόνο ο επιβιώσας σύζυγος (εφόσον συντρέχουν βέβαια οι απαιτούμενες κατά το άρθρο 1400 προϋποθέσεις) και όχι οι κληρονόμοι του μπορούν να απαιτήσουν την ικανοποίηση της αξίωσής τους, ενώ από την άλλη πλευρά ο επιβιώσας σύζυγος μπορεί να στραφεί τόσο κατά του υποχρέου συζύγου όσο και κατά των κληρονόμων του, ζητώντας την απόδοση του συνόλου ή μέρους των αποκτημάτων ανάλογα με το ποσοστό κατά το οποίο συνέβαλε στην απόκτησή τους. Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο κάθε κληρονόμος θα βαρύνεται βάσει του κληρονομικού του δικαιώματος. Και κατά το ποσοστό που ο δικαιούχος σύζυγος θα είναι και κληρονόμος θα στρέφεται και κατά αυτού η αξίωση. Τελικά όμως θα επέρχεται ως προς το ποσοστό αυτό σύγχυση και θα αποσβήνεται η αξίωση (453 Α.Κ.).

Πρέπει να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι ο σύζυγος ο οποίος επιζεί διατηρεί το δικαίωμα συμμετοχής στα αποκτήματα ακόμα και στις περιπτώσεις αποποίησης, αποκλήρωσης ή κληρονομικής αναξιοότητας

Εάν συναποβιώσουν και οι δύο σύζυγοι (περίπτωση 38 Α.Κ.), τότε αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα δεν θα γεννάται για κανένα μέρος. Το ίδιο θα συμβαίνει και στην περίπτωση που αποβιώσει το ένα μέρος και μετά από μικρό χρονικό διάστημα αποβιώσει και το άλλο²⁸. Εξαίρεση υπάρχει όπως θα δούμε και παρακάτω στην περίπτωση που το μέρος που επέζησε για το μικρό αυτό ενδιάμεσο χρονικό διάστημα, πρόλαβε και άσκησε αγωγή για την διεκδίκηση της συμβολής του.

²⁸ Βλ. Βαθρακοκοίλη, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, σελ.351.

Κατά τον παραπάνω περιγραφόμενο τρόπο δημιουργείται το εξής άτοπο: σε περίπτωση που και οι δυο σύζυγοι έχουν συμβάλει στην επαύξηση της περιουσίας του άλλου και πεθάνει ο ένας σύζυγος, τότε από την μια πλευρά ο επιζών σύζυγος θα μπορεί να στραφεί κατά των κληρονόμων του αποβιώσαντος και να διεκδικήσει τα αποκτήματα ενώ από την άλλη οι κληρονόμοι δεν θα μπορούν να προτείνουν σε συμψηφισμό την αντίστοιχη ανταπαίτηση του αποβιώσαντος. Σε ευνοϊκή λοιπόν θέση θα βρίσκεται ο επιβιώσας σύζυγος, ο οποίος θα μπορεί να αναζητήσει την ικανοποίηση της αξίωσής του, θα διατηρεί όμως ακέραια τα αποκτήματα τα οποία απέκτησε από την συμβολή του συζύγου ο οποίος απεβίωσε. Η θέση του αυτή θα ενισχύεται ακόμα περισσότερο αν αναλογιστούμε ότι θα διατηρεί επίσης τόσο το κληρονομικό του δικαίωμα όσο και το δικαίωμα στο εξάίρετο. Είναι φανερό λοιπόν ότι οδηγούμαστε σε αδικίες και ανισότητες μεταξύ των μερών²⁹.

Ενόψει των ανωτέρω δυσκολιών έχουν προταθεί οι παρακάτω τρόποι άμυνας των κληρονόμων του υποχρέου³⁰. Έτσι οι κληρονόμοι θα μπορούν να αντιτάξουν την αξίωση του αποβιώσαντος μέσω των διατάξεων αδικαιολόγητου πλουτισμού, οπότε η αξίωση του δικαιούχου θα αποκρούεται στην έκταση που θα συμπίπτει με την ανταξίωση των κληρονόμων. Η επίκληση των διατάξεων των 904επ. είναι δυνατή γιατί σε αντίθεση με την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα η αξίωση του 904 Α.Κ. είναι κληρονομητή οπότε δεν θα ισχύει ο περιορισμός του 1401 εδ. β. Α.Κ.³¹. Βέβαια σε κάθε περίπτωση η αξίωση αυτή μπορεί να προβληθεί όχι μόνο με ένσταση αλλά και με κύρια αγωγή βασιζόμενη και πάλι στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού. Πάντως και αυτό το μέσο άμυνας δεν είναι ιδιαιτέρως ικανοποιητικό αφού στην πράξη η απόδειξη των προϋποθέσεων του άρθρου 904 θα εμφανίζεται δυσχερής αν όχι αδύνατη. Αντίθετα με το τεκμήριο του άρθρου 1400 διευκολύνεται κατά πολύ η απόδειξη, όπως θα διαφανεί και στην συνέχεια της παρούσας μελέτης.

²⁹ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 287, όπου ασκεί έντονη κριτική για την επέκταση του θεσμού των αποκτημάτων και στην περίπτωση λύσης του γάμου με το θάνατο του ενός συζύγου λόγω ακριβώς αυτής της δυσμενούς κατάστασης η οποία δημιουργείται σε βάρος των κληρονόμων του υποχρέου.

³⁰ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 352, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 287, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 293, Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 252, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 117, Δασκαρόλη, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1992, σελ. 291, Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005, σελ.120.

³¹ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 352.

Μια άλλη δυνατότητα που παρέχεται στους κληρονόμους είναι αυτή της επίκλησης της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος κατά το άρθρο 281 Α.Κ. Έτσι οι κληρονόμοι μπορούν να επικαλεστούν ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος έγκειται στο ότι από την μια πλευρά ο δικαιούχος κατακρατά την συμβολή του αποβιώσαντος στην περιουσία του, ενώ από την άλλη διεκδικεί την δική του συμβολή στην επαύξηση της περιουσίας του θανόντος.

Όπως εξετάσαμε η αξίωση η οποία γεννήθηκε με τον θάνατο του δικαιούχου δεν είναι δυνατόν να κληρονομηθεί. Και στην περίπτωση όμως που η αξίωση είχε γεννηθεί πριν από τον θάνατο του δικαιούχου, θα πρέπει να καταλήγουμε στο ίδιο συμπέρασμα δηλαδή ότι το δικαίωμα θα αποσβήνεται με τον θάνατο του τελευταίου αφού όπως αναλύθηκε πρόκειται για μια ακληρονόμητη σχέση³².

Εξαιρέσεις από τον ως άνω περιγραφόμενο κανόνα του προσωποπαγούς χαρακτήρα είναι οι ακόλουθες: α) όταν η αξίωση έχει αναγνωρισθεί συμβατικά μεταξύ των συζύγων και β) όταν έχει επιδοθεί αγωγή με την οποία να διεκδικεί ο δικαιούχος σύζυγος την συμβολή του στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου.

Στην πρώτη περίπτωση η άρση του προσωποπαγούς χαρακτήρα οφείλεται στο ότι με την αναγνώριση επέρχεται ανανέωση. Συγκεκριμένα η αξίωση του 1400 είναι μια ενοχή εκ του νόμου. Για την ενοχή αυτή ο νομοθέτης προέβλεψε το προσωποπαγές, ανεκχώρητο και ακληρονόμητο. Εάν όμως επακολουθήσει συμφωνία των μερών με την οποία αναγνωρίζεται η αξίωση, θα έχουμε πλέον μια συμβατική ενοχή για την οποία δεν ενδιαφέρεται ο νομοθέτης προκειμένου να προσδώσει σε αυτήν προσωποπαγές χαρακτήρα³³.

Στην δεύτερη περίπτωση αν επιδοθεί αγωγή στον υπόχρεο από τον δικαιούχο σύζυγο με την οποία διεκδικεί την ικανοποίηση της αξίωσής του, τότε η αξίωση αυτή θα χάνει τον προσωποπαγή χαρακτήρα της και θα είναι δυνατόν να κληρονομηθεί αλλά και να εκχωρηθεί³⁴, όπως συμβαίνει και στην πληθώρα των λοιπών περιπτώσεων του περιουσιακού δικαίου.

³² Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, σελ. 292, Δελιγιάννη, Οικογενειακό Δίκαιο II (Συζυγικές σχέσεις-Διαζύγιο), 1987, σελ. 116,

³³ Βλ. Βαθρακοκύλη, ο.π., σελ. 353.

³⁴ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., 292 σύμφωνα με τον οποίο δεν θα πρέπει να επιτρέπεται η εκχώρηση της αξίωσης έστω και αν έχει αναγνωρισθεί ή έχει επιδοθεί αγωγή. Σύμφωνα με τον ίδιο η εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 1401 εδ. β αναφέρεται μόνο στο κληρονομητό και όχι στο εκχωρητό. Και αυτό

Ενδιαφέρον παρουσιάζει σ' αυτό το σημείο να αναφέρουμε την άποψη η οποία υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας³⁵, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση επίδοσης της αγωγής η αξίωση κληρονομείται τόσο ενεργητικά όσο και παθητικά γιατί ο νόμος δεν προσδιορίζει ποιο είναι το πρόσωπο το οποίο θα πρέπει να έχει ασκήσει την αγωγή.

Τέλος αυτό που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι οι παραπάνω εξαιρέσεις αναφέρονται μόνο στις περιπτώσεις που έχει γεννηθεί ήδη η αξίωση. Δηλαδή αν η συμφωνία με την οποία αναγνωρίζεται η αξίωση ή η επίδοση της αγωγής επέλθουν πριν από την λύση, ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης δεν θα αίρεται ο προσωποπαγής χαρακτήρας της αξίωσης³⁶.

3) διάταξη αναγκαστικού δικαίου.

Δεν υπάρχει ρητή διάταξη στον αστικό κώδικα από την οποία να προκύπτει ο αναγκαστικός χαρακτήρας της αξίωσης. Παρ' όλα αυτά μπορούμε να καταλήξουμε ευχερώς στο ανωτέρω συμπέρασμα από την κατάργηση της ελευθερίας των γαμικών συμφωνιών (αφού πλέον οι μόνες δυνατότητες που προβλέπονται για τους συζύγους είναι το σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας και το σύστημα της κοινοκτημοσύνης) και από την ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι σε περίπτωση λήξης του συστήματος της κοινοκτημοσύνης θα επανερχόμαστε στο σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας³⁷.

Στο ανωτέρω συμπέρασμα για τον αναγκαστικό χαρακτήρα μπορούμε να καταλήξουμε επίσης ύστερα από την αντικειμενική και υποκειμενική τελεολογική προσέγγιση των διατάξεων 1400-1402 Α.Κ.

γιατί ο νόμος αποβλέπει στην διατήρηση του δεσμού μεταξύ της απαίτησης και του δικαιούχου. Όμως ο δεσμός αυτός δεν παύει να υπάρχει με την συμβατική αναγνώριση ή την επίδοση της αγωγής. Έτσι όπως ο ίδιος αναφέρει στην περίπτωση της κληρονομιάς, αν γεννηθεί η αξίωση, λαμβανομένου υπόψη ότι το πρόσωπο του δυναμένου να προβάλλει την αξίωση έχει εκλείψει, ο νόμος δεν αφίσταται της αρχής της καθολικής διαδοχής. Επειδή όμως αποδίδει σημασία στην θέληση του δικαιούχου να ασκήσει την αξίωσή του, μόνο υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις θεωρείται κληρονομητή η απαίτηση.

³⁵ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 353, Σκουλούδη, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι, σελ. 178.

³⁶ Βλ. Σταθόπουλο-Γεωργιάδη, ο.π., σελ. 293-294.

³⁷ Βλ. Σταθά, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, σελ. 157, Δασκαρόλη, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, σελ. 294, Δεληγιάννη, Οικογενειακό Δίκαιο II (Συζυγικές σχέσεις-Διαζύγιο), σελ. 118.

Στην Εισηγητική Έκθεση της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής του ν. 1329/1983 αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι: «σύμφωνα με το σκοπό της η διάταξη πρέπει να θεωρηθεί ότι περιέχει κανόνα αναγκαστικού δικαίου. Διότι διαφορετικά θα ματαιωνόταν ο σκοπός της με ιδιωτικές συμφωνίες που μπορεί να είναι και προϊόν πιέσεων».

Σκοπός της ως άνω προβλεπόμενης αξίωσης είναι η προστασία του οικονομικά ασθενέστερου συζύγου που δεν είχε φροντίσει κατά τη διάρκεια του γάμου να περιέρχονται σ' αυτόν περιουσιακά στοιχεία ανάλογα με τη συμβολή του, για διάφορους λόγους. Αυτοί οι λόγοι μπορεί να είναι καθαρά προσωπικοί και να συνίστανται στους συμβιβασμούς του δικαιούχου συζύγου στα πλαίσια μιας προσπάθειάς του για εξομάλυνση της έγγαμης συμβίωσης³⁸. Δεν είναι λοιπόν σπάνιο φαινόμενο, ο δικαιούχος σύζυγος να δέχεται να παραιτηθεί από την αξίωση την οποία τυχόν έχει ή προσδοκά ότι θα αποκτήσει στο μέλλον, κατόπιν πιέσεων του άλλου συζύγου. Όπως ήδη θίξαμε, στην ενέργεια αυτή προχωρά συνήθως για την εκτόνωση της υπάρχουσας κατάστασης μεταξύ των συζύγων. Άλλοτε πάλι μπορεί να αποκτώνται κατά την διάρκεια του γάμου περιουσιακά αντικείμενα από τον ένα μόνο σύζυγο με συμβολή όμως και του άλλου συζύγου για λόγους καθαρά φορολογικούς. Θα ήταν λοιπόν άδικο σε μια τέτοια περίπτωση να καρπώνεται τελικά τα οφέλη ο σύζυγος ο οποίος δεν συνέβαλε ή συνέβαλε μέχρι συγκεκριμένου σημείου στην απόκτησή τους.

Έτσι προκειμένου να επιτευχθεί μια αποτελεσματική προστασία του ασθενέστερου μέρους, ο νομοθέτης προσέδωσε στην αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι δυνατή η παραίτηση ή οποιαδήποτε άλλη συμφωνία του δικαιούχου με τον οφειλέτη-σύζυγο, με την οποία θα περιορίζεται η εν λόγω αξίωση (π.χ. συμφωνία με την οποία θα οριζόταν ότι συγκεκριμένα αντικείμενα της περιουσίας δεν εμπίπτουν στην έννοια των αποκτημάτων, αφού κάτι τέτοιο θα οδηγούσε κατ' επέκταση σε περιορισμό της αξίωσης του δικαιούχου συζύγου ή κατά την ίδια λογική, συμφωνία με την οποία θα περιοριζόταν το ύψος της αξίωσης)³⁹.

³⁸ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρα 1400-1402, σελ. 294.

³⁹ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο Ι, σελ. 269.

Μόνο λοιπόν με την παραπάνω πρόβλεψη είναι δυνατή η παροχή μιας ασφαλιστικής δικλείδας στον δικαιούχο αφού σε κάθε άλλη περίπτωση θα μπορούσε να ματαιωθεί η προστασία του με την παραίτηση από το εν λόγω δικαίωμα.

Βέβαια ο αναγκαστικός χαρακτήρας των διατάξεων αναφέρεται στο χρονικό σημείο πριν από την γέννηση της αξίωσης. Έτσι μετά την λύση ή ακύρωση του γάμου, ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας θα είναι δυνατή η παραίτηση αλλά και κάθε συμφωνία με την οποία θα περιορίζεται η αξίωση του 1400 Α.Κ.

Αυτό είναι απολύτως λογικό αφού στο δεδομένο χρονικό σημείο δεν θα υφίσταται πλέον ανάγκη προστασίας του δικαιούχου συζύγου. Και αυτό γιατί δεν θα υπάρχει έγγαμη συμβίωση άρα και λόγος για υποχωρήσεις και συμβιβασμούς εκ μέρους του δικαιούχου συζύγου με σκοπό την ομαλή συνέχιση της.

Να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι διαφορετικό είναι το ζήτημα της επιλογής του συστήματος της κοινοκτημοσύνης, πριν ή κατά τη διάρκεια του γάμου το οποίο οδηγεί στον αποκλεισμό της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα. Η περίπτωση αυτή δεν αποτελεί απαγορευμένη παραίτηση από την αξίωση. Επειδή όμως κατά τον ελληνικό αστικό κώδικα δεν προβλέπεται σύστημα καθολικής κοινοκτημοσύνης⁴⁰, αφού δεν θα υπάγονται ποτέ όλα τα περιουσιακά αντικείμενα στο σύστημα της κοινοκτημοσύνης, πάντα θα παραμένει πεδίο εφαρμογής για την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Με άλλα λόγια, για κάποια αντικείμενα θα ισχύει σε κάθε περίπτωση η αρχή της περιουσιακής αυτοτέλειας. Άρα και εδώ θα είναι σημαντικές οι συμφωνίες για παραίτηση ή περιορισμό των αξιώσεων συμμετοχής στα αποκτήματα στο μέτρο που αφορούν αντικείμενα τα οποία δεν θα υπάγονται στο σύστημα της κοινοκτημοσύνης.

Όπως εκτενώς αναλύθηκε είναι απαγορευμένες οι συμφωνίες με τις οποίες περιορίζεται η αξίωση του 1400 Α.Κ. Προβληματισμός όμως γεννάται σχετικά με το αν είναι δυνατές οι συμφωνίες με τις οποίες ορίζεται ότι ο σύζυγος έχει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στα αποκτήματα από ότι στην πραγματικότητα⁴¹. Όπως έχει υποστηριχθεί και αυτές οι συμφωνίες θα πρέπει να θεωρηθούν απαγορευμένες και ως εκ τούτου άκυρες καθώς έρχονται σε αντίθεση με τον απαγορευτικό χαρακτήρα των εν λόγω συμφωνιών. Με τις παραπάνω συμφωνίες θα πλήττεται τελικά ο οφειλέτης σύζυγος.

⁴⁰ Βλ. Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005, σελ. 118

⁴¹ Βλ. Σταθέα, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1990, σελ. 160.

Θεωρώ ότι η ανωτέρω άποψη θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με κάποια επιφύλαξη. Ο σκοπός των διατάξεων που προβλέπουν την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα δεν είναι η προστασία του οφειλέτη αλλά του δικαιούχου συζύγου. Για να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα θα πρέπει να εξετάζουμε την κάθε περίπτωση in concreto. Θα πρέπει να διαπιστώσουμε κατά πόσο έχει ο οφειλέτης σύζυγος αντίστοιχη αξίωση κατά του δικαιούχου από δική του συμβολή στην περιουσιακή επαύξηση του τελευταίου. Επίσης θα πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο υποκρύπτεται μια πρόθεση δωρεάς από την πλευρά του οφειλέτη, η οποία εκδηλώνεται με την επαύξηση του ποσοστού συμμετοχής στα αποκτήματα. Τέλος θα πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο συντρέχει περίπτωση ακυρότητας της συμφωνίας ως προς το υπερβάλλον λόγω αντίθεσής της στα άρθρα 178, 179 Α.Κ.

Τέλος, έχει επικρατήσει έντονη διχογνωμία ως προς το κύρος των συμφωνιών που πραγματοποιούνται πριν από την γέννηση της αξίωσης, στα πλαίσια έκδοσης συναινετικού διαζυγίου. Έχουν υποστηριχθεί και οι δυο αντικρουόμενες απόψεις με αξιόλογα επιχειρήματα αντιστοίχως. Το ζήτημα αυτό θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης σε ιδιαίτερο κεφάλαιο⁴², γι' αυτό και σ' αυτό το σημείο θα περιοριστούμε σε μια συνοπτική αναφορά κάποιων από τα επιχειρήματα εκάστης υποστηριζόμενης άποψης έτσι ώστε να μας επιτραπεί να έχουμε μια συνολική εικόνα του θέματος που εξετάζουμε.

Οι συμφωνίες αυτές όπως υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας και νομολογίας, γίνονται για να επέλθει ένας γενικότερος διακανονισμός των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων στα πλαίσια έκδοσης του συναινετικού διαζυγίου. Έτσι θα πρέπει να δεχτούμε ότι είναι απολύτως έγκυρες. Αφού ο νομοθέτης επιτρέπει την λύση του γάμου με συμφωνία των συζύγων, θα επιτρέπει επίσης τις παρεπόμενες συμφωνίες που γίνονται στο πλαίσιο διευκόλυνσης του διαζυγίου⁴³.

Εξάλλου κατά την ίδια αυτή άποψη η συμφωνία τελεί υπό την αναβλητική αίρεση της λύσης του γάμου. Επομένως δεν αναπτύσσει καμία νομική ενέργεια σε προγενέστερο χρονικό διάστημα.

Κατά την δεύτερη άποψη οποιαδήποτε συμφωνία πραγματοποιείται πριν από την γέννηση της αξίωσης ανεξάρτητα από τον λόγο στον οποίο αποσκοπεί θα είναι

⁴² Βλ. κεφάλαιο Τέταρτο.

⁴³ Βλ. Παπαδημητρίου, Οικογενειακό Δίκαιο, σελ. 289.

άκυρη ως αντιβαίνουσα σε διάταξη αναγκαστικού δικαίου. Επιπροσθέτως οι υποστηρικτές της άποψης αυτής αντικρούουν το επιχείρημα της αντίθετης άποψης ότι πρόκειται στην ουσία για συμφωνία που τελεί υπό αναβλητική αίρεση και δεν αναπτύσσει ακόμη τις συνέπειές της, αφού δεν ξεκινά από μια σωστή βάση. Έτσι για να γεννηθεί η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα θα πρέπει να λυθεί ή να ακυρωθεί ο γάμος ή να συμπληρωθούν τρία έτη από τη διάσταση των συζύγων. Δεν μπορεί όμως, το χρονικό αυτό σημείο να αποτελεί ταυτόχρονα και αίρεση για την ενέργεια της παραίτησης από την αξίωση⁴⁴.

Επίσης δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η συμφωνία αυτή εξυπηρετεί την διευκόλυνση του διαζυγίου, αφού δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την έκδοσή του, όπως συμβαίνει για παράδειγμα, όταν οι σύζυγοι που πρόκειται να χωρίσουν έχουν ανήλικα τέκνα οπότε είναι απαραίτητη η ύπαρξη συμφωνίας για την επιμέλεια και επικοινωνία με το τέκνο.

Όπως θα δούμε παρακάτω θα πρέπει τελικά να εξετάσουμε την κάθε περίπτωση χωριστά και τους ειδικότερους παράγοντες που την συνοδεύουν.

4) Ένα τελευταίο ζήτημα το οποίο ανακύπτει στα πλαίσια εξέτασης της νομικής φύσης της αξίωσης του 1400 Α.Κ. για το οποίο υπάρχει έντονη διχογνωμία τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία σχετίζεται με το αν πρόκειται για *απλή προσδοκία δικαιώματος* ή για *προσδοκία δικαιώματος*.

Η προσδοκία δικαιώματος διαφέρει από την απλή προσδοκία δικαιώματος ως προς το ότι στην πρώτη περίπτωση έχουν αρχίσει ήδη να πληρούνται κάποιες από τις προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να συντρέξουν για την γέννηση της εκάστοτε αξίωσης.

Έτσι έχει δρομολογηθεί πλέον η γέννηση της αξίωσης ώστε να αναμένεται με πιθανολόγηση η οποία αγγίζει τα όρια της βεβαιότητας. Αντίθετα στην περίπτωση της απλής προσδοκίας δικαιώματος δεν έχει ικανοποιηθεί ουδεμία προϋπόθεση για την γέννηση της αξίωσης και δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε την πορεία της, δηλαδή αν τελικά θα γεννηθεί η όχι η αξίωση⁴⁵.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί υποστηρίζονται εξίσου και οι δυο απόψεις για το ζήτημα το οποίο μας απασχολεί. Ο προβληματισμός αυτός δεν περιορίζεται σε θεωρητικό ενδεχομένως επίπεδο, αφού η υιοθέτηση αμφότερης άποψης επηρεάζει μεταξύ άλλων, την απάντηση η οποία θα δοθεί στο ερώτημα αν είναι δυνατή η λήψη

⁴⁴ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 28.

⁴⁵ Βλ. Απόστολο Γεωργιάδη, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 236επ.

ασφαλιστικών μέτρων κατά τα 682 επ. ΚΠολΔ , για την προστασία της αξίωσης του 1400 Α.Κ., πριν από την επέλευση της λύσης, ακύρωσης του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας⁴⁶.

Έτσι αν γίνει δεκτό ότι πρόκειται για μια απλή προσδοκία δικαιώματος δεν θα μπορούμε να δεχτούμε την λήψη ασφαλιστικών μέτρων, αφού για την λήψη ασφαλιστικών μέτρων απαιτείται εκτός από την ύπαρξη του επικείμενου κινδύνου ματαίωσης της αξίωσης, να είναι επίσης γεννημένο το δικαίωμα ή έστω να ζητείται η προστασία προσδοκίας δικαιώματος⁴⁷.

Έτσι μερίδα της θεωρίας και της νομολογίας⁴⁸ υποστηρίζει ότι πρόκειται για μια απλή προσδοκία δικαιώματος για την απόδοση του μέρους της επαύξησης της περιουσίας στον δικαιούχο σύζυγο. Κατά τους υποστηρικτές της άποψης αυτής εφόσον δεν έχει λυθεί ή ακυρωθεί ο γάμος ή εφόσον δεν έχει συμπληρωθεί τριετής διάρκεια, δεν μπορούμε να μιλάμε καν για δικαίωμα συμμετοχής στα αποκτήματα αλλά για μια απλή πιθανολόγηση κτήσης δικαιώματος στο μέλλον, αφού δεν υπάρχει οποιαδήποτε βεβαιότητα για την γέννηση της αξίωσης και εφόσον δεν έχει πληρωθεί καμία προϋπόθεση⁴⁹. Πρόκειται στην πραγματικότητα για ένα παντελώς ανύπαρκτο δικαίωμα.

Αντίθετα η κρατούσα άποψη⁵⁰ θεωρεί ότι πριν από την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας υπάρχει προσδοκία δικαιώματος. Η

⁴⁶ Βλ. αναλυτικά για το συγκεκριμένο ζήτημα παρακάτω στο κεφάλαιο

⁴⁷ Βλ. Νίκα, Αρμενόπουλο 36, σελ. 1027, Σημαντήρα, Γενικές Αρχές, σελ. 169, Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές, 1983, σελ. 195επ., και Τσίπη, Αρμ. 1994, σελ. 329.

⁴⁸ Βλ. Νικολόπουλο, Νομολογιακές εξελίξεις στα αποκτήματα των συζύγων, 2004, σελ. 16, Ιωάννη Δεληγιάννη, Οικογενειακό δίκαιο II (Συζυγικές σχέσεις-Διαζύγιο), 1987, σελ.107, Παπαδημητρίου, Οικογενειακό δίκαιο, 1997, σελ.308, Αστέριο Γεωργιάδη, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα επί διαστάσεως των συζύγων, σελ. 580, αλλά και στη νομολογία ΕφΑθ 7136/2002, ΕλλΔνη 44, σελ. 814, ΑΠ 1387/1999, ΝοΒ 48, σελ. 264, ΑΠ 87/1998, ΝοΒ 47, σελ. 419, ΕφΑθ 9274/1996, Αρμεν. 1997, σελ. 356, ΕφΑθ. 4980/1995, Αρμεν. 49, 1289, Μον. Πρωτ. Κορίνθου 719/1995, ΕλλΔνη 1996, σελ. 451.

⁴⁹ Βλ. Νικολόπουλο, Νομολογιακές εξελίξεις στα αποκτήματα των συζύγων, 2004, σελ. 16.

⁵⁰ Βλ. Γεώργιο Σταθά, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1998, σελ. 205, Βαθρακοκοίλη, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, 2004, σελ. 341, Βαθρακοκοίλη, Νέο Οικογενειακό Δίκαιο, 2000, σελ. 341, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό δίκαιο I, σελ. 273, Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ. 237, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρα 1400-1402, σελ. 310, Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005, σελ.119, Δασκαρόλη, Παραδόσεις

άποψη αυτή θεωρώ ότι είναι συνεπέστερη προς την θεωρία και την έννοια της προσδοκίας δικαιώματος.

Για την γέννηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα απαιτείται η σωρευτική συνδρομή τεσσάρων προϋποθέσεων⁵¹ μεταξύ των οποίων είναι και η επέλευση του χρονικού σημείου της λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης. Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι επειδή δεν έχει επέλθει αυτό το χρονικό σημείο δεν θα μπορούμε να κάνουμε λόγο για προσδοκία δικαιώματος. Μα αν είχε επέλθει αυτό το χρονικό σημείο θα είχε γεννηθεί πλέον η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, εφόσον πληρούνται βέβαια και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις. Ποιο θα ήταν τότε το πεδίο εφαρμογής που θα υπολείπεται στην προσδοκία δικαιώματος; Η προσδοκία δικαιώματος έχει την έννοια, όπως ήδη αναφέραμε, ότι έχουν πληρωθεί ορισμένοι αλλά όχι όλοι οι απαιτούμενοι όροι για την γέννηση του δικαιώματος.

Εφόσον λοιπόν στην προκειμένη περίπτωση θα υπάρχει περιουσιακή επαύξηση της περιουσίας του ενός συζύγου και θα έχει συμβάλει σ' αυτήν ο άλλος σύζυγος, τότε θα μιλάμε στην πραγματικότητα για προσδοκία δικαιώματος της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα.

Οικογενειακού Δικαίου, 1992, σελ. 302, Κυριάκο Γεωργίου, Ασφαλιστικά Μέτρα, 1996, σελ. 466, Κυριάκο Γεωργίου, Προβλήματα στην προσωρινή δικαστική προστασία των αξιώσεων συμμετοχής στα συζυγικά αποκτήματα, Σιδηρόπουλο, Η συντηρητική κατάσχεση ως ασφαλιστικό μέτρο της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, Αρμεν. 51, σελ. 477, αλλά και στη νομολογία Μον. Πρωτ. Ρόδου 142/2003, καταχωρημένη στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του ΔΣΑ, Μον. Πρωτ. Αθ. 6991/2001, ΝοΒ 50, σελ. 543, Πολ. Πρωτ. Αθ. 6860/1989, Αρμεν. 1991, σελ. 1204.

⁵¹ Βλ. παρακάτω κεφάλαιο Έβδομο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ

Για την γέννηση της ενοχικής αξίωσης ο νόμος απαιτεί την σωρευτική συνδρομή τεσσάρων προϋποθέσεων: 1) επέλευση του κρίσιμου χρονικού διαστήματος για την γέννηση της αξίωσης, δηλαδή της λύσης (με θάνατο ή με δικαστική απόφαση) ή της ακύρωσης του γάμου (με δικαστική απόφαση) ή της συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης, 2) επαύξηση της περιουσίας του ενός συζύγου κατά την διάρκεια του γάμου, 3) συμβολή του συζύγου στην επαύξηση της περιουσίας του ετέρου συζύγου κατά την διάρκεια του γάμου και 4) μη επιλογή από τους συζύγους του συστήματος της κοινοκτημοσύνης⁵².

Πρόκειται δηλαδή για τρεις θετικές προϋποθέσεις και για μια αρνητική. Θα πρέπει επομένως να συντρέχουν σωρευτικά οι τρεις πρώτες και θα πρέπει επίσης οι σύζυγοι να μην έχουν επιλέξει το σύστημα της κοινοκτημοσύνης⁵³. Βέβαια σε κάθε περίπτωση ακόμα και αν έχει επιλεγεί το σύστημα της κοινοκτημοσύνης θα απομένει πεδίο εφαρμογής για την αξίωση του 1400 Α.Κ. αναφορικά με τα περιουσιακά αντικείμενα τα οποία υπάγονται στο σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας.

Εφόσον συντρέχουν λοιπόν οι ανωτέρω όροι, ο δικαιούχος θα μπορεί να επιδιώξει την απόδοση της συμβολής του είτε με την επίκληση του προβλεπόμενου τεκμηρίου, ότι η συμβολή του ανέρχεται στο ένα τρίτο της περιουσιακής επαύξησης του υποχρέου, ή διαφορετικά με την επίκληση του πραγματικού υπολογισμού, όπου

⁵² Βλ. ΑΠ 1440/1996, ΕΕΝ 1998, σελ. 351, ΕφΘεσ. 2418/1996, Αρμεν. 1996, σελ. 1103, Πολ.Πρωτ.Αθ. 7587/1998.

⁵³ Βλ. Νικολόπουλο, Νομολογιακές εξελίξεις στα αποκτήματα των συζύγων, σελ. 35, σύμφωνα με τον οποίο η μη επιλογή του συστήματος της κοινοκτημοσύνης ούτε ως αρνητική προϋπόθεση δεν θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη για την γέννηση της αξίωσης του 1400, αφού ο Αστικός Κώδικας στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων δεν γνωρίζει το σύστημα της καθολικής κοινοκτημοσύνης με αποτέλεσμα να απομένουν πάντοτε κάποια περιουσιακά αντικείμενα τα οποία θα υπάγονται στο σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας και ως εκ τούτου θα υπάγονται και στην αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Βλέπε και τις εκεί παραπομπές υπ' αριθμ. 2.

ο δικαιούχος θα καλείται να αποδείξει την πραγματική συμβολή του, μικρότερη ή μεγαλύτερη⁵⁴.

Στην συνέχεια και για την καλύτερη διάρθρωση της παρούσας μελέτης θα εξετάσουμε μεμονωμένα την φύση της κάθε προϋπόθεσης καθώς και τα ζητήματα τα οποία ανακύπτουν στα πλαίσιά τους.

1. ΛΥΣΗ Ή ΑΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ Ή ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΡΙΕΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ.

Η επιλογή του συγκεκριμένου χρονικού σημείου ως κρίσιμου για την γέννηση της αξίωσης δεν είναι τυχαία αλλά αποσκοπεί στην προστασία της έγγαμης συμβίωσης. Συγκεκριμένα ο νομοθέτης ήθελε να προστατεύσει τον θεσμό του γάμου, για όσο χρονικό διάστημα τουλάχιστον διαρκεί, από ενδεχόμενες διενέξεις και διαπληκτισμούς που θα μπορούσαν να προκύψουν και να θέσουν σε κίνδυνο την πορεία του. Ως εκ τούτου επιτρέπει την ικανοποίηση της αξίωσης του δικαιούχου κατά του οφειλέτη συζύγου μόνο στην περίπτωση που έχει πλέον εκδηλωθεί και αποδειχθεί η αποτυχία του γάμου. Και η αποτυχία του γάμου είναι φανερή στις περιπτώσεις όπου ο γάμος: i) έχει λυθεί, ii) έχει ακυρωθεί ή iii) όταν έχει συμπληρωθεί τριετής διάσταση.

Παρ' όλα αυτά δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η δυνατότητα του δικαιούχου να στραφεί κατά του οφειλέτη συζύγου και διαρκούντος του γάμου στηρίζοντας την αξίωσή του στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού (904επ. Α.Κ.)⁵⁵.

Η λύση του γάμου πραγματώνεται είτε με το θάνατο του ενός συζύγου είτε με διαζύγιο (το οποίο μπορεί να εκδίδεται συναινετικά ή κατ' αντιδικία).

Στην περίπτωση που ο γάμος λύνεται με το θάνατο του ενός συζύγου, ο επιζών σύζυγος θα δικαιούται να στραφεί κατά των κληρονόμων του υποχρέου για να επιδιώξει την ικανοποίηση της απαίτησής του^{56, 57}. Το δικαίωμά αυτό είναι

⁵⁴ Βλ. παρακάτω κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 3.2.2.

⁵⁵ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ.304.

⁵⁶ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Πρώτο, περίπτωση 2.

ανεξάρτητο από τυχόν δικαίωμα στο εξαίρετο και κληρονομικό δικαίωμα του επιζώντος συζύγου στην περιουσία του αποβιώσαντος. Έτσι η γέννηση της αξίωσης δεν θα επηρεάζεται από ενδεχόμενα αποποίησης, αποκλήρωσης ή κληρονομικής αναξιοότητας του δικαιούχου. Το συμπέρασμα αυτό είναι πλήρως εναρμονισμένο με τις οικείες διατάξεις του αστικού κώδικα αφού διαφορετικές είναι οι προϋποθέσεις που τίθενται για την περίπτωση απόκτησης κληρονομικού δικαιώματος και διαφορετικές για την απόκτηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα. Αντίθετα όπως έχουμε ήδη αναλύσει οι κληρονόμοι του αποβιώσαντος δεν θα μπορούν να απαιτήσουν κατά του επιζώντος την ικανοποίηση της αντίστοιχης αξίωσης που ενδεχομένως είχε ο θανών, εκτός αν συντρέχει κάποια από τις εξαιρέσεις που περιγράφονται περιοριστικά στο 1401 Α.Κ.

Τώρα αν οι δυο σύζυγοι συναποβιώσουν (άρθρο 38 Α.Κ.) είναι προφανές ότι αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα δεν θα γεννηθεί για κανένα μέρος. Το ίδιο θα συμβεί αν ο ένας σύζυγος αποβιώσει και ο άλλος επιζήσει για μικρό περαιτέρω χρονικό διάστημα, αφού τότε δεν θα έχει προλάβει να ασκήσει την αγωγή που απαιτεί το 1401 Α.Κ. ώστε να αρθεί ο προσωποπαγής χαρακτήρας της αξίωσης και να είναι δυνατόν να κληρονομηθεί η εν λόγω αξίωση.

Ένα τελευταίο ζήτημα το οποίο μπορεί να ανακύψει στα πλαίσια της λύσης του γάμου είναι η κήρυξη σε αφάνεια του ενός συζύγου. Προβληματισμός λοιπόν προκαλείται σχετικά με το αν απαιτείται για την γέννηση της αξίωσης να επακολουθήσει και διαζύγιο όπως ορίζει το 1440 Α.Κ., σύμφωνα με το οποίο «καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο, όταν ο άλλος έχει κηρυχθεί σε αφάνεια», ή αν αρκεί η δικαστική απόφαση με την οποία κηρύσσεται το πρόσωπο σε αφάνεια (άρθρο 44 Α.Κ.).

Κατά την κρατούσα άποψη αρκεί η τελεσίδικη (κατά τον κ. Σπυριδάκη αμετάκλητη) δικαστική απόφαση η οποία κηρύσσει την αφάνεια και η οποία

⁵⁷ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 287 αλλά και Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 288, ο οποίος θεωρεί ότι η ρύθμιση του 1400 Α.Κ. δεν θα έπρεπε να περιλαμβάνει και την περίπτωση λύσης του γάμου με το θάνατο του ενός συζύγου, αφού θα ήταν απλούστερο όπως υποστηρίζει, ο επιζών σύζυγος να έχει αντί της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, μεγαλύτερη εξ αδιαθέτου μερίδα. Έτσι τα ανακύπτοντα προβλήματα θα περιορίζονταν μόνο στην λύση του γάμου με διαζύγιο και στην ακύρωσή του.

προσδιορίζει συγχρόνως τον χρόνο κατά τον οποίο άρχισε η αφάνεια⁵⁸. Η άποψη αυτή φαίνεται να ενισχύεται ενόψει του άρθρου 48 §1 Α.Κ. σύμφωνα με το οποίο «μετά τη δημοσίευση της τελεσίδικης απόφασης που κηρύσσει την αφάνεια, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, μπορούν να ασκηθούν όλα τα δικαιώματα που εξαρτώνται από το θάνατο του αφάντου σαν να είχε αποδειχθεί ο θάνατος».

Εξάλλου η διατήρηση δικαιώματος συμμετοχής στην περιουσιακή επαύξηση και μετά την κήρυξη σε αφάνεια μέχρι την λύση του γάμου με δικαστική απόφαση, θα ήταν αδικαιολόγητη ενόψει του ότι ο άφαντος θα έχει κληρονομηθεί⁵⁹. Επίσης είναι εμφανές ότι με την υποστήριξη της άποψης ότι για την ικανοποίηση της αξίωσης του 1400 Α.Κ. απαιτείται και στην περίπτωση του αφάντου δικαστική απόφαση για την λύση του γάμου με διαζύγιο τελικά θα καταλήγει ο δικαιούχος σε δυσμενή θέση αφού θα υποχρεούται στην λύση του γάμου ενώ ο ίδιος μπορεί να μην επιθυμεί κάτι τέτοιο⁶⁰.

Βέβαια στην περίπτωση που θεωρήσουμε ότι δεν είναι απαραίτητη η έκδοση διαζυγίου για την γέννηση της αξίωσης, θεωρώ ότι δημιουργούνται μια σειρά από προβλήματα. Αρχικά η άποψη αυτή δεν συμβαδίζει με την γραμματική διατύπωση του άρθρου 1400 Α.Κ. το οποίο απαιτεί να έχει λυθεί ο γάμος, άρα απαιτεί την λύση είτε με το θάνατο είτε με διαζύγιο. Η κήρυξη σε αφάνεια δεν μπορεί να υπαχθεί σε καμία από τις δυο αυτές περιπτώσεις. Πρόκειται για ένα τεκμήριο θανάτου αλλά δεν μπορεί να επιφέρει ως εκ τούτου την λύση του γάμου, αφού κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε πρακτική αχρησία το 1440 Α.Κ. Γι' αυτό θα πρέπει πρώτα να κηρυχθεί σε αφάνεια ο σύζυγος και στην συνέχεια να εκδοθεί η αμετάκλητη δικαστική απόφαση για το διαζύγιο.

Επίσης μπορούμε να υποστηρίξουμε, χρησιμοποιώντας ένα επιχείρημα εξ' αντιδιαστολής, ότι όπου ο νομοθέτης ήθελε να προσδώσει στην αφάνεια ιδιαίτερες νομικές συνέπειες ως προς τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων το έπραξε ρητά. Κλασική είναι η περίπτωση της κοινοκτημοσύνης όπου προβλέπεται ως λόγος λήξης της μεταξύ άλλων και η περίπτωση που ο σύζυγος έχει κηρυχθεί σε αφάνεια (1411 Α.Κ.).

⁵⁸ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 289, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 298, Σταθέα, ο.π., σελ. 70, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 107, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 248.

⁵⁹ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 289.

⁶⁰ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 107.

Περισσότερες αμφιβολίες δημιουργούνται από τα προβλήματα που θα προκύψουν από μια ενδεχόμενη επιστροφή του αφάντου αλλά και από τον χαρακτήρα της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα που δεν εναρμονίζεται με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 Α.Κ., στο οποίο εμπίπτουν κατά κύριο λόγο τα κληρονομικά δικαιώματα⁶¹.

Η αξίωση επίσης γεννάται με την ακύρωση του γάμου η οποία συντελείται με δικαστική απόφαση.

Θα πρέπει να τονίσουμε σ' αυτό το σημείο ότι για την γέννηση της αξίωσης απαιτείται αμετάκλητη δικαστική απόφαση με την οποία να λύνεται ή να ακυρώνεται ο γάμος⁶². Η υπαιτιότητα του ενός ή του άλλου συζύγου ως προς την έκδοση του διαζυγίου δεν επηρεάζει απολύτως την γέννηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα. Επομένως και ο υπαίτιος για το διαζύγιο σύζυγος μπορεί να απαιτήσει την απόδοση της συμβολής του.

Βέβαια έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι η αξίωση δεν γεννιέται το χρόνο κατά τον οποίο γίνεται αμετάκλητη η δικαστική απόφαση αλλά αντίθετα το χρόνο κατά τον οποίο επιδίδεται ή ακόμα και κατατίθεται η αγωγή για την λύση του γάμου με διαζύγιο ή για την ακύρωση του γάμου⁶³. Η τελευταία αυτή άποψη δεν φαίνεται να εναρμονίζεται με την γραμματική διατύπωση του 1400 Α.Κ. η οποία απαιτεί την λύση του γάμου. Η λύση του γάμου όπως είναι γνωστό επέρχεται με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση, αφού σύμφωνα με το άρθρο 1438 Α.Κ. «ο γάμος μπορεί να λυθεί με διαζύγιο. Το διαζύγιο απαγγέλεται με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που ορίζονται στα επόμενα άρθρα». Επίσης και η ακύρωση του γάμου πραγματώνεται με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση όπως ορίζεται στο άρθρο 1381 Α.Κ. σύμφωνα με το οποίο «με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση που ακυρώνει το γάμο αίρονται τα αποτελέσματα του, για οποιονδήποτε λόγο και αν ακυρώθηκε».

Τέλος τρίτη περίπτωση, διαζευκτικά περιγραφόμενη, που οδηγεί στην γέννηση της αξίωσης είναι η συμπλήρωση τριετούς διάστασης. Έχει διατυπωθεί μεμονωμένα και η άποψη, μολονότι δεν είναι σύμφωνη με την γραμματική

⁶¹ Βλ. Απόστολο Γεωργιάδη, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, σελ.121.

⁶² Βλ. υποσημειώσεις υπ' αριθμ. 15 στον Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 41, Σταθέα, ο.π., σελ.63.

⁶³ Βλ. υποσημειώσεις υπ' αριθμ. 16 στον Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 41.

διατύπωση του 1400 §2 Α.Κ., ότι η αξίωση στην περίπτωση της τριετούς διάστασης γεννάται από την έναρξή της⁶⁴.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι στην περίπτωση γέννησης της αξίωσης, λόγω τριετούς διάστασης θα εφαρμόζεται αναλογικά η διάταξη του άρθρου 1439 §3 σύμφωνα με την οποία η συμπλήρωση του χρόνου διάστασης της τετραετίας, που λαμβάνεται υπόψη ως αυτοτελής λόγος για την έκδοση του διαζυγίου, δεν εμποδίζεται από μικρές διακοπές που έγιναν ως προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων ανάμεσα στους συζύγους.

Κάτι που θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι ο χρόνος γέννησης της αξίωσης δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να συγχέεται με το χρονικό σημείο το οποίο θα αποτελέσει καταλυτικό σημείο για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας.

Πριν από την γέννηση της αξίωσης υφίσταται προσδοκία δικαιώματος εφόσον πληρούνται κάποιες από τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 1400 Α.Κ., ενώ κατά άλλη άποψη υφίσταται απλή προσδοκία δικαιώματος⁶⁵.

Ολοκληρώνοντας το παρόν τμήμα εξέτασης της πρώτης προϋπόθεσης, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξετάσουμε διάφορα ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να προκύψουν στην πράξη.

➤ Πρώτη υπόθεση είναι να λυθεί ή να ακυρωθεί ο γάμος των συζύγων και στην συνέχεια ο δικαιούχος σύζυγος να απαιτήσει και να πετύχει την ικανοποίηση της αξίωσής του. Αν μεταγενέστερα ξαναπαντρευτούν θα γεννάται μια δεύτερη αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα; Σ' αυτή την περίπτωση θα γεννάται μια νέα αυτοτελής αξίωση η οποία βέβαια όπως είναι φυσικό θα αναφέρεται στα αποκτήματα τα οποία θα αποκτηθούν από την τέλεση του δεύτερου γάμου μέχρι την λύση ή ακύρωσή του.

Βέβαια έχει διατυπωθεί και η άποψη σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να γίνει συνολικός υπολογισμός της περιουσιακής επαύξησης και της συμβολής του δικαιούχου συζύγου που θα αναφέρεται στο διάστημα από την τέλεση του πρώτου γάμου μέχρι την λύση ή ακύρωση του δεύτερου γάμου, και τα ήδη καταβληθέντα να θεωρηθούν ως συμβολή του καταβάλλοντος στην περιουσιακή επαύξηση του έτερου συζύγου⁶⁶.

⁶⁴ Βλ. Πολ.Πρωτ.Αθ. 14416/1984, ΕλλΔνη 26, σελ. 559.

⁶⁵ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Πρώτο, περίπτωση 4.

⁶⁶ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 277.

➤ Εάν τώρα παραλλάσσοντας την πρώτη υπόθεση θεωρήσουμε ότι η αξίωση συμμετοχής δεν είχε ικανοποιηθεί μετά την λύση του πρώτου γάμου τι θα αλλάξει; Τότε η αξίωση θα παύει να υφίσταται και θα ξαναγεννηθεί μετά την λύση του δεύτερου γάμου, οπότε θα αναφέρεται στα αποκτήματα τα οποία αποκτήθηκαν από την τέλεση του πρώτου γάμου μέχρι την λύση ή ακύρωση του δεύτερου⁶⁷. Βέβαια πρέπει να διευκρινίσουμε ότι εφόσον η αξίωση είχε ήδη υποπέσει σε παραγραφή τότε θα αποσβήνεται και θα γεννάται μια νέα αξίωση η οποία θα αφορά τα αποκτήματα τα οποία αποκτώνται στο χρονικό διάστημα από την τέλεση του δεύτερου γάμου μέχρι την λύση του.

Ίδιοι προβληματισμοί γεννώνται και στην περίπτωση της τριετούς διάστασης.

➤ Έτσι αν υποθέσουμε ότι συμπληρώθηκε η τριετής διάσταση και ικανοποιήθηκε η αξίωση του δικαιούχου τι θα γίνει εφόσον στην συνέχεια συνεχίσει η συμβίωση; Τότε θα γεννάται μια νέα αξίωση η οποία θα αναφέρεται σε διαφορετική χρονική περίοδο, δηλαδή από την στιγμή της επανασυμβίωσης μέχρι την καινούργια συμπλήρωση τριετούς διάστασης ή την λύση του γάμου. Διαφορετική γνώμη υποστηρίζει ο κ. Παρασκευόπουλος⁶⁸, ο οποίος θεωρεί ότι δεν θα δημιουργείται νέα αξίωση, θεωρώντας ότι ο δικαιούχος ανάλωσε το δικαίωμά του και δεν μπορεί να επανέλθει.

Θεωρώ ότι η άποψη αυτή δεν είναι ορθή καθώς στην περίπτωση της επανασυμβίωσης, θα εξετάζουμε εξ αρχής την συνδρομή των απαιτούμενων προϋποθέσεων καθώς θα αναφέρονται σε ένα διαφορετικό χρονικό σημείο σε νέα αποκτήματα και σε διαφορετική συμβολή με αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται από τις προϋποθέσεις που είχαν πληρωθεί προγενέστερα.

➤ Τέλος παραλλάσσουμε και πάλι την υπόθεσή μας θεωρώντας ότι η αξίωση δεν έχει ικανοποιηθεί και συνεχίζεται η συμβίωση. Τότε αναλόγως και με την λύση που δόθηκε στην περίπτωση της επανάληψης του γάμου μετά από την λύση του (στην δεύτερη υπόθεση), θα δημιουργείται μια νέα αξίωση η οποία θα αναφέρεται στο χρονικό σημείο από την τέλεση του γάμου μέχρι την συμπλήρωση της δεύτερης διάστασης.

⁶⁷ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 248, Κουμάντο, ο.π., σελ. 205επ.

⁶⁸ Βλ. Παρασκευόπουλο, Αι περιουσιακαί σχέσεις των συζύγων, 1984, σελ. 31.

2. ΕΠΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Σύμφωνα με το άρθρο 1400 Α.Κ. θα πρέπει για να γεννηθεί η αξίωση, να έχει αυξηθεί αφότου τελέσθηκε ο γάμος, η περιουσία του ενός συζύγου με τη συμβολή του έτερου συζύγου. Η επαύξηση αυτή αποδίδεται με τον όρο αποκτήματα.

Η επαύξηση θα πρέπει να εκληφθεί με την ευρεία του όρου έννοια περιλαμβάνοντας τόσο την θετική οικονομική ωφέλεια (δηλαδή την αύξηση του ενεργητικού της περιουσίας ή την μείωση του παθητικού), όσο και την αποθετική (δηλαδή την αποτροπή μείωσης του ενεργητικού της περιουσίας ή την αποφυγή περαιτέρω μείωσης του ενεργητικού με την εξοικονόμηση δαπανών)⁶⁹.

Επίσης θα πρέπει για τις ανάγκες της παρούσας ενότητας να διευκρινίσουμε ότι με τον όρο περιουσία εννοούμε το σύνολο των έννομων σχέσεων (δικαιωμάτων και υποχρεώσεων) που είναι επιδεκτικές χρηματικής αποτίμησης⁷⁰.

Όπως προκύπτει από την γραμματική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 1400 Α.Κ., για να προσδιορίσουμε τα αποκτήματα θα πρέπει να υπολογίσουμε την περιουσιακή κατάσταση του συζύγου σε δυο χρονικά σημεία. Έτσι υπολογίζουμε αρχικά την περιουσία που υφίσταται κατά τον χρόνο τέλεσης του γάμου, οπότε θα γίνεται λόγος για την αρχική περιουσία και την περιουσία η οποία υφίσταται κατά τον χρόνο γέννησης της αξίωσης, οπότε θα μιλάμε για την τελική περιουσία. Η διαφορά που θα προκύψει από τις δυο αυτές περιουσιακές καταστάσεις θα αποτελεί την περιουσιακή επαύξηση, τα αποκτήματα. Αυτονόητο είναι ότι η διαφορά κρίνεται από το σύνολο της περιουσίας στα δεδομένα χρονικά διαστήματα και όχι από συγκεκριμένα στοιχεία της⁷¹.

Τυχόν αυξομειώσεις ανάμεσα στα δυο καταλυτικά σημεία δεν θα επηρεάζουν την έκταση της αξίωσης, αφού η σύγκριση θα γίνεται ανάμεσα στην αρχική και τελική περιουσία. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και στην Εισηγητική Έκθεση της Επιτροπής του ν.1329/1983, σύμφωνα με την οποία «περιλαμβάνεται μόνον η αύξηση

⁶⁹ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 291, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 295.

⁷⁰ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 327, Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές, 1983, §44, Γαζή, Νέον Οικογενειακό Δίκαιο, 1985, σελ. 44.

⁷¹ Βλ. Φίλιο, Οικογενειακό Δίκαιο, 2004, σελ. 118.

της περιουσίας του συζύγου από τον χρόνο τέλεσης έως τον χρόνο λύσης ή ακύρωσης του γάμου. Για την ανεύρεση του ύψους της αρκεί ο προσδιορισμός της περιουσίας στα δύο αυτά χρονικά σημεία και η σύγκρισή τους: η διαφορά της περιουσίας του χρόνου τέλεσης από την περιουσία του χρόνου λύσης ή ακύρωσης αποτελεί την κρίσιμη αύξηση της περιουσίας».

2.1. ΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ

Αρχική περιουσία είναι η περιουσία την οποία είχε ο σύζυγος κατά την τέλεση του γάμου. Θα ληφθεί υπόψη η καθαρή περιουσία η οποία θα προκύψει αφού αφαιρεθεί από το ενεργητικό το παθητικό. Ζήτημα δημιουργείται για την περίπτωση που το παθητικό υπερβαίνει το ενεργητικό ενόψει του ότι δεν υπάρχει σχετική ρύθμιση στον αστικό κώδικα που να επιλύει το πρόβλημα.

Έχει υποστηριχθεί ότι ο υπολογισμός θα αρχίσει από το αρνητικό ποσό ώστε να είναι δυνατό να εκτιμηθεί η συμβολή του έτερου συζύγου σε τυχούσα μείωση του παθητικού. Κατά την συλλογιστική αυτή, στην επαύξηση θα ληφθεί υπόψη εκτός από το θετικό ποσό και το αρχικό αρνητικό το οποίο στην συνέχεια εξαλείφθηκε⁷².

Σε αντίθεση με την παραπάνω κρατούσα άποψη έχει υποστηριχθεί από τον κ. Ψυχομάνη⁷³ ότι όταν έχουμε παθητική αρχική περιουσία, η μείωση του παθητικού, διαρκούντος του γάμου δεν θα παρέχει δικαίωμα συμμετοχής στα αποκτήματα ακόμα και αν η μείωση αυτή οφείλεται στην συμβολή του άλλου συζύγου. Παρόμοια λύση υιοθετεί και ο Γερμανικός Αστικός Κώδικας στην § 1374 I σύμφωνα με την οποία, οι υποχρεώσεις αφαιρούνται μέχρι του ύψους της περιουσίας, οπότε ο υπολογισμός της αρχικής αποθετικής περιουσίας θα ξεκινήσει από το μηδέν.

Παράδειγμα: Ας υποθέσουμε ότι ο σύζυγος Α είχε κατά την τέλεση του γάμου αρνητική περιουσία η οποία συνίσταται σε χρέη ύψους 20.000€ και τελική θετική περιουσία που ανέρχεται στο ύψος των 80.000€ κατά την γέννηση της αξίωσης. Κατά την κρατούσα άποψη η αύξηση της περιουσίας στην οποία θα υπάρξει αξίωση

⁷² Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 259, Γαζή, ο.π., σελ. 44, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 332, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 47.

⁷³ Βλ. Ψυχομάνη, Περιουσιακή αυτοτέλεια των συζύγων και σύστημα κοινοκτημοσύνης με το Ν. 1329/1983, ΝοΒ 31, σελ. 951.

συμμετοχής θα είναι της τάξεως των 100.000€, αφού θα υπολογίζεται τόσο η μείωση του αρνητικού της αρχικής περιουσίας όσο και το θετικό της τελικής. Αντίθετα κατά την άποψη του κ. Ψυχομάνη αλλά και κατά την νομοθετική ρύθμιση στο γερμανικό δίκαιο, θα ξεκινάμε από μηδενική βάση, χωρίς να υπολογίζουμε το αρχικό αρνητικό ποσό, με αποτέλεσμα κατά την μέθοδο αυτή η αύξηση να συνίσταται μόνο στο θετικό ποσό των 80.000€ και άρα η αξίωση της συζύγου να γεννάται υπέρ του συγκεκριμένου ποσού.

Όπως έγινε φανερό και από το παραπάνω παράδειγμα, η δεύτερη άποψη δεν είναι σύμφωνη με το περί δικαίου αίσθημα αφού είναι ιδιαίτερα ανεπιεικής για τον δικαιούχο σύζυγο και αδικαιολόγητα επωφελής για τον υπόχρεο, στον οποίο επιτρέπει να καρπώνεται τόσο την συμβολή του δικαιούχου όσο και τις θετικές επιπτώσεις που έχει αυτή στην κατάσταση της περιουσίας του.

Ένας άλλος προβληματισμός που μπορεί να γεννηθεί στα πλαίσια αυτής της υποενότητας είναι η περίπτωση της ανυπαρξίας περιουσίας κατά την τέλεση του γάμου. Θα εμπίπτει αυτή η περίπτωση στο πεδίο εφαρμογής της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα; Η γραμματική διατύπωση του άρθρου αναφέρεται σε αύξηση της περιουσίας του συζύγου. Δεν θα ήταν όμως σύμφωνο με την τελολογική προσέγγιση του άρθρου 1400 Α.Κ. να αποκλείσουμε την δυνατότητα αναζήτησης της συμβολής του δικαιούχου και στην περίπτωση που ο σύζυγος δεν είχε καθόλου περιουσία κατά την τέλεση του γάμου αλλά αντίθετα την απέκτησε στην συνέχεια. Στο συμπέρασμα αυτό θα καταλήξουμε ύστερα από τελολογική διαστολή της διάταξης αφού ο νομοθέτης δεν ήθελε στην πραγματικότητα να αποκλείσει και αυτή την περίπτωση απλώς αρκέστηκε στην περιγραφή της συνήθους περίπτωσης⁷⁴.

Ένα θέμα το οποίο χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι ο τρόπος υπολογισμού της αρχικής περιουσίας. Όπως επιγραμματικά αναφέρει και ο κ. Δασκαρόλης⁷⁵ η επαύξηση της περιουσίας ταυτίζεται με την αύξηση της αξίας της και όχι των περιουσιακών στοιχείων, τα οποία την αποτελούν, γιατί αυτά μπορεί να μεταβληθούν.

Είναι εμφανής επομένως η ανάγκη να υπολογίζονται και οι δυο περιουσιακές καταστάσεις (δηλαδή του χρόνου τέλεσης του γάμου και του χρόνου γέννησης της αξίωσης), με τιμές του ίδιου χρόνου γιατί σε αντίθετη περίπτωση αν θεωρήσουμε για παράδειγμα ότι η αρχική περιουσία θα υπολογίζεται σε τιμές του χρόνου τέλεσης του

⁷⁴ Βλ. Βαθρακοκόλη, ο.π., σελ. 329.

⁷⁵ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 282.

γάμου και η τελική σε τιμές του χρόνου γέννησης της αξίωσης, θα φέρεται ο υπόχρεος σύζυγος σε ανεπιεική θέση, αφού θα εμφανίζεται μεγαλύτερη η επαύξηση της περιουσίας του, σε σχέση με την πραγματικά υφιστάμενη, ιδιαίτερα όταν τα δυο χρονικά σημεία θα απέχουν κατά πολύ μεταξύ τους. Στην ουσία όμως, αυτή η αύξηση θα είναι καθαρά πλασματική-εικονική. Με αυτή την πρακτική θα επιδικάζεται στον δικαιούχο δυσανάλογα μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του υποχρέου, σε σχέση πάντοτε με την συμβολή του.

Για παράδειγμα ας υποθέσουμε ότι ο σύζυγος Α έχει κατά την τέλεση του γάμου ένα ακίνητο αξίας 250.000€ στην συνέχεια όμως κατά την λύση του γάμου το ίδιο ακίνητο αξίζει 350.000€, λόγω του πληθωρισμού. Δεν θα έπρεπε σ' αυτή την περίπτωση να θεωρήσουμε ότι έχει επέλθει αύξηση στην περιουσία του υποχρέου ανερχόμενη στο ποσό των 100.000€, αφού κάτι τέτοιο θα ήταν παντελώς πλασματικό. Θα πρέπει αντίθετα να υπολογίσουμε την αξία του ακινήτου στις ίδιες τιμές που υφίστανται και κατά τον χρόνο που υπολογίζουμε την τελική περιουσία, επομένως θα πρέπει να θεωρήσουμε για τις ανάγκες της αξίωσης του 1400 Α.Κ., ότι το ακίνητο κοστίζει και κατά τον χρόνο τέλεσης του γάμου 350.000€.

Από το παραπάνω παράδειγμα φάνηκε παραστατικά η ανάγκη να υπάρχει ένα σταθερό χρονικό σημείο αναφοράς, στις τιμές του οποίου θα γίνεται παραπομπή για τον υπολογισμό της αρχικής και τελικής περιουσίας⁷⁶. Η ανάγκη αυτή αναγνωρίζεται ευρέως τόσο από την θεωρία όσο και από τη νομολογία. Ενόψει όμως του ότι ο νομοθέτης δεν αναφέρεται καθόλου στο συγκεκριμένο ζήτημα, έχει προκληθεί διχογνωμία η οποία έγκειται στο χρονικό σημείο το οποίο θα επιλεγεί προκειμένου να γίνουν οι εκάστοτε προσαρμογές. Κατά την πρώτη άποψη αρχική και τελική περιουσία θα υπολογισθούν σε τιμές του χρόνου λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή

⁷⁶ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 200, ο οποίος περιγράφει ότι θα ήταν εφικτό να υπολογίζεται η αρχική περιουσία σε τιμές του χρόνου κατάρτισης του γάμου και η τελική περιουσία να υπολογίζεται αντίστοιχα σε τιμές του χρόνου γέννησης της αξίωσης. Για την ονομαστική αύξηση της αξίας των αντικειμένων και για την πραγματική μείωση της αξίας του χρήματος, που είναι συνέπειες του πληθωρισμού, θα πρέπει να γίνουν οι αναγκαίες διορθωτικές προσαρμογές, βάσει του άρθρου 288 Α.Κ., έτσι η τελική αξία των αντικειμένων και οι αρχικές χρηματικές ποσότητες θα εκφρασθούν σε «αποπληθωρισμένες» δραχμές, σήμερα πλέον σε ευρώ, με βάση την εσωτερική (αγοραστική, τιμαριθμική) αξία της δραχμής, ευρώ.

συμπλήρωσης τριετούς διάστασης⁷⁷. Κατά την δεύτερη υποστηριζόμενη άποψη θα πρέπει να γίνει αναγωγή στις τιμές του χρόνου παροχής έννομης προστασίας, ήτοι της άσκησης αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή για την ικανοποίηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα στην περίπτωση της τριετούς διάστασης⁷⁸. Η δεύτερη άποψη θεωρεί ότι αυτός ο τρόπος υπολογισμού είναι ο επισφαλέστερος για τον δικαιούχο αλλά και για τον ίδιο τον οφειλέτη αφού τους προστατεύει από ενδεχόμενες αυξομειώσεις της αξίας των αποκτημάτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα παραγόντων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις τιμές των αποκτημάτων είναι ο πληθωρισμός, η αύξηση των τιμών των ακινήτων όπως συνέβη κατά την περίοδο των Ολυμπιακών αγώνων⁷⁹, η υποτίμηση του νομίσματος⁸⁰.

Ένα τελευταίο ζήτημα το οποίο θα μας απασχολήσει είναι το τι γίνεται όταν οι σύζυγοι έχουν επιλέξει να υπαγάγουν τις περιουσιακές σχέσεις τους στο σύστημα της κοινοκτημοσύνης και στην συνέχεια πληρούται κάποιος από τους λόγους που δικαιολογεί την λήξη του εν λόγω συστήματος (1411επ. Α.Κ). Θα πρέπει να μελετήσουμε λοιπόν τι θα γίνεται στην περίπτωση αυτή με τον υπολογισμό της αρχικής περιουσίας. Με την λήξη του συστήματος της κοινοκτημοσύνης επανέρχεται αυτοδικαίως το σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας όπως ορίζει το άρθρο 1415 Α.Κ. Κρίσιμο χρονικό σημείο για να υπολογισθεί η αρχική περιουσία θα είναι τελικά το σημείο λήξης της κοινοκτημοσύνης, οπότε αρχική θα είναι η περιουσία η οποία υπάρχει κατά την λήξη του συστήματος κοινοκτημοσύνης και πριν από την έναρξη ισχύος του συστήματος χωρισμού των περιουσιών⁸¹.

Εάν τώρα έχει επιλεγεί το σύστημα της κοινοκτημοσύνης και αυτό δεν έχει λήξει όπως ορίσαμε παραπάνω, θα υπάρχει αξίωση συμμετοχής, για τα αποκτήματα που δεν υπάγονται στο σύστημα της κοινοκτημοσύνης. Για αυτά επομένως θα ισχύουν όσα έχουμε αναλύσει μέχρι τώρα. Θα υπολογίζουμε την αξία της αρχικής

⁷⁷ Βλ. ΑΠ 406/2003, ΧρΙΔ Γ/2003, σελ. 620, ΑΠ 388/2001, ΑρχΝ, ΝΔ, σελ. 225, ΑΠ 1749/1999, ΕλλΔνη 41, σελ. 982.

⁷⁸ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 50, αλλά και στην νομολογία ΑΠ 430/2002, ΝοΒ 50, σελ. 1865, ΑΠ 1634/1999, ΕΕΝ, 2001, σελ. 326, ΕφΑθ 8505/2002, ΕλλΔνη 44, σελ. 810.

⁷⁹ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ.

⁸⁰ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 299.

⁸¹ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 278, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 249, Γαζή, ο.π., σελ. 44, Αλεξανδροπούλου, Η περιουσιακή επαύξηση ως προϋπόθεση της αξιώσεως συμμετοχής στα αποκτήματα, Επιστημονική Επετηρίδα ΔΣΘ, Αρμεν. 1989, σελ. 97.

περιουσίας, η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κοινοκτημοσύνης, κατά την τέλεση του γάμου, και στην συνέχεια την αξία της τελικής περιουσίας κατά την γέννηση της αξίωσης⁸². Εφόσον θα υπάρξει επαύξηση θα γεννάται και η σχετική αξίωση.

2.2 ΤΕΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ

Ως τελική περιουσία θα πρέπει να θεωρήσουμε κατ' αντιστοιχία με την αρχική περιουσία, την καθαρή περιουσία την οποία έχει ο σύζυγος κατά την στιγμή που γεννάται η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Και ναι μεν στην περίπτωση που ο γάμος λύεται με το θάνατο του ενός συζύγου δεν υπάρχει ουδεμία αμφισβήτηση από νομολογία και θεωρία ότι κρίσιμο χρονικό σημείο για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας είναι αυτό του θανάτου του συζύγου. Οι διχογνωμίες ανακύπτουν όταν ο γάμος λύεται με διαζύγιο ή ακόμα και στην περίπτωση ακύρωσης του γάμου ή συμπλήρωσης τριετούς διάρκειας.

Έτσι στα πλαίσια του ανωτέρω ζητήματος έχουν διατυπωθεί τέσσερις αντικρουόμενες απόψεις:

α) Σύμφωνα με την πρώτη άποψη⁸³ κρίσιμος χρόνος για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας είναι ο χρόνος λύσης του γάμου με αμετάκλητη δικαστική απόφαση ή ακύρωσης του γάμου με αμετάκλητη επίσης δικαστική απόφαση ή η συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας⁸⁴.

Η άποψη αυτή χαρακτηρίζεται από απλότητα και σαφήνεια αφού ο χρόνος για τον καθορισμό των στοιχείων της τελικής περιουσίας συμπίπτει με τον χρόνο γέννησης της αξίωσης και δεν δημιουργεί ανασφάλειες. Επίσης υποστηρίζει ότι εναρμονίζεται πλήρως με την γραμματική διατύπωση του άρθρου 1400 Α.Κ., αλλά

⁸² Βλ. για το χρονικό σημείο υπολογισμού της τελικής περιουσίας παρακάτω, αριθμ. 2.2.

⁸³ Βλ. Κουμάντο, σελ. 202, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 250, Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 105, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 109

⁸⁴ Στα πλαίσια αυτής της άποψης υποστηρίζεται επίσης με μια μικρή παραλλαγή ότι για την περίπτωση της τριετούς διάρκειας κρίσιμος χρόνος είναι αυτός της άσκησης της αγωγής για την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα μετά την συμπλήρωση της ως άνω τριετίας και εφόσον συνεχίζεται ακόμα η διάσταση βλ. ενδεικτικά, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 275, Γαζή, ο.π., σελ. 45, Φίλιο, ο.π., σελ. 119.

και με την Εισηγητική Έκθεση του ν.1329/1983, σύμφωνα με την οποία κρίσιμο χρονικό διάστημα είναι ο χρόνος αμετάκλητης λύσης του γάμου ή ο χρόνος συμπλήρωσης της τριετούς διάρστασης.

β) Σύμφωνα με την δεύτερη άποψη⁸⁵ ο υπολογισμός της τελικής περιουσίας θα ανατρέχει στον χρόνο επίδοσης της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή της έναρξης της τριετούς διάρστασης.

Η άποψη αυτή στηρίζεται στην τελολογική προσέγγιση του άρθρου 1400 Α.Κ. Σκοπός της προβλεφθείσας αξίωσης, όπως έχει επανειλημμένα εκτεθεί, είναι η προστασία του δικαιούχου, ο οποίος δεν φρόντισε να απαιτήσει κατά την διάρκεια του γάμου, την συμβολή του στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου. Όμως μετά την επίδοση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την έναρξη της τριετούς διάρστασης, δεν θα υπάρχει πλέον οποιαδήποτε οικονομική, κοινωνική, ψυχολογική συνεργασία των συζύγων όπως συμβαίνει κατά την διάρκεια του γάμου με σκοπό την αντιμετώπιση των οικογενειακών υποχρεώσεων και δαπανών.

Επομένως δεν θα είναι δυνατή αντικειμενικά οποιαδήποτε συμβολή του ενός συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου.

Επομένως αυτό που θα μας απασχολεί πάντα είναι η αντικειμενική δυνατότητα συμβολής. Επακόλουθο τούτου είναι ότι εφόσον πριν από την επίδοση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου συντρέχει περίπτωση έναρξης διάρστασης θα λαμβάνεται υπόψη το συγκεκριμένο χρονικό σημείο για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας. Επίσης αν η λύση του γάμου επιτυγχάνεται με την έκδοση συναινετικού διαζυγίου κρίσιμος χρόνος θα είναι αυτός της κατάθεσης της αίτησης για την έκδοση του διαζυγίου, εκτός αν και πάλι είχε προηγηθεί διακοπή της συμβίωσης. Τέλος αν το διαζύγιο εκδίδεται κατόπιν κηρύξεως του ενός συζύγου σε αφάνεια (1440 Α.Κ.), τότε χρόνος υπολογισμού θα είναι αυτός ο οποίος ορίστηκε από την τελεσίδικη απόφαση ως κρίσιμος για την έναρξη της αφάνειας.

Διαφορετική προσέγγιση του ζητήματος θα ήταν άδικη προς τον υπόχρεο, αφού θα καλείτο να αποδείξει την μη ύπαρξη της συμβολής του δικαιούχου συζύγου

⁸⁵ Βλ. Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 245, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 109, Κουτσουνάδη, Το νόμιμο σύστημα ρύθμισης των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Η περιουσιακή αυτοτέλεια με αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΔκΠ 1983, σελ. 40, Νικολακοπούλου-Στεφάνου, ο.π., σελ. 99, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 292, αλλά και σε νομολογία ΕφΑθ. 3747/1989, ΑρχΝ 1990, σελ. 557, ΠολΠρΑθ 14416/1984, ΕλλΔνη 1985, σελ.559.

στην περιουσιακή επαύξησή του, η οποία τις περισσότερες φορές είναι αυτονόητη, μετά την επίδοση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την έναρξη της τριετούς διάστασης. Παρά την υιοθέτηση της εν λόγω άποψης τίποτα δεν θα αποκλείει την δυνατότητα του δικαιούχου να διεκδικήσει την απόδοση της συμβολής του, αποδεικνύοντας την. Στην περίπτωση αυτή θα μπορεί να στηρίξει την αξίωσή του και στις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, αφού χωρίς την λειτουργία του τεκμηρίου του 1/3 θα επιτελεί την ίδια λειτουργία με την αξίωση του 1400 Α.Κ.

Επίσης η άποψη αυτή θεωρεί ότι με αυτόν τον τρόπο υπολογισμού προστατεύεται επιτυχώς ο δικαιούχος από ενδεχόμενες απαλλοτριώσεις στις οποίες θα προβεί ο υπόχρεος με σκοπό να ματαιώσει ή να περιορίσει κατά πολύ την ικανοποίηση της αξίωσης στα αποκτήματα του δικαιούχου.

Θεωρώ ότι θα ήταν σκόπιμο σ' αυτό το σημείο να δούμε ποια επιχειρηματολογία χρησιμοποιεί η πρώτη άποψη προκειμένου να αντικρούσει την θέση της δεύτερης. Έτσι κατά τους υποστηρικτές της πρώτης άποψης δεν αποκλείεται μετά την επίδοση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή μετά την έναρξη της τριετούς διάστασης, να επέλθει περιουσιακή επαύξηση του ενός συζύγου η οποία να οφείλεται εξ' ολοκλήρου ή μέχρι συγκεκριμένου ποσοστού στην συμβολή του έτερου συζύγου. Η συνέχιση της συμβολής του ενός συζύγου θα μπορούσε να οφείλεται σε διάφορους λόγους, προσωπικούς ή μη, όπως η περίπτωση που ο σύζυγος θεωρεί ότι είναι αβάσιμος ο λόγος του διαζυγίου και ελπίζει στην αποκατάσταση των σχέσεών τους⁸⁶.

Όσον αφορά τώρα το επιχείρημα της δεύτερης θέσης για την προστασία του δικαιούχου από εκποιήσεις της περιουσίας του υποχρέου, υποστηρίζεται ότι ο νομοθέτης έχει ούτως ή άλλως προβλέψει μέσα για την προστασία του δικαιούχου από τέτοιας φύσεως κακόπιστες ενέργειες του υποχρέου, ώστε να μην χρειάζεται να μεταφέρουμε τον χρόνο υπολογισμού της τελικής περιουσίας σε διαφορετικό διάστημα από αυτό της γέννησης της αξίωσης. Έτσι ο δικαιούχος μπορεί να προσφύγει κατ' αρχάς στις γενικές διατάξεις 138, 178, 281, 139 Α.Κ. Σημειωτέο είναι ότι προτείνεται από κάποιους θεωρητικούς η προστασία του δικαιούχου και με επίκληση του άρθρου 939 Α.Κ.^{87, 88}. Μια τέτοια δυνατότητα όμως δεν είναι εφικτή,

⁸⁶ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 276.

⁸⁷ Βλ. Βαθρακοκόιλη, ο.π., σελ. 334.

⁸⁸ Βλ. παρακάτω κεφάλαιο Έβδομο.

αφού το άρθρο 939 προϋποθέτει ότι αυτός που θα ενεργήσει θα είναι δανειστής του οφειλέτη, κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση που εξετάζουμε, τουλάχιστον όχι πριν από την γέννηση της αξίωσης στα αποκτήματα. Περαιτέρω ασφαλιστική δικλείδα παρέχει και η διάταξη του άρθρου 1402 Α.Κ.

Συγκεκριμένα στο άρθρο 1402 Α.Κ. ορίζεται ότι «με την επιφύλαξη της διάταξης του άρθρου 1262 αριθμ. 4, ο καθένας από τους συζύγους έχει το δικαίωμα, στην περίπτωση που ασκήθηκε αγωγή διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή που ο ίδιος άσκησε με αγωγή την αξίωση του άρθρου 1400, να ζητήσει από τον άλλο σύζυγο ή από τους κληρονόμους του την παροχή ασφάλειας, αν εξαιτίας της συμπεριφοράς τους υπάρχει βάσιμος φόβος ότι κινδυνεύει αυτή η αξίωση»⁸⁹.

Βέβαια το επιχείρημα αυτό δεν είναι ιδιαίτερα πειστικό αφού όπως αναφέρει η δεύτερη άποψη, αν κρίσιμο χρονικό διάστημα για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας ήταν η με αμετάκλητη δικαστική απόφαση λύση ή ακύρωση του γάμου ή η συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας, δεν θα δικαιολογείτο δικαίωμα για την παροχή ασφάλειας στην περίπτωση της έγερσης αγωγής για την λύση ή την ακύρωση του γάμου σύμφωνα με το άρθρο 1402. Και αυτό γιατί αφού τα αποκτήματα είναι η διαφορά μεταξύ της περιουσίας του χρόνου κατάρτισης του γάμου και της περιουσίας του χρόνου λύσης ή ακύρωσής του, θα έπρεπε πρώτα να αναμείνουμε την λύση ή ακύρωση του γάμου για να προσδιορίσουμε το ασφαλιστέο ποσό⁹⁰. Άρα στην ουσία η δεύτερη άποψη υποστηρίζει ότι θα ήταν άνευ πρακτικής εφαρμογής η προστασία του άρθρου 1402, αν δεχόμασταν ως χρόνο υπολογισμού της τελικής περιουσίας τον χρόνο λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή της συμπλήρωσης της τριετούς διάρκειας.

Τέλος η πρώτη άποψη θεωρεί ότι η μετακύλιση του βάρους απόδειξης στον υπόχρεο για την ανυπαρξία της συμβολής του δικαιούχου στο μεσοδιάστημα από την επίδοση της αγωγής μέχρι την λύση ή ακύρωση του γάμου, δεν θα τον οδηγεί σε μειονεκτική θέση, αφού τότε θα είναι ιδιαίτερα ευχερές να αποδείξει την μη ύπαρξη της συμβολής. Εξάλλου ο ίδιος ο υπόχρεος μετά την επίδοση της αγωγής θα μεριμνά για να συγκεντρώνει τα στοιχεία από τα οποία προκύπτει ο τρόπος με τον οποίο επετεύχθη η αύξηση της περιουσίας του.

⁸⁹ Για την δυνατότητα εξασφάλισης της αξίωσης του δικαιούχου έναντι του υποχρέου βλ. παρακάτω κεφάλαιο 7.

⁹⁰ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 276, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 292.

γ) Μια τρίτη άποψη⁹¹ υποστηρίζει ότι κρίσιμος χρόνος είναι ο χρόνος του αμετακλήτου της δικαστικής απόφασης με την οποία λύνεται ή ακυρώνεται ο γάμος ή ο χρόνος κατά τον οποίο συμπληρώνεται η τριετής διάσταση. Μέχρι το σημείο αυτό, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια διαφοροποίηση σε σχέση με την πρώτη εκτεθείσα άποψη. Η διαφοροποίηση έγκειται στο ότι κατά τους υποστηρικτές της παρούσας άποψης το τεκμήριο του 1/3, δεν θα ισχύει για το χρονικό διάστημα από την επίδοση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή από την έναρξη της τριετούς διάστασης και έπειτα. Η παραπάνω θέση δέχεται ότι το τεκμήριο συμβολής του 1/3 συνδέεται άμεσα με την ομαλή περίοδο του γάμου, όπου υπάρχει έγγαμη συμβίωση, οπότε δεν είναι σωστό να χρησιμοποιείται καταχρηστικά σε περιόδους όπου είναι πλέον εμφανής η αποτυχία του.

Έτσι ανάμεσα στα δυο χρονικά διαστήματα θα συνεχίζει να υπολογίζεται κανονικά η περιουσιακή επαύξηση για την διαμόρφωση της έκτασης της αξίωσης στα αποκτήματα, αν θέλει όμως ο δικαιούχος να πετύχει την απόδοση του ποσοστού της συμβολής του στην επαύξηση κατά το διάστημα αυτό, θα πρέπει να αποδείξει τόσο την ίδια την συμβολή όσο και την αιτιώδη συνάφεια με την περιουσιακή επαύξηση.

Η άποψη αυτή αποτελεί στην ουσία ένα συμβιβασμό των δυο προηγούμενων απόψεων, αφού από την μια πλευρά θέτει ως καταλυτικό σημείο αυτό της λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης από την άλλη περιορίζει την λειτουργία του τεκμηρίου μέχρι τον χρόνο όπου ζητείται η δικαστική προστασία ή που αρχίζει η διάσταση.

Παρ' όλα αυτά η ανωτέρω άποψη δεν προσφέρει καμία ασφάλεια στον δικαιούχο σύζυγο έναντι του κινδύνου από ενδεχόμενες απαλλοτριώσεις της περιουσίας του υποχρέου, όπως γίνεται με την δεύτερη άποψη.

δ) Τέλος έχει διατυπωθεί και μια τέταρτη άποψη για το ζήτημα η οποία περιγράφεται επιγραμματικά από την κ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη. Έτσι σύμφωνα με την άποψη αυτή κρίσιμος χρόνος για τον υπολογισμό της τελικής περιουσίας είναι ο χρόνος κατά τον οποίο κατέστη αμετάκλητη η δικαστική απόφαση που λύνει ή ακυρώνει τον γάμο ή ο χρόνος κατά τον οποίο συμπληρώνεται η τριετής διάσταση. Για την περαιτέρω όμως αναγωγή των στοιχείων που αποτελούν την τελική περιουσία

⁹¹ Βλ. Γεωργιάδη- Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 296επ.

σε χρήμα, για την εξεύρεση δηλαδή της χρηματικής αξίας τους, κρίσιμος είναι ο χρόνος της παροχής της έννομης προστασίας⁹².

Τελικά ορθότερη άποψη θα πρέπει να θεωρηθεί αυτή η οποία προστατεύει τα συμφέροντα του δικαιούχου ενόψει και της ratio του 1400. Θεωρώ ότι ευνοϊκότερη είναι η πρώτη άποψη, δεδομένου ότι επεκτείνει την εφαρμογή του προβλεπόμενου τεκμηρίου μέχρι την γέννηση της αξίωσης ενώ ταυτόχρονα δεν επιβαρύνει σημαντικά τον υπόχρεο καθώς η απόδειξη της ανυπαρξίας της συμβολής θα εμφανίζεται χωρίς πρακτικές δυσκολίες.

2.2.1. ΜΗ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΧΑΡΙΣΤΙΚΗ ΑΙΤΙΑ

Σύμφωνα με το 1400 §3 Α.Κ. «στην αύξηση της περιουσίας των συζύγων δεν υπολογίζεται ό,τι αυτοί απέκτησαν από δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία ή με διάθεση των αποκτημάτων από αυτές τις αιτίες». Η εξαίρεση αυτή εναρμονίζεται πλήρως με τον κανόνα της §1, σύμφωνα με τον οποίο, για να γεννηθεί αξίωση στα αποκτήματα θα πρέπει να υπάρχει συμβολή του συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου. Είναι απολύτως εμφανές ότι στις περιπτώσεις που η περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου οφείλεται σε δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία στο πρόσωπό του, καθώς και σε διάθεση των αποκτημάτων από αυτές τις αιτίες, δεν θα μπορεί να γίνεται λόγος για οποιαδήποτε είδους συμβολή εκ μέρους του δικαιούχου.

Κατά συνέπεια και για λόγους απλοποίησης της διαδικασίας αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, ο νομοθέτης επέλεξε να εξαιρέσει από την τελική περιουσία τις επαυξήσεις που προκλήθηκαν από τις παραπάνω αιτίες, απαλλάσσοντας έτσι τον υπόχρεο από το βάρος απόδειξης της μη συμβολής του δικαιούχου. Απόρροια της εξαίρεσης είναι ότι ο υπόχρεος αρκεί να αποδείξει ότι τα εν λόγω περιουσιακά αντικείμενα προέκυψαν από κάποια από τις περιγραφόμενες στην §3 καταστάσεις.

Ως δωρεές εννοούνται τόσο οι εν ζωή όσο και οι αιτία θανάτου. Ομοίως και οι κληρονομίες και κληροδοσίες θα πρέπει να εκληφθούν με την ευρεία του όρου έννοια

⁹² Βλ. αναλυτικά Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, σελ. 253 και τις σχετικές παραπομπές.

περιλαμβάνοντας τόσο τα κληρονομικά καταπιστεύματα (1923 Α.Κ.), όσο και τα ωφελήματα από την καταπιστευτική υποκατάσταση (2009)⁹³. Διχογνωμία επικρατεί όμως, σχετικά με το αν στο πεδίο εφαρμογής της §3 περιλαμβάνεται κάθε περίπτωση απόκτησης περιουσιακού οφέλους χωρίς αντάλλαγμα, οπότε η έλλειψη συμβολής του έτερου συζύγου είναι φανερή, ή αν αντίθετα περιορίζεται μόνο σε αυτές που εμφανίζονται με την περιγραφείσα τυπική μορφή. Ο προβληματισμός αυτός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την θέση που θα υιοθετηθεί σχετικά με το αν η απαρίθμηση της §3 είναι ενδεικτική ή περιοριστική. Στην θεωρία και νομολογία έχουν διατυπωθεί εξίσου και οι δυο απόψεις.

Κατά την πρώτη άποψη⁹⁴ η απαρίθμηση είναι περιοριστική και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο νομοθέτης δεν χρησιμοποίησε, όπως συνήθως επιλέγει να πράξει, κάποια λέξη από την οποία να προκύπτει η ενδεικτική απαρίθμηση (χαρακτηριστικά αναφέρουμε την λέξη «ιδίως»). Επακόλουθο τούτου είναι ότι ο ίδιος ήθελε να περιορίσει την εξαίρεση μόνο στις περιγραφόμενες περιπτώσεις, αφού κάτι διαφορετικό θα μπορούσε να αποβεί τελικά εις βάρος του δικαιούχου της αξίωσης. Από την άλλη πλευρά ο υπόχρεος δεν θα καταλήγει σε μειονεκτική θέση από την υιοθέτηση της άποψης για την περιοριστική απαρίθμηση των περιπτώσεων της §3, αφού θα είναι εύκολο για τον ίδιο να αποδείξει την ανυπαρξία της συμβολής, όταν η περιουσιακή του επαύξηση θα οφείλεται σε χαριστικές εν γένει δικαιοπραξίες.

Κατά τους υποστηρικτές λοιπόν της περιοριστικής απαρίθμησης, θα πρέπει να υπολογίζονται στην περιουσιακή επαύξηση τα κέρδη τα οποία προέκυψαν από

⁹³ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 299, Σπυριδάκη, ο.π., σελ.243.

⁹⁴ Βλ. Φίλιο, Οικογενειακό Δίκαιο, 2004, σελ. 121, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 259, Σταθέα, ο.π., σελ. 130, Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 107, Αντωνοπούλου, Ο θεσμός της συμμετοχής στα αποκτήματα στις σχέσεις των συζύγων από το γάμο, ΝοΒ 1983, σελ.1516, βλέπε επίσης Κουμάντο, ο.π., σελ. 206, ο οποίος συμφωνεί κατ' αρχήν με την περιοριστική απαρίθμηση, επικρίνει όμως την εν λόγω ρύθμιση καθώς όπως επιγραμματικά αναφέρει «εφόσον γίνεται δεκτό ότι αρκεί για την συμβολή του συζύγου η απλή συμπαράσταση, η λογική της ρύθμισης γίνεται αμφίβολη αφού είναι φανερό ότι μια δωρεά ή μια κληρονομική εγκατάσταση ή μια κληροδοσία από κάποιον τρίτο μπορεί να έχει ως κίνητρο τις καλές σχέσεις που είχαν καλλιεργηθεί με την συμπαράσταση του άλλου συζύγου». Άρα στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορεί να γίνεται λόγος για παντελή έλλειψη συμβολής του δικαιούχου συζύγου.

λαχεία, στοιχήματα και τυχερά παιχνίδια. Ο υπόχρεος όμως της αξίωσης θα μπορεί ευχερώς να αποδείξει την έλλειψη συμβολής του συζύγου στην επαύξηση.

Κατά την δεύτερη και μάλλον κρατούσα άποψη⁹⁵, η οποία προσεγγίζει τελολογικά την §3, θα πρέπει να εντάξουμε στο πεδίο εφαρμογής της, όλες εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες είναι εμφανής η έλλειψη συμβολής. Έτσι κατά αυτή την μερίδα της θεωρίας, στην επαύξηση δεν θα υπολογίζεται οποιαδήποτε απόκτηση οφείλεται σε χαριστική αιτία. Επίσης δεν θα υπολογίζεται η γονική παροχή ανεξαρτήτως του αν αποτελεί εν όλω ή εν μέρει δωρεά. Τέλος δεν θα υπολογίζονται τα κέρδη από λαχεία, στοιχήματα και τυχερά παιχνίδια.

Προσοχή θα πρέπει να επιδεικνύουμε, ανεξαρτήτως της άποψης που θα υποστηρίξουμε τελικά, όταν η επαύξηση της περιουσίας θα οφείλεται σε διάθεση των αποκτημάτων που προέκυψαν από δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία. Αν η επαύξηση λόγω της εκποίησης των συγκεκριμένων αποκτημάτων οφείλεται και στην συμβολή του έτερου συζύγου, θα είναι ορθό η επαύξηση αυτή να υπολογίζεται στην τελική περιουσία στο μέτρο που δεν θα ήταν η ίδια αν δεν παρενέβαινε ο σύζυγος⁹⁶. Επίσης το ίδιο θα συμβαίνει όταν δεν πρόκειται για αρχική αξιοποίηση των αποκτημάτων, αλλά για την μετατροπή τους σε προσοδοφόρο κεφάλαιο⁹⁷.

Επιπλέον, αποδεκτό και από τις δυο απόψεις είναι το συμπέρασμα ότι τα αποκτήματα τα οποία ήταν αποτέλεσμα παράνομης ή ανήθικης δραστηριότητας, θα πρέπει να υπολογίζονται πάντοτε στην περιουσιακή επαύξηση. Το εν λόγω συμπέρασμα φαίνεται ορθό αφού εναρμονίζεται τόσο με την γραμματική όσο και με την τελολογική ερμηνεία του άρθρου 1400. Έτσι ο νομοθέτης κάνει λόγο γενικά για αποκτήματα, χωρίς να προχωρά σε μια διαφοροποίηση της ρύθμισής του, ανάλογα με τον τρόπο κτήσης των αποκτημάτων⁹⁸. Περαιτέρω, σκοπός του άρθρου 1400 είναι η προστασία του φορέα της αξίωσης και όχι η πάταξη της παρανομίας ή της ανηθικότητας. Έτσι ακόμα και αν η συμβολή του συζύγου αναφέρεται σε παράνομη ή ανήθικη δραστηριότητα του έτερου συζύγου, ο πρώτος θα είναι σε θέση να επιδιώξει την ικανοποίηση της αξίωσής του. Παρ' όλα αυτά έχουν διατυπωθεί προβληματισμοί

⁹⁵ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 330, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 109επ, Γεωργιάδη- Σταθόπουλο, σελ. 299, Γαζή, ο.π., σελ. 47, Κουτσουνάδη, ο.π., σελ.189.

⁹⁶ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 130, Γεωργιάδη- Σταθόπουλο, σελ. 300.

⁹⁷ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 331.

⁹⁸ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 116.

όσον αφορά την συγκεκριμένη συλλογιστική καθώς έτσι η συμβολή στην παράνομη ή ανήθικη δραστηριότητα, αν δεν επιβραβεύεται, το λιγότερο παρουσιάζεται ως άξια προστασίας από το δίκαιο⁹⁹.

2.2.2 ΔΩΡΕΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΩΝ

Όπως ήδη αναλύσαμε σύμφωνα με την §3 του άρθρου 1400, στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου δεν θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι δωρεές. Αμφιβολίες γεννώνται σχετικά με το αν η εξαίρεση αυτή περιορίζεται στις δωρεές που πραγματοποιούνται από τρίτους σε κάποιον από τους συζύγους κατά την διάρκεια του γάμου, ή αν αντίθετα περιλαμβάνει και τις δωρεές που γίνονται μεταξύ των συζύγων.

Με μια πρώτη ανάγνωση της παραγράφου, φαίνεται να καταλήγουμε σε μια καταφατική απάντηση καθόσον ο νομοθέτης δεν διακρίνει ανάμεσα στις δυο περιπτώσεις. Φαίνεται όμως ιδιαίτερα άδικο για τον υπόχρεο σύζυγο αρχικά να προσφέρει στον έτερο σύζυγο κατά την διάρκεια του γάμου παροχές άνευ ανταλλάγματος και από την άλλη να καλείται να αποδώσει πρόσθετες παροχές (χρηματικές ή μη), μετά την λύση του γάμου, για να συμμορφωθεί κατά αυτό τον τρόπο στην ικανοποίηση της αξίωσης του δικαιούχου συζύγου για συμμετοχή στα αποκτήματα¹⁰⁰. Η αδικία αυτή εντείνεται ακόμα περισσότερο αν αναλογιστούμε ότι συνήθως, οι δωρεές οι οποίες γίνονται κατά την διάρκεια του γάμου από τον ένα στον άλλο σύζυγο, γίνονται με την προοπτική ότι η έγγαμη συμβίωση θα συνεχιστεί επιτυχώς. Επακόλουθο τούτου είναι ότι στην περίπτωση αποτυχίας του γάμου και όσον αφορά την αξίωση στα αποκτήματα, θα πρέπει να υπολογίζουμε τις σχετικές δωρεές στις περιουσιακές αυξήσεις. Κάτι τέτοιο τελικά συνάδει και με την συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας και το περί δικαίου αίσθημα¹⁰¹.

⁹⁹ Βλ. Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 108, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 55, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 254.

¹⁰⁰ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 207.

¹⁰¹ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 331, Κουμάντο, ο.π., σελ. 206, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 256επ., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, ο.π., σελ. 102, Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 243.

Αναφορικά με τα παραπάνω έχει υποστηριχθεί ότι θα πρέπει με συσταλτική ερμηνεία ή τελεολογική συστολή της διάταξης να γίνει δεκτό ότι οι δωρεές μεταξύ των συζύγων θα πρέπει να περιλαμβάνονται στην περιουσιακή επαύξηση. Ο νομοθέτης εκφράσθηκε στην πραγματικότητα ευρύτερα από την βούλησή του, περιγράφοντας απλώς την συνήθη περίπτωση όπου οι δωρεές προέρχονται από τρίτα πρόσωπα. Η επιτακτική αυτή ανάγκη στηρίζεται στο ότι αυτές οι περιπτώσεις αποτελούν κατεξοχήν συμβολές του ενός συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου. Επίσης όλες οι υπόλοιπες περιγραφόμενες εξαιρέσεις της §3, αφορούν την επαύξηση της περιουσίας του ενός συζύγου χωρίς την συμβολή του ετέρου. Άρα θα έπρεπε και εδώ να θεωρήσουμε ότι κρίσιμο στοιχείο είναι η αντικειμενική συμβολή του συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση.

Παράλληλα όμως υποστηρίζεται¹⁰² ότι με αυτή την λύση καταλήγουμε σε μια κατάφωρη παραβίαση των άρθρων 505επ. Α.Κ. τα οποία ορίζουν ρητά τους λόγους οι οποίοι μπορούν να δικαιολογήσουν ενδεχόμενη ανάκληση της δωρεάς. Επομένως, εφόσον δεν συντρέχει κάποιος από τους ως άνω όρους δεν θα είναι δυνατή η ανάκληση της δωρεάς. Περαιτέρω θα μπορούσε να διατυπωθεί ότι παραβιάζεται εξίσου το άρθρο 512 Α.Κ σύμφωνα με το οποίο «δωρεές που έγιναν από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας δεν μπορούν να ανακληθούν», εάν θεωρήσουμε, όπως υποστηρίζεται από σημαντική μερίδα της θεωρίας, ότι οι συγκεκριμένες δωρεές υπαγορεύονται από τους ανωτέρω λόγους¹⁰³.

Επιπλέον όπως αναφέρει ο κ. Παπαδημητρίου, στη δωρεά των τρίτων προς τους συζύγους αλλά και των συζύγων μεταξύ τους, η παροχή γίνεται χωρίς αντάλλαγμα με συμφωνία των μερών. Συνεπώς σε κάθε δωρεά υπάρχει νόμιμη αιτία πλουτισμού του δωρεοδόχου. Αντίθετα στα αποκτήματα η συμβολή καθενός από τους συζύγους στην περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου δεν συντελείται με τέτοια συμφωνία, ούτε ακόμα περισσότερο με παραίτηση από το δικαίωμα συμμετοχής στον πλουτισμό του άλλου συζύγου κατά το μέτρο της συμβολής του.

Η παραπάνω επιχειρηματολογία δεν είναι ιδιαίτερα πειστική καθώς παραγνωρίζει το γεγονός ότι η διάταξη του άρθρου 1400 είναι ειδικότερη από την

¹⁰² Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 295.

¹⁰³ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 110, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 300.

αντίστοιχη του 512, αφού αναφέρεται συγκεκριμένα στις περιπτώσεις της λύσης ή ακύρωσης του γάμου ή συμπλήρωσης τριετούς διάρκειας¹⁰⁴.

Ενώ και το επιχείρημα ότι η ratio του άρθρου 1400 δεν είναι να ανατρέπονται οι δωρεές που γίνονται μεταξύ των συζύγων, στις οποίες ούτως ή άλλως υπάρχει πάντα η πρόθεση να αποξενωθεί ο δωρητής οριστικά από το δωριζόμενο περιουσιακό στοιχείο, δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα πειστικό αφού πρόκειται για περιπτώσεις που αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ανυπαρξίας συμβολής εκ μέρους του δικαιούχου συζύγου, και θα πρέπει ως εκ τούτου να υπολογίζονται στην περιουσιακή επαύξηση.

Προτείνεται τελικά, οι συγκεκριμένες δωρεές να θεωρούνται ως προκαταβολές του δωρητή για την ικανοποίηση της αξίωσης στα αποκτήματα, οπότε θα αφαιρούνται και από το τελικό επιδικαστέο ποσό¹⁰⁵.

2.2.3 ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΥΖΥΓΩΝ

Ο νομοθέτης κάνει λόγο για την περιουσιακή επαύξηση του ενός συζύγου επί της οποίας έχει αξίωση ο άλλος σύζυγος, τίποτα όμως δεν αποκλείει την πιθανότητα να έχει αυξηθεί ταυτόχρονα και η περιουσία του άλλου συζύγου. Τότε θα έχουν και οι δυο σύζυγοι, εφόσον έχουν συμβάλει στις επαυξήσεις, αμοιβαίες αξιώσεις συμμετοχής στα αποκτήματα.

Κατά μια άποψη¹⁰⁶ λοιπόν, θα δημιουργούνται δυο αυτοτελείς αξιώσεις οι οποίες θα συμψηφίζονται εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη του συμψηφισμού (440επ. Α.Κ.), ενώ κατά μια δεύτερη άποψη¹⁰⁷ η αξίωση θα είναι μια και αφορά την περιουσία που θα προκύπτει από την αφαίρεση της μικρότερης από την μεγαλύτερη περιουσιακή επαύξηση.

¹⁰⁴ Βλ. Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 119, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 257.

¹⁰⁵ Βλ. σχετική ρύθμιση στο γερμανικό δίκαιο, στην § 1380 I, Γαζή, ο.π., σελ. 48, Αστέριο Γεωργιάδη, ο.π., σελ. 578, Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 119, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 257.

¹⁰⁶ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 255, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 301, Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 103, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 111, Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 255επ, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 287, Σκουλούδη, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι μετά την έκδοσιν του Ν. 1329/1983, 1984, σελ. 176επ., Σταθάς, ο.π., σελ. 79επ.

¹⁰⁷ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 199, Κουτσουράδη, Δίκαιο και Πολιτική, 1984, σελ. 190επ.,

Για να γίνει κατανοητή η διαφορά ανάμεσα στις δυο υποστηριζόμενες απόψεις θα αναφέρουμε επιγραμματικά ένα παράδειγμα, στο οποίο θα εφαρμόσουμε και τις δυο. Ας υποθέσουμε ότι η περιουσιακή επαύξηση του συζύγου Α είναι 90.000€ ενώ η περιουσιακή επαύξηση της συζύγου είναι 60.000€. Κατά την πρώτη άποψη θα δημιουργούνται δυο αυτοτελείς αξιώσεις συμμετοχής για τους δυο συζύγους. Έτσι ο Α εφόσον χρησιμοποιήσει τον τεκμαρτό υπολογισμό θα έχει αξίωση κατά της Β ύψους 20.000€ και η Β θα έχει αντίστοιχη αξίωση κατά του Α 30.000€. Στο μέτρο που τα αιτήματα των συζύγων στρέφονται σε χρηματικές παροχές οι δυο απαιτήσεις θα συμψηφίζονται με αποτέλεσμα να εναπομένει στον Α η απαίτηση των 10.000€. Κατά την δεύτερη τώρα άποψη θα γεννιέται μια αξίωση της Β κατά του Α η οποία θα έχει ως αντικείμενο το ένα τρίτο της διαφοράς των αυξήσεων των περιουσιών τους. Έτσι η διαφορά των περιουσιακών επαυξήσεων θα είναι 30.000€ και θα υφίσταται βάσει του τεκμαρτού υπολογισμού, αξίωση της Β για το ποσό των 10.000€.

Τελικά οι λύσεις θα είναι ίδιες και στις δυο περιπτώσεις, τα προβλήματα όμως δημιουργούνται όταν ο ένας ή και οι δυο σύζυγοι δεν επιλέγουν να απαιτήσουν την χρηματική αποτίμηση της συμβολής τους αλλά αυτούσιο ποσοστό επί των αποκτημάτων ανάλογο με την συμβολή τους. Τότε δεν θα μπορεί να εφαρμοστεί η δεύτερη άποψη. Επίσης προβλήματα θα δημιουργούνται εφόσον δεν θα χρησιμοποιείται ο τεκμαρτός αλλά ο πραγματικός υπολογισμός, οπότε ενδεχομένως θα αποδεικνύονται διαφορετικά ποσοστά συμμετοχής στην επαύξηση των εκάστοτε περιουσιών. Ενόψει των ανωτέρω θεωρώ ότι η άποψη η οποία φαίνεται να εναρμονίζεται περισσότερο με την λειτουργία της αξίωσης είναι η πρώτη.

2.2.4. ΑΝΥΠΑΡΞΙΑ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗΣ ΑΥΞΗΣΗΣ Ή ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗ ΜΕΙΩΣΗ

Περαιτέρω προβληματισμός δημιουργείται για το πώς θα αντιμετωπιστούν εκείνες οι περιπτώσεις στις οποίες δεν επέρχεται, κατά την διάρκεια του γάμου, περιουσιακή επαύξηση αλλά αντίθετα περιουσιακή μείωση. Τότε δεν θα μπορούμε να μιλάμε για αξίωση στα αποκτήματα, αφού ο νόμος ρητά ορίζει ότι απαιτείται περιουσιακή επαύξηση για την γέννηση της αξίωσης. Έτσι ο σύζυγος του οποίου η περιουσία μειώθηκε θα έχει αξίωση μόνο εφόσον αυξήθηκε η περιουσία του άλλου

συζύγου, εκτός εάν η μείωση της δικής του περιουσίας συνδέεται άρρηκτα με την περιουσιακή επαύξηση του άλλου συζύγου¹⁰⁸, οπότε θα καταλήξουμε στην αναγνώριση μεγαλύτερου ποσοστού συμμετοχής του δικαιούχου στα αποκτήματα, από το αντίστοιχα προβλεπόμενο στην διάταξη του 1400 τεκμήριο του 1/3.

Κατ' επέκταση και όταν οι περιουσίες των δυο συζύγων δεν έχουν υποστεί καμία μεταβολή ώστε να μην υπάρχει ούτε περιουσιακή επαύξηση ούτε περιουσιακή μείωση, γίνεται αντιληπτό ότι δεν θα γεννάται αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα για κανέναν από τους δυο συζύγους.

2.2.5. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

➤ Αρχικά θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην τελική περιουσία θα πρέπει να υπολογίζονται και περιουσιακές επαυξήσεις οι οποίες επήλθαν μετά το κρίσιμο χρονικό σημείο υπολογισμού της τελικής περιουσίας, εφόσον όμως η αιτία των παραπάνω αυξήσεων υπήρχε ήδη πριν από το εν λόγω χρονικό διάστημα. Κατά ανάλογο τρόπο δεν θα περιλαμβάνονται στην τελική περιουσία, περιουσιακές επαυξήσεις οι οποίες επήλθαν μετά την τέλεση του γάμου, η αιτία τους όμως αναγόταν σε προγενέστερο χρονικό διάστημα¹⁰⁹.

➤ Έχει γίνει αντιληπτό ότι στην πράξη η απόδειξη της επαύξησης της περιουσίας του υποχρέου είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Ως εκ τούτου έχει προταθεί από θεωρητικούς η ανάγκη σύνταξης απογραφής της περιουσίας τόσο κατά την τέλεση του γάμου και όσο και κατά το χρόνο γέννησης της αξίωσης στα αποκτήματα¹¹⁰. Επομένως η διαφορά που θα προέκυπτε ανάμεσα στα δυο χρονικά σημεία θα συνιστούσε τα αποκτήματα. Μια τέτοια πρόβλεψη όντως θα διευκόλυνε πολύ την διαδικασία αξίωσης στα αποκτήματα. Ο νομοθέτης δεν ήθελε όμως να αναγνωρίσει αυτή την δυνατότητα, καθώς φοβόταν ότι με αυτό τον τρόπο θα αναγόταν η απογραφή σε πρόσθετη τυπική προϋπόθεση για την κατάρτιση του γάμου.

¹⁰⁸ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 328, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 260, Κουμάντος, ο.π., σελ. 200, Νικολακοπούλου-Στεφάνου, ο.π., σελ. 105, αντίθετα ο Ψυχομάνης, ΝοΒ 31, σελ. 957.

¹⁰⁹ Βλ. Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 247, Αστέριο Γεωργιάδη, ο.π., σελ. 576, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 329.

¹¹⁰ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 201, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 291.

➤ Τελευταίο θέμα που θα μας απασχολήσει είναι η δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 1445 Α.Κ. στην αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «ο καθένας από τους πρώην συζύγους είναι υποχρεωμένος να δίνει στον άλλο ακριβείς πληροφορίες για την περιουσία του και τα εισοδήματά του, εφόσον είναι χρήσιμες για τον καθορισμό του ύψους της διατροφής. Με αίτηση ενός από τους πρώην συζύγους, που διαβιβάζεται μέσω του αρμόδιου εισαγγελέα, ο εργοδότης, η αρμόδια υπηρεσία και ο αρμόδιος οικονομικός έφορος είναι υποχρεωμένοι να δίνουν κάθε χρήσιμη πληροφορία για την περιουσιακή κατάσταση του άλλου συζύγου και προπάντων για τα εισοδήματά του».

Η σχετική ρύθμιση αποσκοπεί στην διευκόλυνση της θέσης του δικαιούχου της διατροφής, ο οποίος καλείται να αποδείξει τα εισοδήματά του υποχρέου αφού αυτά θα επηρεάζουν κατ' επέκταση και την έκταση της επιδικασθείσας διατροφής. Δεδομένης της ανυπαρξίας σχετικής ρύθμισης για την αξίωση στα αποκτήματα, θεωρώ ότι είναι σωστό να δεχτούμε την αναλογική εφαρμογή του 1445, αφού και η διάταξη του 1400 διακατέχεται από το ίδιο πνεύμα προστασίας του δικαιούχου της αξίωσης¹¹¹.

Για την εκπλήρωση επομένως της εν λόγω απαίτησης εφαρμοστέες θα τυγχάνουν οι σχετικές διατάξεις του ΚΠολΔ και συγκεκριμένα το άρθρο 946 §1.

3. ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗ ΕΠΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΧΡΕΟΥ

3.1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ

Σύμφωνα με το 1400, ο δικαιούχος θα πρέπει να έχει συμβάλει με οποιοδήποτε τρόπο στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου ώστε να είναι σε θέση να διεκδικήσει την απόδοση μέρους της, το οποίο προέρχεται από τη δική του

¹¹¹ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 212, Κουτσουνάδη, Δίκαιο και Πολιτική, 1983, σελ. 193.

συμβολή. Συμπερασματικά αρχικά απαιτείται συμβολή του δικαιούχου και περαιτέρω αιτιώδης συνάφεια μεταξύ συμβολής και περιουσιακής επαύξησης^{112, 113}.

Ο νομοθέτης δεν περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατόν να συμβάλει ο σύζυγος στην περιουσιακή αύξηση, αλλά αντίθετα διατυπώνει ότι η επαύξηση μπορεί να προέρχεται με οποιοδήποτε τρόπο. Είναι απολύτως φυσιολογική η εν λόγω επιλογή του νομοθέτη, αφού δεν θα μπορούσε να υπάρξει μια εξαντλητική απαρίθμηση των εμφανιζομένων περιπτώσεων. Έτσι εναποτίθεται στην κρίση του δικαστή, να κρίνει *in concreto* αν η συγκεκριμένη συμπεριφορά του δικαιούχου μπορεί να συνιστά συμβολή κατά την έννοια του νόμου, ερμηνεύοντας πάντα διασταλτικά την συγκεκριμένη παράγραφο. Βέβαια θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η μη απαρίθμηση κάποιων περιπτώσεων, έστω και ενδεικτικά, ενέχει κινδύνους ενόψει του ότι ίδιες περιπτώσεις ενδέχεται να κρίνονται με διαφορετικό τρόπο από τα δικαστήρια. Έτσι κατά την κρίση ενός δικαστηρίου η ψυχολογική υποστήριξη που παρέχει ο ένας σύζυγος στον άλλο θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν εμπίπτει στην έννοια της συμβολής, ενώ κατά την κρίση άλλου δικαστηρίου να πρόκειται για καθαρή περίπτωση συμβολής. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να προάγει την ασφάλεια δικαίου.

Η συμβολή μπορεί να είναι εκούσια ή ακούσια, άμεση ή έμμεση, υλική ή ηθική. Επομένως μπορεί να συνίσταται στην παροχή κεφαλαιουχικών αγαθών που δεν αξιοποιεί ο δικαιούχος, στην παροχή υπηρεσιών στην επιχείρηση του υποχρέου, ή στην εξοικονόμηση δαπανών όπως συμβαίνει στην περίπτωση της οικιακής εργασίας και ενασχόλησης με την διαπαιδαγώγηση και διατροφή των τέκνων, οπότε θα εναπομένει περισσότερος χρόνος στον υπόχρεο, για κερδοφόρα ενασχόληση με το επάγγελμά του¹¹⁴. Επιπλέον μπορεί να εμφανίζεται με την μορφή ανάπτυξης καλών κοινωνικών σχέσεων ή ψυχολογικής υποστήριξης του υποχρέου. Διαπιστώνουμε

¹¹² Βλ. Δεληγιάνη, ο.π., σελ. 111, όπου παραθέτει την αντίστοιχη ρύθμιση του γερμανικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα κατευθύνεται πάντοτε σε ένα ποσοστό επί της επαύξησης, ανεξάρτητα από το υπήρξε συμβολή ή όχι.

¹¹³ Δεν έχει γίνει αντικείμενο ιδιαίτερης μνείας από τους συγγραφείς, το αν η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ συμβολής και περιουσιακής επαύξησης, αποτελεί ξεχωριστή αυτοτελή προϋπόθεση για την γέννηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα ή αν εντάσσεται στην έννοια της συμβολής.

¹¹⁴ Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 1329/1983.

λοιπόν, ότι η συμβολή δεν είναι μια μονοδιάστατη έννοια αλλά μπορεί να περιλάβει διάφορες μορφές συμπεριφοράς του δικαιούχου.

Κατά μείζονα λόγο το είδος της συμβολής θα επηρεάζεται από τις περιστάσεις και συνθήκες της εκάστοτε οικογενειακής ζωής, όπως για παράδειγμα από το αν θα υπάρχουν παιδιά ή από το αντικείμενο της εργασίας των συζύγων¹¹⁵.

Σε κάθε περίπτωση και παρά το γεγονός ότι δεν ορίζεται σχετικά στο άρθρο 1400 Α.Κ., η συμβολή δεν θα μπορεί να αναφέρεται και στην συμμετοχή του εκάστοτε συζύγου στις οικογενειακές δαπάνες κατά τα άρθρα 1389επ. Α.Κ¹¹⁶. Απόρροια τούτου είναι ότι θα πρέπει να προηγείται ο υπολογισμός της συνεισφοράς στις οικογενειακές ανάγκες και εκ των υστέρων να αφαιρείται από την περιουσιακή επαύξηση¹¹⁷. Αυτό διαφαίνεται και από την Εισηγητική Έκθεση της Επιτροπής του ν. 1329/1983, σύμφωνα με την οποία «για την αποτίμησή της πάντως (εννοείται της συμβολής), θα λαμβάνεται υπόψη και η υποχρέωση των συζύγων να συνεισφέρουν «ανάλογα με τις δυνάμεις τους» (νέο άρθρο 1389) για την αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας». Η ρύθμιση αυτή είναι απολύτως συνεπής στις διατάξεις του Α.Κ., αφού διαφορετικά θα επιβραβευόταν ο υπόχρεος σύζυγος ο οποίος παραβιάζει τις οικογενειακές του υποχρεώσεις.

Έτσι η συμμετοχή στις οικογενειακές δαπάνες μπορεί να υπερβαίνει το απαραίτητο μέτρο, το οποίο προσδιορίζεται σε σχέση με τις οικονομικές δυνάμεις του κάθε συζύγου. Σε μια τέτοια περίπτωση θα επωφελείται ο έτερος σύζυγος ο οποίος απαλλάσσεται στην πραγματικότητα από την υποχρέωση εισφοράς μεγαλύτερου ποσού. Υπό την παραπάνω έννοια, θα επέρχεται τελικά αύξηση της περιουσίας του ενός συζύγου με την συμβολή του ετέρου συζύγου.

Ιδιαίτερη μορφή συμβολής, αποτελεί η παροχή οικιακών εργασιών και η ενασχόληση με την διατροφή των τέκνων. Η ιδιαιτερότητα έγκειται στο ότι η σύζυγος η οποία ασχολείται με τις οικιακές εργασίες βρίσκεται σε μειονεκτικότερη θέση από τον άλλο σύζυγο, ακόμα και αν ο τελευταίος συμμετέχει εξίσου στις οικογενειακές δαπάνες. Αυτό οφείλεται στο ότι ο ένας σύζυγος θα αποκτά περιουσία ως αποτέλεσμα της ενασχόλησής του, σε αντίθεση με τον έτερο ο οποίος θα φροντίζει για την

¹¹⁵ Βλ. Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 248, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 112, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 283, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 334.

¹¹⁶ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 283, Κουμάντο, ο.π., σελ. 203, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 301επ.

¹¹⁷ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 62.

διαπαιδαγώγηση των τέκνων αλλά δεν θα επαυξάνει ταυτόχρονα τα περιουσιακά του στοιχεία¹¹⁸. Κατά συνέπεια θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί όταν η αξίωση στα αποκτήματα στηρίζεται στην συμβολή με την μορφή των οικιακών υπηρεσιών.

Κατά μια άποψη, πρέπει πρώτα να αποτιμούμε την παροχή των υπηρεσιών και στην συνέχεια στο μέτρο που αυτή θα υπερβαίνει την υποχρεωτική συμμετοχή στις οικογενειακές δαπάνες¹¹⁹, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως συμβολή στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου. Υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη¹²⁰, ότι η ενασχόληση με τις οικιακές εργασίες θα συνιστά πάντα συμβολή στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου δεδομένης της περιγραφείσας ανωτέρω αδικίας, που θα δημιουργείται εις βάρος του δικαιούχου.

Ακόμα πιο συνηθισμένη είναι η περίπτωση που η σύζυγος είναι επιφορτισμένη τόσο με τις οικιακές υπηρεσίες όσο και με την προσωπική της εργασία. Τότε εφόσον συμμετέχει και οικονομικά στις οικογενειακές υποχρεώσεις, θα είναι πιο εύκολη η διαπίστωση της συμβολής της στην περιουσιακή επαύξηση.

Μια πρόσθετη ιδιαιτερότητα του εξετασθέντος θέματος έγκειται στην ανυπαρξία σαφών κριτηρίων για τον προσδιορισμό της χρηματικής αποτίμησης της ενασχόλησης με τις οικιακές εργασίες και με την διαπαιδαγώγηση των τέκνων. Γίνεται δεκτό ότι το συγκεκριμένο είδος συμβολής θα πρέπει να υπολογίζεται κατά τρόπο αρνητικό. Έτσι σύμφωνα με τον κ. Βαθρακοκόιλη, «θα πρέπει να αποτιμάται σε χρήμα το μηνιαίο εισόδημα που θα αποκόμιζε η γυναίκα αν στην διάρκεια του γάμου της είχε πλήρη επαγγελματική δραστηριότητα, που ενώ είχε τις προϋποθέσεις και δυνατότητες, επιδόθηκε στις οικιακές εργασίες για την οικογένειά της»¹²¹.

Εκτός από την συμβολή στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου μπορεί να εμφανιστεί στην πράξη και η περίπτωση της αρνητικής συμβολής, δηλαδή της αποτροπής επαύξησης της περιουσίας του ενός συζύγου από ενέργειες του έτερου συζύγου. Εύλογα λοιπόν μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος αν σε αυτές τις περιπτώσεις

¹¹⁸ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 94.

¹¹⁹ Έχει υποστηριχθεί μεμονωμένα και η άποψη ότι η παροχή αποκλειστικά και μόνο οικιακών εργασιών δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική έννοια της συμμετοχής στις οικογενειακές δαπάνες.

¹²⁰ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 266.

¹²¹ Βλ. Βαθρακοκόιλη, ο.π., σελ. 335.

μπορεί ο υπόχρεος να στραφεί κατά του δικαιούχου για να αποκαταστήσει την ζημία του.

Για να γίνει αντιληπτός ο προβληματισμός μας, θα αναφέρουμε ένα παράδειγμα: Η περιουσιακή επαύξηση του Α κατά τον χρόνο γέννησης της αξίωσης συνίσταται στο ποσό των 150.000€ ενώ θα μπορούσε να ανέρχεται στο ποσό των 240.000€, αν δεν είχε ενεργήσει αρνητικά η γυναίκα του Β. Η Β βάσει του τεκμαρτού υπολογισμού, θα έχει αξίωση στα αποκτήματα της τάξεως των 50.000€ ενώ αν η περιουσιακή επαύξηση ανερχόταν στο ποσό των 250.000€, η αξίωση θα αντιστοιχούσε στο ποσό των 80.000€ και θα εναπόμενε για τον Α, το ποσό των 160.000€. Επομένως είναι φανερό ότι ο σύζυγος Α έχει υποστεί ζημία 60.000€, αφού τώρα το ποσό το οποίο τελικά θα του εναπομείνει ανέρχεται στα 100.000€.

Υποστηρίζεται ότι η ζημία αυτή θα πρέπει να αποκαθίσταται είτε μέσω της άσκησης αγωγής αποζημίωσης κατά του δικαιούχου συζύγου, είτε με την αναγνώριση μικρότερου ποσοστού συμβολής στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου¹²². Θεωρώ ότι η υιοθέτηση της παραπάνω συλλογιστικής είναι ορθή, καθώς φαίνεται να ανταποκρίνεται καλύτερα προς το αίσθημα του δικαίου. Δεν μπορεί κατ' αρχήν να απολαμβάνει ο δικαιούχος το ποσοστό επί των αποκτημάτων, το οποίο οφείλεται στην συμβολή του και από την άλλη να μην υφίσταται οποιαδήποτε αρνητική συνέπεια από ενέργειές του, οι οποίες έχουν δυσμενή επίδραση στην περιουσία του υποχρέου.

3.2. ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ

Όπως αναπτύξαμε η συμβολή μπορεί να εμφανίζεται με διάφορες μορφές, ενώ αρκετές φορές μπορεί να αφορά την ψυχολογική υποστήριξη του υποχρέου ή την δημιουργία και ανάπτυξη καλών κοινωνικών σχέσεων. Είναι σαφής επομένως, η

¹²² Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 263, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 336, Κουμάντο, ο.π., σελ. 203, βλέπε όμως και Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 284, ο οποίος υποστηρίζει ότι η αρνητική συμβολή, δεν θα πρέπει να έχει σημασία σε καμία περίπτωση. Διότι, όπως συνεχίζει, σημασία έχει εάν επήλθε ή όχι αύξηση της περιουσίας εκ της συμβολής του ετέρου των συζύγων. Εάν ο σύζυγος ούτος δεν συνέβαλε στην αύξηση, τούτο δεν δύναται να συμψηφίσει τυχόν συμβολήν του διά την ήδη πραγματοποιηθείσαν.

δυσκολία απόδειξης της συμβολής στις δεδομένες περιπτώσεις. Κατά συνέπεια, ο νομοθέτης θέλοντας να διευκολύνει την θέση του δικαιούχου συζύγου, προέβλεψε στο άρθρο 1400 το τεκμήριο της συμβολής.

Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι «τεκμαίρεται ότι η συμβολή αυτή ανέρχεται στο ένα τρίτο της αύξησης, εκτός αν αποδειχθεί μεγαλύτερη ή μικρότερη ή καμία συμβολή». Ομοίως και στην Εισηγητική Έκθεση αναφέρεται ότι: «για να διευκολυνθεί η απόδειξη, προβλέπεται νόμιμο μαχητό τεκμήριο, ότι η συμβολή του ενάγοντος ανέρχεται στο 1/3 της περιουσίας που ο εναγόμενος απέκτησε κατά τη διάρκεια του γάμου. Το ποσοστό αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνεται ως δίκαιη η κατανομή της περιουσίας σε δύο ίσα μερίδια (ανά 50%) σε πολλές περιπτώσεις κοινών και ίσων μόχθων των συζύγων. Απλώς για ένα μεγάλο μέρος του 50%, ο ενάγων απαλλάσσεται από το βάρος της απόδειξης. Την πλήρη επιβολή του βάρους αυτού στον εναγόμενο, με καθιέρωση τεκμηρίου στο 1/2, η Επιτροπή τη θεώρησε άδικη γι' αυτόν. Από άλλη άποψη μάλιστα θα μπορούσε να θεωρηθεί αρκετά ευνοϊκή μεταχείριση για τον ενάγοντα το ότι απαλλάσσεται σε μεγάλο ποσοστό από το βάρος της απόδειξης».

Το τεκμήριο αυτό, παρέχει πολλά δικονομικά πλεονεκτήματα στον δικαιούχο αφού τον απαλλάσσει τόσο από την απόδειξη της συμβολής όσο και από την έκτασή της. Το μόνο που εναπομένει στον δικαιούχο είναι η απόδειξη της περιουσιακής επαύξησης και των λοιπών προϋποθέσεων για την γέννηση της αξίωσης^{123, 124}.

Επιπλέον πρόκειται για ένα μαχητό τεκμήριο. Ως εκ τούτου, μπορεί ο εναγόμενος να αποδείξει ότι η περιουσιακή επαύξηση δεν οφείλεται στην συμβολή του ετέρου συζύγου (όταν ο δικαιούχος δεν βρισκόταν σε θέση να συμβάλει, π.χ. λόγω ασθένειας, ή ακόμα περισσότερο όταν δεν επιθυμούσε να συμβάλει¹²⁵), ή ότι η συμβολή προσδιορίζεται σε μικρότερο ποσοστό από αυτό που επικαλείται ο

¹²³ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 287, στον οποίο επισημαίνεται ότι όσο δύσκολη είναι η απόδειξη της συμβολής και της έκτασής της, τόσο δύσκολη είναι και η απόδειξη της ανυπαρξίας της, με αποτέλεσμα τελικά να προκαλούνται δυσχέρειες στο πρόσωπο του εναγομένου.

¹²⁴ Βλ. τις αντίστοιχες ρυθμίσεις στο γερμανικό δίκαιο § 1378 I, σύμφωνα με το οποίο τα αποκτήματα κατανέμονται με ποσοστό ½ αλλά και στο αγγλικό δίκαιο το οποίο ακολουθεί την ίδια λύση με το ελληνικό δίκαιο.

¹²⁵ Βλ. Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 249, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 286.

δικαιούχος ή τέλος ότι ο δικαιούχος συνέβαλε τόσο θετικά όσο και αρνητικά στην επαύξηση της περιουσίας με αποτέλεσμα να μην έχει τελικά αξίωση στα αποκτήματα.

Κατ' αντιστοιχία και ο δικαιούχος σύζυγος μπορεί να αποδείξει ότι η συμβολή του δεν περιορίζεται στο ποσοστό του 1/3 επί των αποκτημάτων, αλλά αντίθετα είναι μεγαλύτερη. Τότε όμως ο δικαιούχος θα πρέπει να αποδείξει ολόκληρη την έκταση της συμβολής και όχι το υπερβαίνον ποσοστό του ενός τρίτου¹²⁶.

Προβλέπονται λοιπόν δυο τρόποι υπολογισμού της συμβολής και εναπόκειται στον δικαιούχο να επιλέξει αυτόν που εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά του. Από την μια υπάρχει ο τεκμαρτός και από την άλλη ο πραγματικός υπολογισμός. Το πλεονέκτημα του τεκμαρτού υπολογισμού έγκειται στο ότι απαλλάσσει τον δικαιούχο από το βάρος απόδειξης της συμβολής ενώ αντίθετα βάσει του πραγματικού υπολογισμού, ο δικαιούχος μπορεί να πετύχει την ικανοποίηση της πραγματικής συμβολής του, εφόσον αυτή είναι μεγαλύτερη του 1/3. Το ότι προβλέπονται δυο τρόποι υπολογισμού της συμβολής δεν συνεπάγεται επομένως ότι υφίστανται δυο αξιώσεις¹²⁷. Αντίθετα η αξίωση είναι μια αλλά μπορεί να βασισθεί στα θεμελιωτικά γεγονότα του τεκμαρτού ή του πραγματικού υπολογισμού.

Στην πράξη δεν γίνεται επίκληση αποκλειστικά και μόνο, του πραγματικού υπολογισμού αλλά συχνά γίνεται επίκληση κατά κύριο λόγο, του πραγματικού υπολογισμού και σε επικουρική βάση ζητάται η απόδοση της συμβολής βάσει του τεκμαρτού υπολογισμού.

Έχουν εκφρασθεί επιφυλάξεις σχετικά με το αν το τεκμήριο αφορά μόνο την έκταση της συμβολής ή περιλαμβάνει τόσο την ίδια την συμβολή όσο και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της συμβολής και της περιουσιακής επαύξησης.

Ο κ. Νικολόπουλος εκφράζει την γνώμη ότι το τεκμήριο αφορά αποκλειστικά και μόνο την συμβολή και δεν είναι σωστό να επινοούμε πρόσθετες λειτουργίες του, αφού κάτι τέτοιο θα αντίκειται στην πραγματική βούληση του νομοθέτη. Δεν είναι

¹²⁶ Βλ. Διαμαντοπούλου, ΕλλΔνη 34, σελ. 502επ, η οποία αναφέρει ότι δεν αποκλείεται ο δικαιούχος, που στηρίζει την ιστορική βάση της αγωγής του στον πραγματικό υπολογισμό να προκρίνει τελικά με τις προτάσεις του τον τεκμαρτό υπολογισμό. Επίσης αν ο δικαιούχος στηρίζει την αγωγή του μόνο στον πραγματικό υπολογισμό, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι, εφόσον δεν αποδεικνύονται τα πραγματικά περιστατικά τα οποία θεμελιώνουν το υψηλότερο ποσοστό συμβολής του δικαιούχου, θα πρέπει το δικαστήριο αυτεπάγγελτα να προκρίνει τον τεκμαρτό υπολογισμό, επίσης και Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 337.

¹²⁷ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., Α.Κ. 247, αριθμ. 27, Γαζή, ο.π., σελ. 55.

σωστό να παρέχουμε περαιτέρω διευκολύνσεις στον δικαιούχο σύζυγο γιατί κάτι τέτοιο οδηγεί κατ' επέκταση σε μειονεκτική θέση, αν όχι σε αδυναμία ανταπόδειξης του υπόχρεο.

Αντίθετα η κρατούσα γνώμη θεωρεί ότι το τεκμήριο καλύπτει όχι μόνο την ίδια την συμβολή αλλά και την έκτασή της και την αιτιώδη συνάφεια. Θεωρώ ότι η τελευταία γνώμη είναι πιο πειστική καθώς είναι ιδιαίτερα δύσκολο να κριθεί η συμβολή χωρίς να γίνεται οποιαδήποτε μνεία στην έκτασή της, ιδιαίτερα όταν εμφανίζεται υπό την μορφή της ψυχολογικής υποστήριξης. Πολλές φορές εξάλλου, το αν υπήρξε συμβολή θα κρίνεται από την επίδραση της ενέργειας του συζύγου στην περιουσία του άλλου συζύγου. Οπότε τελικά θα πρέπει να γίνεται αναφορά και στην έκταση της συμβολής. Εξάλλου και η ίδια η απόδειξη της συμβολής παρουσιάζει έντονες δυσχέρειες όταν εκδηλώνεται με τον παραπάνω τρόπο. Δεν είναι λογικό επομένως, να παρέχει ο νομοθέτης την δικονομική διευκόλυνση για την απόδειξη της έκτασης της συμβολής και να μην παρέχει την αντίστοιχη για την ύπαρξή της.

4. ΜΗ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΚΤΗΜΟΣΥΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΖΥΓΟΥΣ

Τέταρτη σωρευτική προϋπόθεση για την γέννηση της αξίωσης είναι η μη επιλογή του συστήματος της κοινοκτημοσύνης από τους συζύγους. Πρόκειται για έναν αρνητικό όρο, υπό την έννοια ότι δεν θα πρέπει να λαμβάνει χώρα γιατί διαφορετικά δεν θα υπάρχει αξίωση στα αποκτήματα.

Εφόσον έχει επιλεγεί το σύστημα της κοινοκτημοσύνης, η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα θα αφορά τα αποκτήματα εκείνα τα οποία θα εξακολουθούν να υπάγονται στο σύστημα της περιουσιακής αυτοτέλειας.

Τέλος εφόσον είχε επιλεγεί το σύστημα της κοινοκτημοσύνης αλλά αυτό έληξε για κάποιον από τους λόγους που ρητώς αναφέρονται στο άρθρο 1411επ. Α.Κ., τότε θα επανέρχεται αυτοδικαίως το σύστημα χωρισμού των περιουσιών των συζύγων, οπότε ως χρόνος προσδιορισμού της αρχικής περιουσίας θα πρέπει να λαμβάνεται ο χρόνος λήξης της κοινοκτημοσύνης¹²⁸.

¹²⁸ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο 2, αριθμ. 2.1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΡΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ

Σύμφωνα με το άρθρο 1401 εδ. γ «η αξίωση παραγράφεται δύο χρόνια μετά τη λύση ή την ακύρωση του γάμου». Είναι εμφανής η πρόθεση του νομοθέτη να εκκαθαρίσει τις εκκρεμότητες οι οποίες υφίστανται και οι οποίες εξακολουθούν να ταλανίζουν τους πρώην συζύγους, δημιουργώντας εντάσεις και διαφωνίες. Οι διαπληκτισμοί αποτελούν δυστυχώς σύνηθες φαινόμενο, όταν ρυθμίζονται οι περιουσιακές σχέσεις των πρώην συζύγων. Ως εκ τούτου, ο νομοθέτης προέβλεψε την σύντομη παραγραφή της διετίας από την λύση ή ακύρωση του γάμου. Αν ο δικαιούχος δεν ενεργεί στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα της διετίας, τότε θα χάνει την δυνατότητα δικαστικής επιδίωξης της αξίωσής του. Άρα στην τελευταία αυτή περίπτωση, το μέρος της συμβολής του δικαιούχου θα εναπομένει στην περιουσία του υποχρέου και θα αποτελεί στην πραγματικότητα νόμιμη αιτία πλουτισμού του.

Εξετάζοντας την κάθε περίπτωση ξεχωριστά, συμπεραίνουμε ότι αν ο γάμος έχει λυθεί με τον θάνατο ενός εκ των συζύγων, η παραγραφή θα αρχίζει από την επόμενη ημέρα της λύσης του γάμου και θα συμπληρώνεται με την πάροδο δυο ετών από το θάνατο του συζύγου. Αν αντίθετα ο γάμος έχει λυθεί με δικαστική απόφαση (δεν μας απασχολεί αν το διαζύγιο εκδίδεται συναινετικά ή κατά αντιδικία), τότε η παραγραφή θα ξεκινά από την επόμενη ημέρα της έκδοσης της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης και θα συμπληρώνεται μετά την πάροδο δυο ετών αντίστοιχα.

Επίσης, στην περίπτωση που ο ένας σύζυγος έχει κηρυχθεί σε αφάνεια με δικαστική απόφαση, υποστηρίζεται ότι η έναρξη του χρόνου της παραγραφής θα εντοπίζεται στο χρονικό σημείο κατά το οποίο καθίσταται τελεσίδικη η δικαστική απόφαση¹²⁹.

Τέλος, αν ακυρωθεί ο γάμος με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, τότε η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα θα είναι δικαστικά επιδιώξιμη στο διάστημα από την επόμενη της έκδοσης της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης μέχρι την πάροδο δυο ετών.

¹²⁹ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ.301, Βαθρακοκόιλη, ο.π., σελ. 355, Σταθέα, ο.π., σελ. 223.

Συμπεραίνουμε ότι οι ανωτέρω περιπτώσεις είναι σαφώς ρυθμισμένες και δεν εγείρουν ιδιαίτερους προβληματισμούς. Ερωτήματα όμως προκαλούνται ως προς την τρίτη περίπτωση γέννησης της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, για την οποία ο νομοθέτης δεν προβλέπει τίποτα σχετικά με το ζήτημα της παραγραφής. Έτσι, όπως έχει ήδη αναλυθεί σε ανωτέρω τμήμα της παρούσας μελέτης, η αξίωση γεννάται σε περίπτωση λύσης ή ακύρωσης του γάμου καθώς και σε περίπτωση τριετούς διάστασης των συζύγων (εφόσον βέβαια πληρούνται και υπόλοιπες προϋποθέσεις του άρθρου 1400). Ενώ λοιπόν ο νομοθέτης ορίζει την σύντομη διετή παραγραφή για την λύση ή ακύρωση του γάμου, δεν προβλέπει τίποτα για την τριετή διάσταση των συζύγων. Επακόλουθο της απουσίας ρύθμισης, ήταν η διατύπωση και υποστήριξη ποικίλων και διαφορετικών απόψεων τόσο για το θέμα της έναρξης όσο και για το θέμα της συμπλήρωσης της παραγραφής στην τριετή διάσταση.

Κατά την πρώτη υποστηριζόμενη άποψη¹³⁰, η παραγραφή θα ξεκινά και για την τριετή διάσταση, από την λύση ή ακύρωση του γάμου αντιστοίχως. Η εκτεθείσα γνώμη δεν φαίνεται να ακολουθείται από σημαντική μερίδα της θεωρίας, ενώ δεν γίνεται αποδεκτή και από τη νομολογία.

Η δεύτερη και κρατούσα τόσο από τη θεωρία όσο και από τη νομολογία άποψη¹³¹, θεωρεί ότι η παραγραφή αρχίζει από την συμπλήρωση του χρόνου της τριετούς διάστασης. Η λύση η οποία προτείνεται εν προκειμένω, ακολουθεί ανάλογη συλλογιστική με την παραγραφή σε περίπτωση λύσης ή ακύρωσης του γάμου, ταυτοχρόνως όμως προσαρμόζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τρίτης περίπτωσης γέννησης της αξίωσης στα αποκτήματα, αφού σε αυτή εξακολουθεί να υφίσταται γάμος.

Όμως, ενόψει του άρθρου 256 περ. 1 Α.Κ. σύμφωνα με την οποία «αναστέλλεται η παραγραφή των αξιώσεων μεταξύ των συζύγων κατά τη διάρκεια του γάμου, έστω και αν ύστερα ακυρωθεί», η παραγραφή δεν θα συμπληρώνεται σε καμία περίπτωση, πριν από την λύση ή ακύρωση του γάμου. Έτσι το χρονικό

¹³⁰ Βλ. Σκουλούδη, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι, 1984, σελ. 179, Φίλιο, ο.π., σελ. 118.

¹³¹ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 210, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, σελ. 307, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 301, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 299, Δελιγιάννης, ο.π., σελ. 119, Γαζή, Προβλήματα από το νέο οικογενειακό δίκαιο, ΝοΒ 1983, σελ. 1102, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 268 αλλά και στη νομολογία ΑΠ 1372/2000, Δικαιοσύνη 2002, σελ. 390επ., ΜονΠρωτΑθ 20136/1990, ΕφΑθ. 2835/1991, Αρχείο Νομολογίας 1992, σελ.526.

διάστημα κατά το οποίο υφίσταται γάμος, δεν θα λαμβάνεται υπόψη για την συμπλήρωση της παραγραφής, με αποτέλεσμα να παραγράφεται η αξίωση μόνο μετά την πάροδο δυο ετών από την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης. Με την αναστολή προστατεύεται ο δικαιούχος από παρελκυστικές ενέργειες του υποχρέου, ο οποίος θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί την ενδεχόμενη πρόθεση του δικαιούχου για προσπάθεια διάσωσης του γάμου, διαβεβαιώνοντας τον ότι θα επανασυμβιώσουν, ενώ απώτερος πραγματικός σκοπός θα είναι η συμπλήρωση της παραγραφής.

Βασικός αντίλογος στην εν λόγω διατυπωθείσα άποψη, αποτελεί το επιχείρημα ότι μια τέτοια λύση θα οδηγούσε σε ματαίωση των επιδιώξεων του νομοθέτη. Ο νομοθέτης όπως περιγράψαμε, αποσκοπούσε στη γρήγορη ρύθμιση των ζητημάτων που εκκρεμούν μεταξύ συζύγων που έχουν ή θέλουν να αποδεσμευθούν από τον υφιστάμενο γάμο τους. Εάν δεχτούμε όμως ότι η παραγραφή αναστέλλεται για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί ο γάμος, τότε θα οδηγούμαστε ενδεχομένως στο απαράγραπτο της αξίωσης στα αποκτήματα, όταν θα γεννάται λόγω συμπλήρωσης τριετούς διάστασης.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τον σχετικό προβληματισμό θα ήταν χρήσιμο να χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα. Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι ένα έγγαμο ζευγάρι συμβιώνει για 10 χρόνια, οπότε και αποφασίζει να διακόψει την εν λόγω συμβίωση. Μετά την πάροδο 3 ετών θα γεννάται η αξίωση. Έστω όμως ότι το ζευγάρι για διάφορους λόγους, δεν αποφασίζει να προχωρήσει στην έκδοση διαζυγίου. Τότε τελικά η αξίωση δεν θα υπόκειται σε οποιαδήποτε παραγραφή. Ενδεχομένως, θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι το παραπάνω αποτελεί σπάνια περίπτωση και ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων θα λύεται ο γάμος με δικαστική απόφαση. Το επιχείρημα αυτό δεν θα ήταν ιδιαίτερα πειστικό, αφού ακόμα και αν θεωρήσουμε ότι πρόκειται πράγματι για σπάνια περίπτωση, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν χρήζει νομοθετικής ρύθμισης.

Ακόμα πιο συνηθισμένη είναι όμως η περίπτωση όπου το διαζύγιο εκδίδεται τελικά, μετά την πάροδο όμως ενός σεβαστού χρονικού διαστήματος, όπως μετά από 20 έτη από την συμπλήρωση τριετούς διάστασης. Δεν θα ήταν σωστό λοιπόν σε αυτές τις περιπτώσεις, να μπορεί ο δικαιούχος να επιδιώξει την ικανοποίηση της αξίωσής του οποτεδήποτε, ενώ αντίθετα ο δικαιούχος ο οποίος έχει φροντίσει να αποδεσμευθεί από το γάμο του, να μην μπορεί να επιδιώξει την δικαστική επιδίωξη της απαίτησης του μετά την πάροδο δυο ετών από την λύση του γάμου.

Προς υποστήριξη της κρατούσας γνώμης, οι θεωρητικοί διατυπώνουν την άποψη ότι ο δικαιούχος σύζυγος δεν θα μπορεί να ικανοποιήσει σε οποιοδήποτε χρονικό διάστημα την απαίτησή του αφού τελικά ο υπόχρεος σύζυγος θα προστατεύεται έναντι του δικαιούχου με την επίκληση του άρθρου 281 Α.Κ.^{132, 133}.

Η τρίτη άποψη¹³⁴ ταυτίζεται με την δεύτερη όσον αφορά το χρονικό σημείο έναρξης της παραγραφής, διαφοροποιείται όμως ως προς την λήξη της. Έτσι η παραγραφή θα ξεκινά από την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας και θα ολοκληρώνεται μετά από δυο χρόνια, χωρίς να επέρχεται σε οποιοδήποτε σημείο αναστολή της παραγραφής. Η μη εφαρμογή του άρθρου 255 περ. 1 Α.Κ. εν προκειμένω, βασίζεται στο ότι δεν υφίσταται στην τριετή διάσταση, ο δικαιολογητικός λόγος που διαπνέει τον θεσμό της αναστολής. Έτσι η αναστολή στο άρθρο 255, δικαιολογείται από το ότι κατά την διάρκεια του γάμου και εξαιτίας της προσπάθειας κάθε συζύγου για ομαλή έγγαμη συμβίωση, θα είναι λογικό να μην επιδιώκει ο κάθε σύζυγος την ικανοποίηση ενδεχόμενης απαίτησης κατά του άλλου συζύγου. Θα πρέπει λοιπόν να δίνεται η δυνατότητα στον δανειστή σύζυγο να επιδιώξει την ικανοποίησή του, για ένα ικανό χρονικό διάστημα μετά την λύση του γάμου. Στην περίπτωση της τριετούς διάρκειας, η έγγαμη συμβίωση έχει ήδη διασπαστεί με αποτέλεσμα να οφείλει ο δικαιούχος σύζυγος να ενεργήσει εφόσον θέλει την ικανοποίησή του¹³⁵. Δεν δικαιολογείται αδράνεια του, αφού δεν θα οφείλεται σε συμβιβασμούς για την ομαλή έκβαση του γάμου. Επομένως κατά την άποψη αυτή, ο χρόνος της παραγραφής θα συμπληρώνεται σε κάθε περίπτωση με την πάροδο δυο ετών από την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας.

Το συγκεκριμένο επιχείρημα για την ενίσχυση της παραπάνω άποψης δεν φαίνεται ορθό, αφού η συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας δεν σημαίνει άνευ εταίρου την αποτυχία του γάμου. Ακόμα και μετά από πολυετή διάσταση μπορούν οι

¹³² Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., 307.

¹³³ Βλ. όμως Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 301, ο οποίος παρ' ότι δέχεται την αναστολή της παραγραφής για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί ο γάμος, θεωρεί ότι δεν είναι δυνατή η επίκληση της διάταξης του άρθρου 281 Α.Κ.

¹³⁴ Βλ. Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 256, Κοσσυβάκη Ανδρέα, Υπόκειται εις παραγραφήν η αξίωσις συμμετοχής επί των αποκτημάτων των συζύγων η γεννηθείσα μετά την συμπλήρωσιν της τριετούς διαστάσεως και εις ποιον χρόνον παραγράφεται, ΝοΒ 1987, σελ. 447, Σταθάς, ο.π., σελ. 219, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 69.

¹³⁵ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 69.

σύζυγοι να καταβάλλουν προσπάθειες για την διάσωση του γάμου τους. Στην προσπάθεια τους αυτή, ενδεχόμενος κίνδυνος παραγραφής της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα θα αποτελούσε φραγμό, αφού θα ήταν μόνιμη αιτία διαπληκτισμών και εντάσεων μεταξύ των συζύγων¹³⁶. Θα πρέπει να θεωρήσουμε λοιπόν, ότι ο νομοθέτης ήθελε προπάντων να διαφυλάξει το κύρος του γάμου και δευτερευόντως εφόσον αποδεικνύεται η αποτυχία του γάμου, να ρυθμίσει τα περιουσιακά ζητήματα τα οποία προκύπτουν.

Στην υιοθέτηση της τρίτης άποψης κατέληξε και το Πολυμελές Δικαστήριο Αθηνών, στην υπ' αριθμ. 802/1990 απόφασή του¹³⁷. Πρέπει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη απόφαση δεν είναι ενδεικτική της λύσης που υιοθετεί η πλειονότητα της νομολογίας αλλά θεωρώ ότι πρέπει να γίνει μια ενδεικτική αναφορά των θέσεων της καθώς περιγράφει παραστατικά την υποστηριζόμενη τρίτη άποψη.

Έτσι μεταξύ άλλων το Πολυμελές Δικαστήριο δέχθηκε τα κατωτέρω « η παραγραφή της αξιώσεως στην περίπτωση τριετούς διάστασης των συζύγων αρχίζει από το χρόνο κατά τον οποίο η αξίωση είναι απαιτητή, ήτοι με την συμπλήρωση της τριετούς διαστάσεως, η οποία είναι και το αφετήριο χρονικό σημείο της παραγραφής. Η άποψη αυτή είναι και κατά την κρίση του Δικαστηρίου τούτου η ορθότερη αφ' ενός μεν γιατί είναι σύμφωνη με το πνεύμα και το γράμμα του νόμου αφού ο δικαιούχος έχει δικαίωμα να επιδιώξει την ικανοποίηση της αξιώσεως μόλις συμπληρωθεί η τριετής διάσταση (άρθρο 1400 Α.Κ.) και αφ' ετέρου γιατί είναι δυνατόν να διαιωνίζεται η διάσταση επί χρόνο απροσδιόριστο και να μη λυθεί ο γάμος αν κανείς από τους συζύγους δεν ασκεί κατά του άλλου αγωγή διαζυγίου, οπότε με τον τρόπο αυτό να άγεται κανείς, βάσει των παραπάνω δεδομένων, στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι η αξίωση είναι απαράγραφτη, πράγμα που δεν επεδίωξε ο νομοθέτης δεδομένου ότι ρητά προέβλεψε την παραγραφή της».

Αφού παραθέσαμε όλες τις διατυπωθείσες απόψεις για το ζήτημα της παραγραφής στην τριετή διάσταση, σκόπιμο θα ήταν να εξετάσουμε τι γίνεται στην περίπτωση της επανασυμβίωσης των συζύγων. Έτσι αν η αξίωση έχει ικανοποιηθεί, έχουμε αναφέρει¹³⁸ ότι θα γεννάται μια νέα αξίωση, η οποία θα αφορά το καινούργιο χρονικό διάστημα από την επανασυμβίωση μέχρι την λύση ή ακύρωση του γάμου ή

¹³⁶ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 210, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 300.

¹³⁷ Βλ. ΠολΠρΑθ 802/1990, Ελληνική Δικαιοσύνη 1991, τόμος 32, σελ. 1101.

¹³⁸ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Δεύτερο.

την καινούργια τριετή διάσταση. Κατά συνέπεια αφού μιλάμε για μια νέα αυτοτελή αξίωση, θα μιλάμε και για μια νέα αυτοτελή παραγραφή¹³⁹.

Οι διατάξεις σχετικά με την παραγραφή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα αποτελούν αναγκαστικό δίκαιο¹⁴⁰. Κατά συνέπεια, αντίθετες συμφωνίες με τις οποίες θα περιορίζεται ο χρόνος παραγραφής, θα είναι άκυρες και δεν θα λαμβάνονται υπόψη. Με τον αναγκαστικό χαρακτήρα της διάταξης του άρθρου 1401 Α.Κ., εκπληρώνεται ο σκοπός του νομοθέτη, ο οποίος δεν είναι άλλος από την προστασία του δικαιούχου συζύγου που δεν φρόντισε να ικανοποιήσει την απαίτησή του, διαρκώντας του γάμου. Έτσι, αν προβλεπόταν στον υπόχρεο η δυνατότητα διαφορετικής ρύθμισης του ζητήματος της παραγραφής, θα ήταν στην πραγματικότητα αναποτελεσματική η παρεχόμενη προστασία προς τον δικαιούχο σύζυγο.

Τελευταίο ζήτημα το οποίο ανακύπτει στα πλαίσια της παρούσας ενότητας, είναι το ζήτημα της σχέσης που χαρακτηρίζει την παραγραφή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα με την παραγραφή του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Γεννάται λοιπόν το ερώτημα αν είναι δυνατή η επίκληση και θεμελίωση της αξίωσης του δικαιούχου συζύγου στις διατάξεις περί αδικαιολογήτου πλουτισμού, όταν έχει παρέλθει ο προβλεπόμενος κατά το άρθρο 1401 Α.Κ. χρόνος παραγραφής.

Κατά την μειοψηφούσα άποψη¹⁴¹, η επίκληση των 904επ. Α.Κ. για την επιδίωξη της αξίωσης στα αποκτήματα, δεν θα είναι δυνατή εφόσον έχει επέλθει η διετής παραγραφή. Αυτό οφείλεται στο ότι με την συμπλήρωση της παραγραφής υφίσταται πλέον ένας νόμιμος λόγος πλουτισμού του υποχρέου, οπότε δεν είναι δυνατή η απόδοσή του.

Επιπροσθέτως αν αναγνωριζόταν η συγκεκριμένη δυνατότητα στον δικαιούχο, θα παραγνωριζόταν ο σκοπός πρόβλεψης της σύντομης διετούς παραγραφής από το νομοθέτη. Ο νομοθετικός σκοπός όμως, όπως έχει περιγραφεί πολλές φορές μέχρι τώρα, είναι η γρήγορη ρύθμιση των εκκρεμών υποθέσεων των συζύγων, μεταξύ των οποίων είναι και η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Αν επομένως επιτρέπεται

¹³⁹ Βλ. Βαθρακοκόιλη, ο.π., σελ. 355.

¹⁴⁰ Βλ. Αντωνοπούλου Μαρία, Ο θεσμός της «συμμετοχής στα αποκτήματα» στις σχέσεις των συζύγων από το γάμο (άρθρα 1400-1402 Α.Κ.), ΝοΒ 1983, σελ. 1513,

¹⁴¹ Βλ. Νικολόπουλο, Δικαιοσύνη, 36, σελ. 728, Τρωϊάννου-Γουλιέλμου, Αρμενόπουλος 1997, σελ. 62, ΕφΑθ 4061/1994, ΝοΒ 43, σελ. 725.

στον δικαιούχο σύζυγο, η ικανοποίησή του μέσω των 904επ., θα καταστρατηγείται η ρυθμιστική πρόθεση του νομοθέτη.

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη¹⁴², είναι δυνατή η επίκληση των διατάξεων του αδικαιολόγητου πλουτισμού ακόμα και μετά από την παραγραφή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα του άρθρου 1401 Α.Κ. Το παραπάνω οφείλεται στην αυτοτέλεια της εκάστοτε αξίωσης έναντι της άλλης. Επομένως εφόσον πρόκειται για αξιώσεις οι οποίες προέρχονται από διαφορετικό νόμιμο λόγο, θα εφαρμόζονται οι κανόνες που ρυθμίζουν την εκάστοτε αξίωση. Άρα θα εξετάζουμε τις προϋποθέσεις που προβλέπονται για την κάθε περίπτωση και κατ' επέκταση την παραγραφή που ισχύει για την κάθε αξίωση. Δεν μπορεί η σύντομη διετής παραγραφή να συμπαρασύρει άλλη αξίωση η οποία βασίζεται σε διαφορετικό νόμιμο λόγο. Τέλος αναφέρεται ότι η προσφυγή στα 904επ. δικαιολογείται ενόψει της επικουρικότητας της αξίωσης του αδικαιολόγητου πλουτισμού και του γεγονότος ότι ο θεσμός αυτός λειτουργεί ως μέσο κατεξοχήν προστασίας των χρηστών ηθών, αποτρέποντας τον ηθικά απαράδεκτο αδικαιολόγητο πλουτισμό¹⁴³.

¹⁴² Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 320, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 307, Κατρά, ΕλλΔνη 1995, σελ. 729, Δεληγιάννη, ο.π., §192, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 268.

¹⁴³ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 320, Κατρά, ΕλλΔνη 1995, σελ 729.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΚΥΡΟΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ

Από την μέχρι τώρα ανάλυση του θεσμού της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, έχει γίνει εμφανές ότι πρόκειται για μια διάταξη αναγκαστικού δικαίου¹⁴⁴. Αυτή η επιλογή του νομοθέτη είναι απολύτως συνεπής με την λειτουργία που επιτελεί ο νέος θεσμός, αφού διαφορετικά δεν θα παρεχόταν η σκοπούμενη αποτελεσματική προστασία στον δικαιούχο σύζυγο. Εάν λοιπόν δεχόμασταν ότι οι σύζυγοι μπορούν να συμφωνήσουν την διαφορετική ρύθμιση των περιουσιακών τους σχέσεων σε περίπτωση λύσης του γάμου τους, όπως για παράδειγμα την περίπτωση της συμφωνίας ότι ο δικαιούχος σύζυγος δεν θα έχει οποιαδήποτε αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, θα καταλήγαμε στην ματαίωση του σκοπού του άρθρου 1400 Α.Κ.

Από τα ανωτέρω προκύπτει επομένως ότι ο χαρακτήρας των διατάξεων 1400-1402 Α.Κ., ως διατάξεων αναγκαστικού δικαίου έχει ως αποτέλεσμα την απαγόρευση όλων των συμφωνιών που περιορίζουν την προβλεπόμενη προστασία και τον σκοπό τους. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 3 Α.Κ. η ιδιωτική βούληση δεν μπορεί να αποκλείσει την εφαρμογή κανόνων δημόσιας τάξης. Εκ του αποτελέσματος, δεν είναι δυνατή οποιαδήποτε συμφωνία μεταξύ των συζύγων πριν την λύση του γάμου, με την οποία να ορίζεται ότι δεν υπάρχει αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα ή ότι περιορίζεται το ποσοστό συμμετοχής στα αποκτήματα ή τέλος ότι αποκλείονται συγκεκριμένα αντικείμενα από τα αποκτήματα¹⁴⁵. Αντίθετα επιτρέπεται κάθε συμφωνία με την οποία θα περιορίζεται η αξίωση στα αποκτήματα, εφόσον αυτή πραγματοποιείται μετά την λύση του γάμου, οπότε και έχει γεννηθεί η σχετική αξίωση¹⁴⁶.

Ενόψει των ανωτέρω προκαλείται προβληματισμός από την συνήθη πρακτική, σύμφωνα με την οποία όταν ένα ζευγάρι συμφωνεί να τερματίσει τον γάμο του μέσω της διαδικασίας έκδοσης συναινετικού διαζυγίου, ρυθμίζει όλα τα ζητήματα που

¹⁴⁴ Βλ. για το συγκεκριμένο ζήτημα παραπάνω κεφάλαιο 1, περ. 3.

¹⁴⁵ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 158.

¹⁴⁶ Βλ. Παπαχρίστου Θανάση, Η παραίτηση από την αξίωση στα αποκτήματα, ΧρΙΔ Α/2001, σελ. 579.

αφορούν τις περιουσιακές του σχέσεις και κατ' επέκταση και την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Ποια θα είναι τελικά η τύχη των εν λόγω συμφωνιών; Θα πρέπει να θεωρηθούν έγκυρες ή αντίθετα άκυρες και επομένως μη γεγραμμένες, ενόψει του αναγκαστικού χαρακτήρα του θεσμού των αποκτημάτων;

Εάν εμμείνουμε στον αυστηρό χαρακτήρα των παραπάνω διατάξεων ως διατάξεων δημόσιας τάξεως, θα έπρεπε να απαντήσουμε αρνητικά, δηλαδή ότι οι συγκεκριμένες συμφωνίες θα είναι σε κάθε περίπτωση άκυρες. Παρ' όλα αυτά έχει διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία συμφωνίες που περιορίζουν την αξίωση του άρθρου 1400 Α.Κ., θα είναι έγκυρες μόνο στην περίπτωση που γίνονται στα πλαίσια έκδοσης συναινετικού διαζυγίου. Η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης άποψης δεν είναι ένα εύκολο ζήτημα. Θα πρέπει να παραθέσουμε τα επιχειρήματα εκάστης άποψης προκειμένου να συνάγουμε ποια θέση είναι περισσότερο πειστική.

Κύριο επιχείρημα των υποστηρικτών της εγκυρότητας των εν λόγω συμφωνιών είναι ότι οι συμφωνίες αυτές τελούν υπό την αναβλητική αίρεση της λύσεως του γάμου. Επομένως δεν αναπτύσσουν τα αποτελέσματά τους, παρά μόνο εφόσον λυθεί ο γάμος. Όμως η άποψη αυτή έχει δεχθεί έντονη κριτική καθώς δεν είναι θεωρητικά συνεπής. Η ασυνέπεια εντοπίζεται στο ότι το ίδιο πραγματικό γεγονός, δηλαδή η λύση του γάμου συνιστά από την μια πλευρά προϋπόθεση για την γέννηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα και από την άλλη προϋπόθεση για την ενέργεια της παραίτησης από την αξίωση. Θα πρέπει να προσέξουμε το ότι η υιοθέτηση της παραπάνω παραδοχής, ότι δηλαδή είναι δυνατή η εκ των προτέρων παραίτηση από συγκεκριμένη αξίωση υπό την αίρεση της γέννησής της, θα μπορεί στην πραγματικότητα να οδηγήσει στην κατάλυση του αναγκαστικού χαρακτήρα των διατάξεων¹⁴⁷.

Κατά την ίδια μερίδα, όταν ένα ζευγάρι συμφωνεί στην λύση του υφιστάμενου γάμου με την έκδοση συναινετικού διαζυγίου, ρυθμίζει όλα τα ζητήματα για την επιμέλεια και επικοινωνία τυχών υπαρχόντων παιδιών, ζητήματα διατροφής¹⁴⁸ και τέλος επιθυμεί να ρυθμίσει τις περιουσιακές σχέσεις μεταξύ του¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Βλ. Παπαχρίστου, ο.π., σελ. 580, Νικολόπουλος, ο.π., σελ. 28,

¹⁴⁸ Βλ. υπ' αριθμ. 222/2000 απόφαση του Αρείου Πάγου, ΝοΒ 2001, σελ. 401, σύμφωνα με την οποία θεωρούνται έγκυρες οι συζυγικές συμφωνίες που καταρτίζονται, ενόψει συναινετικού διαζυγίου, ως

Η κατάρτιση της συγκεκριμένης συμφωνίας αποτελεί πρόκριμμα για την κατάθεση αίτησης για συναινετικό διαζύγιο. Το παραπάνω συμπέρασμα σε καμία περίπτωση δεν είναι σωστό. Για την κατάθεση αίτησης έκδοσης συναινετικού διαζυγίου, είναι απαραίτητο εφόσον υπάρχουν τέκνα, να καθορίζεται ρητώς ποιος θα έχει την επιμέλεια του τέκνου και πως θα ασκείται το δικαίωμα της επικοινωνίας. Οποιοσδήποτε άλλες συμφωνίες μεταξύ των συζύγων οι οποίες θα ρυθμίζουν τα περιουσιακά ζητήματα μεταξύ τους, είναι άνευ πρακτικής ουσίας για το δικαστήριο και η απουσία τους δεν επηρεάζει σε καμία περίπτωση την νομιμότητα της αίτησης.

Βέβαια οφείλουμε να επισημάνουμε ότι εφόσον δεχτούμε την ακυρότητα των εν λόγω συμφωνιών, περιορίζουμε σε ένα σημαντικό βαθμό την σημασία του θεσμού του συναινετικού διαζυγίου, καθώς το ζευγάρι προχωρεί στην έκδοση του διαζυγίου κατά αυτό τον τύπο, μόνο εφόσον έχει συμφωνήσει στην ρύθμιση όλων των προσωπικών και περιουσιακών του σχέσεων¹⁵⁰.

Επίσης βασικό στήριγμα για την αποδοχή της εγκυρότητας των συμφωνιών, απορρέει από το επιχείρημα ότι εφόσον ο νομοθέτης επιτρέπει το μείζον θα πρέπει να επιτρέπει εκ του αποτελέσματος και το έλασσον. Έτσι συγκεκριμένα αφού ο νομοθέτης επιτρέπει την λύση του γάμου με συμφωνία μεταξύ των μερών, θα πρέπει να δεχτούμε ότι δέχεται και τις παρεπόμενες συμφωνίες που γίνονται ενόψει της έκδοσης του συναινετικού διαζυγίου¹⁵¹. Ο αντίλογος στην παραπάνω θέση, όπως σωστά επισημαίνει ο κ. Νικολόπουλος αφορμάται από τη σκέψη ότι η αναγνώριση της ελευθερίας για συμφωνημένη λύση του γάμου δεν σημαίνει ότι κάθε άλλη διάταξη που συνδέεται με την ελευθερία αυτή δεν μπορεί να έχει αναγκαστικό χαρακτήρα, αφού και οι σκοποί τους είναι διαφορετικοί¹⁵².

Τέλος υποστηρίζεται από τους ίδιους θεωρητικούς ότι υιοθετώντας την άποψη περί εγκυρότητας των συμφωνιών δεν σημαίνει ότι μειώνεται η παρεχόμενη προστασία προς τον δικαιούχο σύζυγο, αλλά ότι διευκολύνεται η διαδικασία του συναινετικού διαζυγίου. Εξάλλου το κύρος των συμφωνιών θα ελέγχεται σε κάθε

προς τη μεταγαμιαία διατροφή, αφού οι κανόνες για τη διατροφή μετά το διαζύγιο έχουν ενδοτικό χαρακτήρα, έτσι ώστε να επιτρέπεται ακόμα και η παραίτηση από το δικαίωμα της διατροφής.

¹⁴⁹ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ.31.

¹⁵⁰ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., 34.

¹⁵¹ Βλ. όπως και παραπάνω, απόφ. υπ' αριθμ. 222/2000 του Αρείου Πάγου.

¹⁵² Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 30.

περίπτωση βάσει των άρθρων 178 («δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη»), 179 Α.Κ. («άκυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα, ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα, που, κατά τις περιστάσεις βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την παροχή»).

Είναι εμφανές όμως, ότι η απόδειξη της ακυρότητας των εν λόγω συμφωνιών βάσει των αναφερθεισών διατάξεων είναι μια δυσχερής διαδικασία στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Θα πρέπει να αποδεικνύονται όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία συνθέτουν την έννοια της καταπλεονεκτικής ή της αντίθετης προς τα χρηστά ήθη συμφωνίας. Έτσι θα πρέπει να αποδεικνύεται η υπερβολική δέσμευση της ελευθερίας ή η εκμετάλλευση του δικαιούχου συζύγου καθώς και οι άλλες προϋποθέσεις που απαιτείται να πραγματώνονται σε κάθε περίπτωση.

Επίσης δεν είναι συνεπές ότι η διαδικασία για την έκδοση του συναινετικού διαζυγίου διευκολύνεται από την ρύθμιση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα αφού οι σύζυγοι βρίσκονται ήδη σε διάσταση και η έγγαμη συμβίωση έχει κλονισθεί¹⁵³.

Η τάση που επικρατεί στην δικαστηριακή πρακτική είναι να δέχεται την εγκυρότητα των παραπάνω συμφωνιών υπό την προϋπόθεση ότι ο γάμος έχει λυθεί με την έκδοση του συναινετικού διαζυγίου¹⁵⁴. Επομένως τα αποτελέσματα επέρχονται μόνο μετά την λύση του γάμου.

Θεωρώ ότι μια απόλυτη άποψη περί εγκυρότητας ή ακυρότητας των παραπάνω συμφωνιών δεν μπορεί να είναι σε καμία περίπτωση ορθή. Εξάλλου ο αναγκαστικός χαρακτήρας του θεσμού των αποκτημάτων προβληματίζει ιδιαίτερα ως προς την αποδοχή της εγκυρότητας των συμφωνιών. Δεν μπορεί να συναχθεί από κάπου η πρόθεση του νομοθέτη για διαφορετική αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος στην περίπτωση του συναινετικού διαζυγίου. Επομένως θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί και να εξετάζουμε την κάθε περίπτωση *in concreto*.

¹⁵³ Βλ. Νικολόπουλο, ο. π., σελ. 28.

¹⁵⁴ Βλ. ενδεικτικά τις παρακάτω αποφάσεις ΑΠ 688/2001, ΕλλΔνη 42, 1556, ΕφΑθ 222/2000, ο.π., ΕφΑθ 1633/1996.

Σημαντική βοήθεια στην έρευνά μας θα επιτελεί μεταξύ άλλων, η εξέταση της περιουσιακής κατάστασης των δυο μερών. Δηλαδή θα πρέπει να ελέγχουμε κατά πόσο υπάρχει αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα και για τους δυο συζύγους. Εάν λοιπόν υφίστανται δυο αξιώσεις, θα είναι σίγουρα πιο ευχερές να δεχτούμε την εγκυρότητα της συμφωνίας, αφού τουλάχιστον κατά πρώτη προσέγγιση δεν θα φαίνεται να υπάρχουν φαινόμενα εκμετάλλευσης του ενός συζύγου έναντι του άλλου.

Εφόσον η αξίωση θα γεννηθεί μόνο για το ένα μέρος θα πρέπει να εξετάζουμε πιο προσεκτικά ενδεχόμενα πίεσης και εκβιασμού του δικαιούχου από τον υπόχρεο σύζυγο, για παραίτηση από την αξίωση του άρθρου 1400 Α.Κ., με αντάλλαγμα την συναίνεση του υποχρέου στην έκδοση του διαζυγίου. Κάτι τέτοιο δεν είναι σπάνιο στην πραγματικότητα, αφού πολλές φορές ο δικαιούχος σύζυγος στην επιθυμία του να απεμπλακεί από τα δεσμά του γάμου και να περατώσει τις όποιες εκκρεμότητες υφίστανται μεταξύ του ίδιου και του άλλου συζύγου, δέχεται να παραιτηθεί από την αξίωσή συμμετοχής στα αποκτήματα. Εξάλλου συχνή είναι και η περίπτωση κατά την οποία ο ένας σύζυγος επιθυμεί την γρήγορη έκδοση του συναινετικού διαζυγίου για την τέλεση ενός νέου γάμου, με αποτέλεσμα να υποκύπτει στους όποιους εκβιασμούς του ετέρου συζύγου.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι αυτό που θα πρέπει να ελέγχουμε για να καταλήξουμε σε ένα ασφαλές συμπέρασμα σε κάθε περίπτωση, θα είναι το κατά πόσο η κάθε συμφωνία ενέχει κάτι το επιλήψιμο ή αν έρχεται σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη¹⁵⁵. Εφόσον καταλήξουμε σε καταφατικό συμπέρασμα, τότε η συγκεκριμένη συμφωνία θα θεωρείται ως μη γενόμενη και δεν θα αναπτύσσει ποτέ έννομα αποτελέσματα.

Σε αυτό το σημείο μπορεί εύλογα να αναρωτηθεί κάποιος τι γίνεται με τις περιπτώσεις που οι δυο σύζυγοι συμφωνούν ότι ο ένας σύζυγος έχει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στα αποκτήματα από ότι στην πραγματικότητα. Θα πρέπει να θεωρηθούν έγκυρες αυτές οι συμφωνίες;

Και εδώ θα πρέπει να γίνει μια διάκριση ανάλογα με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πραγματοποιούνται οι συγκεκριμένες συμφωνίες. Έτσι εάν γίνονται μετά την λύση του γάμου δεν χωρεί καμία αμφιβολία ότι πρόκειται για καθ' όλα έγκυρες συμφωνίες. Προβληματισμός δημιουργείται για την περίπτωση όπου οι

¹⁵⁵ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 160.

συμφωνίες αυτές προηγούνται της λύσης του γάμου (π.χ. όταν γίνονται στα πλαίσια έκδοσης του συναινετικού διαζυγίου, όπως εξετάσαμε παραπάνω). Δεδομένου ότι με τις συγκεκριμένες συμφωνίες, καταλήγει ο υπόχρεος σύζυγος σε δυσμενέστερη θέση, θα πρέπει να δεχτούμε ότι δεν είναι δυνατή η επίτευξη ανάλογων συμφωνιών καθώς αποκλίνουν από το γενικότερο πνεύμα προστασίας των άρθρων 1400-1402 Α.Κ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΑΞΙΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΟΣ ΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ

Πριν από τη νομοθετική πρόβλεψη της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα με το ν.1329/1983, η μόνη δυνατότητα που παρεχόταν στο σύζυγο προκειμένου να απαιτήσει την συμβολή του στην περιουσιακή επαύξηση του έτερου συζύγου, προβλεπόταν δια μέσου των διατάξεων για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό. Είναι αξιοσημείωτο δε, ότι τα σχέδια της Συντακτικής και Αναθεωρητικής Επιτροπής του ν.1329/1983 δεν προέβλεπαν μια αυτοτελή αξίωση αλλά αντίθετα θεμελίωναν και πάλι την αξίωση στα αποκτήματα στις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού, γεγονός που δεν έγινε τελικά αποδεκτό από τους συντάκτες του παραπάνω νόμου¹⁵⁶. Οι λόγοι που οδήγησαν το νομοθέτη στην θέσπιση μιας ειδικής αυτοτελούς αξίωσης, θα διαφανούν καλύτερα ύστερα από μια σύγκριση των δυο αξιώσεων, από την οποία θα προκύπτουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε νομικής βάσης.

Συγκρίνοντας την αξίωση στα αποκτήματα με την αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού καταλήγουμε κατ' αρχάς στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για δυο ενοχικές αξιώσεις. Αίτημα και των δυο είναι η απόδοση του πλουτισμού που απολαμβάνει ο ένας σύζυγος, στην απόκτηση του οποίου συνέβαλε εξ ολοκλήρου ή εν μέρει ο έτερος σύζυγος. Με άλλα λόγια και στις δυο περιπτώσεις απαιτείται επαύξηση της περιουσίας του ενός συζύγου και συμβολή του ετέρου συζύγου στην εν λόγω επαύξηση. Επιπλέον όμως στον αδικαιολόγητο πλουτισμό είναι απαραίτητο να προκύπτει ότι η συμβολή στην περιουσιακή επαύξηση συντελέσθηκε άνευ νόμιμης αιτίας¹⁵⁷. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται ότι η έννοια της συμβολής στο άρθρο 1400 σημαίνει ότι πραγματοποιείται στα πλαίσια εκπλήρωσης κάποιας νόμιμης αιτίας-υποχρέωσης. Η συμβολή της αξίωσης στα αποκτήματα θα πρέπει να υπερβαίνει την έκταση της νόμιμης υποχρέωσης συμμετοχής στις οικογενειακές ανάγκες, όπως αυτή περιγράφεται και προσδιορίζεται στα άρθρα 1389επ. Κατά τα ανωτέρω, η διαφορά έγκειται στο ότι στην αξίωση στα αποκτήματα τεκμαίρεται η

¹⁵⁶ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 105.

¹⁵⁷ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 319, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 284, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 291, Σταθέα, ο.π., σελ. 88, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 266.

έλλειψη νόμιμης αιτίας της συμβολής. Αντίθετα στον αδικαιολόγητο πλουτισμό ο ενάγων θα πρέπει να επικαλεστεί και ταυτόχρονα να αποδείξει την έλλειψη της νόμιμης αιτίας. Αν δεν το πράξει τότε η αγωγή του θα απορριφθεί ως ουσία αβάσιμη. Ήδη από το σημείο αυτό αρχίζει να διαφαίνεται η ευνοϊκότερη θέση, στην οποία τίθεται ο δικαιούχος με τον καινούργιο θεσμό των αποκτημάτων.

Μια άλλη σημαντική διαφορά μεταξύ των δυο αξιώσεων, και θεωρώ ότι είναι η πιο σημαντική, είναι η πρόβλεψη του τεκμηρίου του 1/3, στην αξίωση στα αποκτήματα. Έτσι σύμφωνα με το εν λόγω τεκμήριο, τεκμαίρεται ότι η συμβολή ανέρχεται στο ένα τρίτο της επαύξησης, εκτός αν αποδειχθεί μεγαλύτερη ή μικρότερη ή καμία συμβολή¹⁵⁸. Ο δικαιούχος επομένως, δεν βρίσκεται στην δυσχερή θέση να αποδείξει την συμβολή και την έκτασή της, αλλά μπορεί απλώς να επικαλεστεί το συγκεκριμένο τεκμήριο. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι εφόσον το επιθυμεί, δεν μπορεί να επικαλεστεί αλλά και να αποδείξει μεγαλύτερο μέρος της συμβολής στην περιουσιακή επαύξηση, επηρεάζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την έκταση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα. Από την άλλη πλευρά, στον αδικαιολόγητο πλουτισμό δεν υπάρχει η δυνατότητα επίκλησης κάποιου παρεμφερούς τεκμηρίου αλλά θα πρέπει ο δικαιούχος να αποδείξει ότι ο πλουτισμός του υποχρέου οφείλεται στην περιουσία ή στην ζημία του ίδιου. Μόνο τότε θα μπορεί να του αναγνωριστεί η αξίωση για απόδοση του πλουτισμού.

Περαιτέρω η αξίωση που βασίζεται στον αδικαιολόγητο πλουτισμό μπορεί να ασκηθεί και πριν την λύση ή ακύρωση του γάμου ή συμπλήρωση της τριετούς διάστασης. Αντίθετα αυτό δεν ισχύει για την αξίωση του 1400 η οποία ρητώς προϋποθέτει την γέννησή της, η οποία συντελείται κατά τα προαναφερόμενα χρονικά διαστήματα.

Μια επίσης σημαντική διαφορά έγκειται στην προϋπόθεση διατήρησης του πλουτισμού. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 909 Α.Κ. «Η υποχρέωση για απόδοση κατά το προηγούμενο άρθρο αποσβήνεται, εφόσον ο λήπτης δεν είναι πια πλουσιότερος κατά το χρόνο επίδοσης της αγωγής». Επακόλουθο του ανωτέρω είναι να κινδυνεύει σημαντικά η αξίωση του δικαιούχου, αφού είναι εύκολο να ματαιωθεί η ικανοποίησή της, καθώς ο πρώτος ισχυρισμός του υποχρέου θα είναι ότι δεν σώζεται ο πλουτισμός του κατά το χρόνο επίδοσης της αγωγής. Αντίθετα στην

¹⁵⁸ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 3.2.

αξίωση στα αποκτήματα δεν υπάρχει αντίστοιχη διάταξη. Είναι αδιάφορο κατά πόσο σώζεται ο πλουτισμός κατά το χρόνο επίδοσης της αγωγής. Αυτό που είναι σημαντικό είναι να υφίσταται ο πλουτισμός κατά τον χρόνο υπολογισμού της τελικής περιουσίας¹⁵⁹, ανάλογα με το χρονικό σημείο που λαμβάνεται υπόψη από τον καθένα, ως θεωρητικά σωστό για τον υπολογισμό της¹⁶⁰. Αυτό προκύπτει από τον τρόπο υπολογισμού των αποκτημάτων. Συγκρίνουμε την αρχική με την τελική περιουσία ώστε η τελική διαφορά να αποτελεί τα αποκτήματα. Ενδεχόμενες αυξομειώσεις δεν μας ενδιαφέρουν. Αν λοιπόν κατά το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα υπήρξε επαύξηση, αλλά στην συνέχεια για κάποιο λόγο αυτή δεν σώζεται, αυτό δεν θα επηρεάζει την αξίωση αφού λαμβάνεται υπόψη μόνο η περιουσιακή επαύξηση που υπάρχει κατά το χρόνο υπολογισμού της τελικής περιουσίας¹⁶¹.

Τέλος οι αξιώσεις διαφέρουν ως προς την ρύθμιση του χρόνου της παραγραφής. Έτσι στην αξίωση του 1400, προβλέπεται μια σύντομη χρονικά παραγραφή, καθώς ο νομοθέτης επιθυμούσε την γρήγορη εκκαθάριση των σχέσεων των συζύγων που πλέον δεν συνδέονται με γάμο. Η παραπάνω ρύθμιση είναι απολύτως ορθή δεδομένου ότι δεν μπορεί να υφίστανται επί μακρό χρονικό διάστημα οικονομικές αμφισβητήσεις και διαφωνίες μεταξύ ανθρώπων που έχουν πλέον διαζευχθεί. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 1401 εδ. β Α.Κ «Η αξίωση παραγράφεται δύο χρόνια μετά τη λύση ή την ακύρωση του γάμου». Η ρύθμιση αυτή έρχεται σε πλήρη αντίφαση με τα όσα ισχύουν για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό καθώς στην τελευταία αξίωση γίνεται παραπομπή στις γενικές διατάξεις για την παραγραφή. Ζήτημα δημιουργείται σχετικά με το αν είναι δυνατή η ικανοποίηση της αξίωσης βάσει του αδικαιολόγητου πλουτισμού στην περίπτωση που έχει συμπληρωθεί ο χρόνος της παραγραφής για την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Για το πρόβλημα αυτό έχουν υποστηριχθεί και οι δυο απόψεις¹⁶².

¹⁵⁹ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 319, Σταθέα, ο.π., σελ. 89.

¹⁶⁰ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Δεύτερο, αριθμ. 2.2.

¹⁶¹ Εξαίρεση θα αποτελεί η περίπτωση που ο υπόχρεος της αξίωσης προβαίνει σε εκποιήσεις της περιουσίας του προκειμένου να επιτύχει την ματαίωση της ικανοποίησης της αξίωσης του δικαιούχου, οπότε σε αυτή την περίπτωση, ο δικαιούχος θα δύναται να επικαλεστεί τις ασφαλιστικές δικλείδες που προβλέπει ο νόμος για την προστασία του.

¹⁶² Βλ. αναλυτικά για το συγκεκριμένο θέμα, κεφάλαιο Τρίτο.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η νομοθετική πρόβλεψη αυτοτελούς αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα ήταν απαραίτητη καθώς με το προηγούμενο καθεστώς, δηλαδή με την θεμελίωση στις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού, υπήρχε κίνδυνος να μην ικανοποιηθεί ποτέ. Ο κίνδυνος αυτός οφείλεται στις δυσκολίες που παρουσιάζονται για τον δικαιούχο, ο οποίος συχνά αδυνατεί να αποδείξει ότι η περιουσιακή επαύξηση οφείλεται σε δική του κατεξοχήν συμβολή καθώς και την πραγματική έκταση της. Γεγονός είναι ότι πολλές φορές, ακόμα και αν η πραγματική συμβολή είναι μεγαλύτερη της τεκμαιρόμενης, ο δικαιούχος επιλέγει να στηρίξει την αξίωσή του στον τεκμαρτό υπολογισμό για λόγους ασφάλειας ως προς την έκβαση της δίκης. Αλλά και σε κάθε περίπτωση, ακόμα και όταν γίνεται επίκληση του πραγματικού υπολογισμού θα αναφέρεται επικουρικά και ο τεκμαιρόμενος υπολογισμός για την περίπτωση αδυναμίας απόδειξης της πραγματικής συμβολής. Τα ανωτέρω αποδεικνύουν ότι η επιλογή της αξίωσης στα αποκτήματα προσφέρει περισσότερα πλεονεκτήματα στον δικαιούχο σύζυγο.

Αυτό βέβαια δεν αποκλείει την δυνατότητα στον δικαιούχο σύζυγο να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο επιθυμεί να επιδιώξει την ικανοποίηση της αξίωσής του. Εξάλλου η ικανοποίηση της αξίωσης για την απόδοση του πλουτισμού εφόσον στηριχθεί στις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί και κατά τη διάρκεια του γάμου, πριν δηλαδή την γέννηση της αντίστοιχης αξίωσης του 1400 Α.Κ. Άρα η αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού μπορεί να προτιμηθεί όταν δεν πληρούνται κάποια από τις προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος για την γέννηση της αξίωσης στα αποκτήματα (π.χ. λύση ή ακύρωση του γάμου ή συμπλήρωση τριετούς διάστασης, παραγραφή). Βέβαια έχει υποστηριχθεί και η αντίθετη άποψη σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατή η επίκληση των εν λόγω διατάξεων. Συγκεκριμένα σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 33640/1996 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης «καθόσον αφορά τη βάση του αδικαιολόγητου πλουτισμού, αυτή είναι απορριπτέα, προεχόντως λόγω της επιβοηθητικής φύσεως των αγωγών εκ του αδικαιολόγητου πλουτισμού, οι οποίες δύναται να ασκηθούν μόνο όταν λείπουν οι προϋποθέσεις της εκ της συμβάσεως ή της εξ αντικειμένου αγωγής»¹⁶³. Αντίθετα στην υπ' αριθμ. 50/1995 απόφαση του

¹⁶³ Βλ. ΠολΠρΘεσ 33640/1996, Αρμενόπουλος 1997, σελ. 61, αλλά και ΕφΘεσ 2149/1990, Αρμενόπουλο, 1991, σελ. 247.

Αρείου Πάγου¹⁶⁴, έγινε δεκτή η αξίωση στα αποκτήματα η οποία βασίστηκε στον αδικαιολόγητο πλουτισμό. Συγκεκριμένα στην εν λόγω υπόθεση ο δικαιούχος σύζυγος συνέβαλε στην απόκτηση δυο διαμερισμάτων της συζύγου του καταβάλλοντας το χρηματικό ποσό των 6.000.000 δρχ. Το δικαστήριο έκανε δεκτό ότι «κατά τα άρθρα 904επ. του ΑΚ υποχρέωση απόδοσης του πλουτισμού υφίσταται και όταν ορισμένο πρόσωπο απέστειλε σε άλλο χρηματικό ποσό, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την οικοδόμηση ακινήτου, με την άτυπη, και επομένως ανίσχυρη (ΑΚ 369, 166), συμφωνία ότι ο λήπτης θα μεταβιβάσει στο δότη, έναντι του εμβάσματος, αυτού, το ½ εξ αδιαιρέτου ακινήτου, ο δε λήπτης αρνείται εκ των υστέρων να προβεί στη μεταβίβαση αυτή, οπότε εκδηλώνεται η μη επακολούθηση του λόγου για τον οποίο είχε γίνει η αποστολή των χρημάτων ώστε έκτοτε οφείλεται η απόδοση του πλουτισμού ως αδικαιολόγητου».

Περαιτέρω είναι δυνατό να στηριχθεί η απόδοση του πλουτισμού κατά κύρια βάση στην αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα και επικουρικά στην αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού, όπως και το αντίστροφο¹⁶⁵.

Τελικά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η αξίωση στα αποκτήματα είναι μια ειδική μορφή της αξίωσης αδικαιολόγητου πλουτισμού αφού βασίζεται στις ίδιες αρχές, έχει το ίδιο αντικείμενο και τέλος έχει τις ίδιες προϋποθέσεις με ελάχιστες διαφοροποιήσεις. Πρόκειται παρά τις όποιες ομοιότητες για μια αυτοτελή αξίωση η οποία δεν εξαρτάται από την αντίστοιχη των διατάξεων 904επ. Ταυτόχρονα είναι ευρύτερη στο μέτρο που δεν απαιτεί την απόδειξη της έλλειψης νόμιμης αιτίας και προβλέπει το νόμιμο μαχητό τεκμήριο του 1/3 της συμβολής επί της περιουσιακής επαύξησης¹⁶⁶.

Η νομολογία δεν έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την σχέση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα του άρθρου 1400 με την αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Το παραπάνω δεν είναι παράδοξο καθώς ο δικαιούχος προτιμά να επικαλεστεί την αξίωση του 1400 λόγω των προφανών διευκολύνσεων που παρέχει, προκειμένου να θεμελιώσει την αξίωσή του.

¹⁶⁴ Βλ. ΝοΒ 44, σελ. 618.

¹⁶⁵ Βλ. Σταθέα, ο.π., σελ. 90.

¹⁶⁶ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 284.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ

Από την μέχρι τώρα ανάλυση, μπορούμε να συνάγουμε ότι ο νομοθέτης σαφώς ρύθμισε την τύχη των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων μετά την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης. Απέφυγε όμως να προβλέψει οτιδήποτε για τις περιουσιακές σχέσεις των ατόμων που δεν έχουν μεν παντρευτεί, παρ' όλα αυτά συμβιώνουν ελεύθερα. Θα πρέπει βέβαια να αναρωτηθούμε κατά πόσο η συγκεκριμένη ανυπαρξία ρύθμισης αποτέλεσε μια συνειδητή επιλογή του νομοθέτη ή αν αντίθετα συνιστά κλασική περίπτωση ακούσιου κενού. Η επίλυση του παραπάνω προβληματισμού θεωρώ ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την αποδοχή ή μη της αναλογικής εφαρμογής της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα και στην ελεύθερη ένωση. Περισσότερο πειστική φαίνεται η υιοθέτηση της άποψης ότι πρόκειται για συνειδητή επιλογή του νομοθέτη, που οφείλεται στις υφιστάμενες κατά την δεδομένη χρονική στιγμή κοινωνικές αντιλήψεις για την ελεύθερη συμβίωση. Συγκεκριμένα, όπως θα δούμε και παρακάτω, στο παρελθόν γινόταν δεκτό ότι η ελεύθερη ένωση είναι μια κατακριτέα βιοτική κατάσταση καθώς ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με τα χρηστά ήθη.

Στα πλαίσια λοιπόν του παρόντος κεφαλαίου θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της δυνατότητας αναλογικής εφαρμογής της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα στην ελεύθερη ένωση καθώς και με την δυνατότητα επίκλησης των διατάξεων του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Τέλος η ανάπτυξη των παραπάνω θεμάτων επηρεάζει άμεσα και το ζήτημα της επιτακτικής ή μη νομοθετικής ρύθμισης της ελεύθερης ένωσης, που θα μας απασχολήσει στην τελευταία ενότητα του παρόντος κεφαλαίου. Πριν εξετάσουμε επισταμένως τα παραπάνω, θα ήταν σκόπιμο να προχωρήσουμε σε μια κοινωνική προσέγγιση της έννοιας της ελεύθερης συμβίωσης καθώς και σε μια σύγκριση με τον συνταγματικά προστατευόμενο θεσμό του γάμου.

Όταν κάνουμε λόγο για ελεύθερη ένωση, εννοούμε την συνοίκηση δυο ατόμων του ίδιου ή διαφορετικού φύλου που δίνουν την εξωτερική εντύπωση ότι

ζουν σαν να είναι παντρεμένοι¹⁶⁷. Η εξώγαμη συμβίωση είναι μια πραγματική κατάσταση η οποία, σε αντίθεση με το παρελθόν, τείνει να εμφανίζεται ολοένα και πιο συχνά. Έτσι στην σύγχρονη εποχή είναι συνήθης η επιλογή των ανθρώπων, κυρίως των νέων ατόμων, να συμβιώνουν ελεύθερα χωρίς να δεσμεύονται από τις έννομες συνέπειες που συνοδεύουν την τέλεση ενός γάμου. Η παραπάνω επιλογή μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους λόγους, νομικούς ή καθαρά προσωπικούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η περίπτωση αδυναμίας τέλεσης ενός γάμου επειδή ο ένας εκ των δυο συμβιούντων είναι ήδη παντρεμένος ή η μη τέλεση ενός γάμου για οικονομικούς λόγους ή για λόγους πεποιθήσεως, αφού μπορεί κάποιος να είναι αντίθετος με τον θεσμό του γάμου.

Είναι γεγονός ότι η ελεύθερη ένωση διαφέρει σε σημαντικά σημεία από τον θεσμό του γάμου. Έτσι μπορούμε να συνοψίσουμε τις υφιστάμενες διαφορές στα παρακάτω. Αρχικά οι δυο καταστάσεις διαφέρουν ως προς τον τρόπο πραγμάτωσής τους, αφού στην ελεύθερη ένωση δεν ακολουθείται κάποια ιεροτελεστία και δεν πληρούνται κάποιες θετικές ή αρνητικές προϋποθέσεις για την επίτευξή της, σε αντίθεση με τον γάμο. Κατά δεύτερον, σημαντική διαφορά έγκειται στον τρόπο διάλυσης αφενός του γάμου και αφετέρου της εξώγαμης συμβίωσης. Έτσι στην πρώτη περίπτωση προαπαιτούμενη είναι η αμετάκλητη δικαστική απόφαση, ενώ στην τελευταία η συμβίωση μπορεί να διαλυθεί ελεύθερα χωρίς την τήρηση οποιασδήποτε διαδικασίας. Τελευταία διαφοροποίηση συνίσταται στην γέννηση ή όχι κληρονομικού δικαιώματος. Η τέλεση ενός γάμου οδηγεί σε περίπτωση θανάτου του ετέρου συζύγου στην γέννηση κληρονομικών δικαιωμάτων για τον επιζώντα σύζυγο. Αντίθετα σε περίπτωση θανάτου ενός εκ των ελεύθερα συμβιούντων, δεν υφίσταται κληρονομικό δικαίωμα για τον επιζώντα σύντροφο.

Παρά τις όποιες σημαντικές αποκλίσεις του θεσμού του γάμου με την κατάσταση της ελεύθερης ένωσης, δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και τις υφιστάμενες ομοιότητες. Κατ' αρχάς, η ελεύθερη συμβίωση χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, διάρκεια και μονιμότητα, όπως ακριβώς και ο γάμος. Αλλά και εξωτερικά το ζευγάρι επιθυμεί να έχει μια κοινωνική παρουσία αντίστοιχη με αυτή που συνεπάγεται ο γάμος. Στην ελεύθερη ένωση δημιουργείται μια κοινότητα βίου στην οποία

¹⁶⁷ Βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, Οι έννομες συνέπειες της ελεύθερης συμβίωσης, ΝοΒ 1989, σελ. 865επ.

συμμετέχουν εξίσου, ανάλογα με τις δυνάμεις τους και οι δυο σύντροφοι¹⁶⁸. Το ίδιο συμβαίνει και στον γάμο με την σημαντική όμως διαφορά ότι η συμμετοχή των συζύγων στις υποχρεώσεις του κοινού βίου, αποτελεί νομική υποχρέωση στην οποία τα μέλη οφείλουν να συμμορφωθούν. Βλέπουμε λοιπόν ότι και στην εξώγαμη συμβίωση δημιουργούνται τόσο περιουσιακές όσο και προσωπικές σχέσεις, που μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της περιουσίας του ενός μέρους σε βάρος του άλλου.

Παρ' όλα αυτά, ο νομοθέτης επέλεξε να απέχει από την πρόβλεψη εννόμων συνεπειών για την ελεύθερη ένωση. Η παραπάνω επιλογή δεν είναι τυχαία αλλά βασίζεται, όπως έγινε λόγος στην αρχή του κεφαλαίου, στις υφιστάμενες κατά το παρελθόν, και συγκεκριμένα κατά το χρόνο θέσπισης του άρθρου 1400 Α.Κ., κοινωνικές αντιλήψεις για την εξώγαμη συμβίωση. Έτσι κατά το παρελθόν η ελεύθερη ένωση αποτελούσε την εξαίρεση στον κανόνα δηλαδή το γάμο, και κατ' επέκταση θεωρείτο ότι αντίκειται στα χρηστά ήθη. Προς επίρρωση της παραπάνω τάσης αναφέρουμε και την ρύθμιση του προϊσχύσαντος ποινικού κώδικα όπου στο άρθρο 658 προέβλεπε ότι «ετιμωρείτο ως προσβολή κατά των ηθών η προς κοινόν σκάνδαλον συμβίωσις ανδρός και γυναικός μη συνδεομένων δια γάμου»¹⁶⁹.

Σήμερα έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτό τόσο από την θεωρία όσο και από τη νομολογία, ότι η ελεύθερη ένωση δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη¹⁷⁰, αλλά αποτελεί αντίθετα ειδικότερη έκφραση της ανάπτυξης της προσωπικότητας, η οποία είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη στο άρθρο 5 του Συντάγματος.

Παρά την παραπάνω ταύτιση απόψεων, ο νομοθέτης δεν τόλμησε να προχωρήσει σε μια λεπτομερή ρύθμιση των εννόμων συνεπειών της εξώγαμης συμβίωσης. Η αναφορά της εν λόγω πραγματικής κατάστασης είναι καθαρά αποσπασματική. Ενδεικτικά αναφέρουμε το άρθρο 1444 Α.Κ. σύμφωνα με το οποίο «το δικαίωμα της διατροφής παύει, αν ο δικαιούχος ξαναπαντρευτεί, ή αν συζεί μόνιμα με κάποιον άλλο σε ελεύθερη ένωση»¹⁷¹. Μια επίσης σημαντική και πρόσφατη αναφορά της ελεύθερης ένωσης γίνεται στο ν. 3500/2006, ο οποίος

¹⁶⁸ Βλ. Ανδρουλιδάκη, Εξώγαμη συμβίωση, σελ. 152.

¹⁶⁹ Βλ. Αγαλλοπούλου, ο.π., ΝοΒ 37, σελ. 866.

¹⁷⁰ Βλ. Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδου, Η εξώγαμη συμβίωση, 77επ., Αγαλλοπούλου, ο.π., ΝοΒ 37, σελ. 866, Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, αρ. 13, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 76.

¹⁷¹ Βλ. Αγαλλοπούλου, ο.π., ΝοΒ 37, σελ. 866.

προβλέπει ρυθμίσεις για την προστασία από την ενδοοικογενειακή βία. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 1 §2 περ. γ, θεωρείται ότι «οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται και στην μόνιμη σύντροφο του άνδρα ή στον μόνιμο σύντροφο της γυναίκας και στα τέκνα, κοινά ή ενός εξ' αυτών, εφόσον τα πρόσωπα αυτά συνοικούν, ως και στους τέως συζύγους». Ο νομοθέτης λοιπόν κάνει ένα σημαντικό βήμα, αφού αναγνωρίζει κάποια σημασία στην ελεύθερη ένωση. Δεν μπορεί πλέον να παραγνωρίσει την πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από πληθώρα περιπτώσεων ατόμων που αποφασίζουν για διάφορους λόγους να συμβιώνουν ελεύθερα χωρίς να τελούν γάμο. Ο κίνδυνος από την μη ρύθμιση των συγκεκριμένων σχέσεων είναι μεγαλύτερος, αφού μπορεί να υπάρξουν αδικίες είτε για το ένα είτε για το άλλο μέρος. Θα πρέπει λοιπόν να γίνει μια σοβαρή και προσεκτική προσπάθεια ώστε να ρυθμίζονται οι σχέσεις που δημιουργούνται στην ελεύθερη ένωση με παράλληλο σεβασμό σε ενδεχόμενη επιθυμία του ζευγαριού να μην τελεί το γάμο γιατί ακριβώς θέλει να αποφύγει τις έννομες συνέπειες που τον συνοδεύουν.

Το ερώτημα λοιπόν το οποίο προκύπτει μετά από την σύντομη συγκριτική επισκόπηση του θεσμού του γάμου και της πραγματικής κατάστασης της ελεύθερης ένωσης, είναι το κατά πόσο είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 1400 Α.Κ. στην ελεύθερη ένωση. Αν απαντήσουμε αρνητικά η μόνη δυνατότητα που θα απομένει είναι η προσφυγή στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού. Η διαφορά είναι σαφής αφού όπως έχουμε δει τα πλεονεκτήματα που προβλέπονται στο άρθρο 1400 διευκολύνουν κατά πολύ το δικαιούχο μέρος. Έχουν διατυπωθεί από θεωρία και νομολογία και οι δυο αντικρουόμενες απόψεις, χωρίς όμως να έχει αποτελέσει το συγκεκριμένο ζήτημα αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης και ανάλυσης.

Ας εξετάσουμε σε αυτό το σημείο τις μοναδικές αποφάσεις που έχουν αντιμετωπίσει το ζήτημα της αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 1400 στην ελεύθερη ένωση. Πρόκειται για την υπ' αριθμ. 204/1999 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κοζάνης¹⁷², το οποίο τάχθηκε κατά της αναλογικής εφαρμογής και την μεταγενέστερη απόφαση 206/1991 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ρόδου¹⁷³, η οποία δέχτηκε την εφαρμογή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα και για τα ακίνητα που αποκτήθηκαν κατά την διάρκεια της εξώγαμης συμβίωσης, η οποία προηγήθηκε του γάμου.

¹⁷² Βλ. ΜονΠρΚοζάνης 204/1999, ΝοΒ 48, σελ. 1446επ.

¹⁷³ Βλ. ΜονΠρΡόδου, ΕλλΔνη 1995, σελ. 725επ.

Συγκεκριμένα το Μονομελές Πρωτοδικείο Κοζάνης δέχτηκε ότι η μόνη δυνατότητα του δικαιούχου μέρους που συμβιώνει εξώγαμα είναι η επίκληση των διατάξεων 904επ. Α.Κ. Έτσι το δικαστήριο αν και δέχτηκε ότι η ελεύθερη συμβίωση είναι συμβατή προς τα χρηστά ήθη, δεν προχώρησε περαιτέρω στην αναλογική εφαρμογή του άρθρου 1400.

Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, «η ελεύθερη ένωση δεν αποτελεί θεσμό ρυθμιζόμενο από το δίκαιο όπως ο γάμος, αλλά πραγματική κατάσταση. Έτσι από άποψη νομικών συνεπειών, η ελεύθερη συμβίωση δεν μπορεί να εξομοιωθεί προς το γάμο που προστατεύεται συνταγματικά στο άρθρο 21». Επίσης, το Δικαστήριο συνεχίζει αναφέροντας ότι «στην ελεύθερη ένωση δεν υπάρχει νομική υποχρέωση συνεισφοράς εκάστου των μερών στις ανάγκες του κοινού βίου, όπως αντίθετα υπάρχει στο γάμο, οι δε εκατέρωθεν παροχές και υπηρεσίες οι οποίες γίνονται στα πλαίσια της ως άνω κοινωνίας βίου, ακόμη και αν είναι άνισες, φέρουν συνήθως το χαρακτήρα δωρεάς ή ανωνύμου συναλλάγματος, για τις οποίες δεν υφίσταται κατ' αρχήν ούτε αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, μετά τη διάλυση της ελεύθερης συμβίωσης, αφού αυτές έλαβαν χώρα οικειοθελώς στα πλαίσια της εν λόγω κοινωνίας βίου και προς πραγμάτωση αυτής». Αυτό που παραγνωρίζει η εν λόγω απόφαση σ' αυτό το σημείο, είναι ότι και στην ελεύθερη ένωση δημιουργείται μια κοινότητα βίου στις ανάγκες της οποίας καλούνται να συνεισφέρουν και τα δυο μέρη. Το γεγονός ότι δεν υφίσταται κάποια νομική υποχρέωση όπως συμβαίνει στο γάμο δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο¹⁷⁴.

Τέλος η συγκεκριμένη απόφαση δέχεται ότι δεν είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα στην ελεύθερη ένωση αφού η τελευταία διαφέρει με το γάμο ως προς τον τρόπο διάλυσης. Συγκεκριμένα η απόφαση αναφέρει ότι «κύριο χαρακτηριστικό της ελεύθερης συμβίωσης είναι ότι αυτή λύεται ελευθέρως οποτεδήποτε από εκάτερο των προσώπων, ενώ ο γάμος λύεται είτε με το θάνατο ενός των συζύγων, είτε με την έκδοση αμετάκλητης περί διαζυγίου αποφάσεως. Στην περίπτωση όμως που κατά τη διάρκεια της ελεύθερης συμβιώσεως υπάρξει βελτίωση της περιουσίας (πλουτισμός) του ενός των προσώπων, που συζούν από την περιουσία του ετέρου εξ' αυτών, η οποία βελτίωση (πλουτισμός) έλαβε χώρα είτε με την προοπτική μελλοντικού γάμου, είτε στα πλαίσια της ως κοινωνίας βίου,

¹⁷⁴ Βλ. Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη, Η εξώγαμη συμβίωση, σελ. 152.

και στη συνέχεια η ελεύθερη συμβίωση διαλύθηκε, τότε εκλείπει η αιτία, χάριν της οποίας έλαβε χώρα η ανωτέρω περιουσιακή μετακίνηση και συνεπώς μπορεί να αναζητηθεί ο πλουτισμός κατά τις περί αδικαιολογήτου πλουτισμού διατάξεις».

Και πάλι όμως θεωρώ ότι η υιοθέτηση της αρνητικής άποψης για την δυνατότητα της αναλογικής εφαρμογής της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, δεν μπορεί να στηρίζεται κατά κύριο λόγο στις διαφορές του θεσμού του γάμου με την βιοτική κατάσταση της ελεύθερης συμβίωσης. Αν δεν υφίσταντο οι συγκεκριμένες διαφορές δεν θα κάναμε λόγο για αναλογική εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 1400 αλλά αντίθετα για ευθεία εφαρμογή.

Με αντίθετη συλλογιστική αντιμετώπισε το ζήτημα της αναλογικής εφαρμογής του 1400 στην ελεύθερη ένωση, το Μονομελές Πρωτοδικείο Ρόδου στην υπ' αριθμ. 206/1991 απόφασή του. Τα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης έχουν ως εξής. Η αιτούσα ζητούσε την λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά του συζύγου της για την εξασφάλιση της απαίτησής της για συμμετοχή στα αποκτήματα, λόγω διακοπής της έγγαμης συμβίωσής τους. Το αξιοσημείωτο ήταν ότι πριν την διετή έγγαμη συμβίωση η οποία τελικά διεκόπη, είχε προηγηθεί ελεύθερη συμβίωση συνολικής διάρκειας εικοσιένα ετών. Η ιδιομορφία της συγκεκριμένης υπόθεσης έγκειτο στο ότι το δικαστήριο απέφυγε να αποφασίσει ευθέως για την αναλογική εφαρμογή του 1400 αλλά παράκαμψε το ζήτημα με την αντιμετώπιση του χρόνου του γάμου και της ελεύθερης ένωσης ως ενιαίας πραγματικής κατάστασης¹⁷⁵, με αποτέλεσμα να γίνει δεκτή η αναλογική εφαρμογή της αξίωσης στα αποκτήματα και για το χρόνο της ελεύθερης ένωσης.

Παρά το ομολογουμένως τολμηρό βήμα στο οποίο προέβη το Μονομελές Πρωτοδικείο Ρόδου για την αντιμετώπιση του εν γένει θέματος, δεν κατάφερε να επιτελέσει καθοριστικό ρόλο για την αντιστροφή της επικρατούσας μέχρι τότε τάσης. Έτσι αν και μεταγενέστερη, η απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κοζάνης, την οποία εξετάσαμε παραπάνω τάχθηκε αρνητικά στην δυνατότητα της αναλογικής εφαρμογής.

Είναι πλέον κατανοητό ότι δεν υπάρχει μια ομοιόμορφη άποψη της θεωρίας και της νομολογίας για την δυνατότητα εφαρμογής του 1400 Α.Κ. Επομένως είναι πλέον εμφανής η επιτακτική ανάγκη για νομοθετική ρύθμιση του ζητήματος. Γιατί

¹⁷⁵ Βλ. Κατρά Ιωάννη, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΡόδου 206/1991, ΕλλΔνη 36, 1995, σελ. 728επ.

διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος να διασαλευθεί η ασφάλεια του δικαίου από τις διαφορετικές αποφάσεις των δικαστηρίων. Παρ' όλα αυτά η ανάγκη για αναγνώριση συγκεκριμένων εννόμων συνεπειών στην βιοτική κατάσταση της ελεύθερης ένωσης δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Υπάρχουν έντονοι προβληματισμοί και αμφισβητήσεις για την συνταγματικότητα μιας πιθανής νομοθετικής ρύθμισης της ελεύθερης ένωσης. Σκόπιμο θα ήταν σε αυτό το σημείο να αναφερθούμε στα επιχειρήματα και τις διατυπωθείσες θεωρητικές σκέψεις σχετικά με την αναγκαιότητα της νομοθετικής ρύθμισης της εξώγαμης συμβίωσης.

Υποστηρίζεται από πολλούς θεωρητικούς, ότι ενδεχόμενη νομοθετική ρύθμιση της ελεύθερης ένωσης θα οδηγούσε αναπόφευκτα στην προσβολή του θεσμού του γάμου ο οποίος προστατεύεται τόσο από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο άρθρο 12, όσο και από το Σύνταγμα στο άρθρο 21. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 21 του Συντάγματος «η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους». Κατά το παραπάνω άρθρο, το Κράτος θα πρέπει κατά κύριο λόγο να ενεργεί θετικά, με την επίδειξη μέριμνας για την στήριξη του θεσμού του γάμου και κατά δεύτερον αρνητικά, αφού θα πρέπει να απέχει από οποιεσδήποτε ενέργειες που θα οδηγούν στην κατάργηση ή στην αλλοίωση των βασικών γνωρισμάτων του. Αντίθετα δεν μπορούμε να συνάγουμε σε καμία περίπτωση από την διατύπωση του άρθρου 21 το συμπέρασμα, ότι η συνταγματική προστασία του γάμου οδηγεί στην πλήρη απαγόρευση ρύθμισης των ανθρώπινων σχέσεων που δημιουργούνται και αναπτύσσονται εκτός του γάμου. Η παραπάνω ρύθμιση μπορεί να γίνει με την πρόβλεψη άλλων θεσμών, οι οποίοι δεν ταυτίζονται με το γάμο.

Εν όψει των ανωτέρω, προκύπτει το παρακάτω ερώτημα. Είναι δυνατόν να κινδυνεύσει ο θεσμός του γάμου από την ενδεχόμενη πρόβλεψη συγκεκριμένων εννόμων συνεπειών για τα πρόσωπα που συμβιώνουν ελεύθερα; Η προσωπική μου άποψη είναι αρνητική. Θεωρώ ότι όχι μόνο δεν κινδυνεύει ο γάμος αλλά αντίθετα ενισχύεται ακόμα περισσότερο η προστασία του. Το παραπάνω συμπέρασμα στηρίζεται στο γεγονός ότι το ζευγάρι δεν θα αποφασίζει πλέον την ελεύθερη συμβίωση απερίσκεπτα –όπως συμβαίνει στην πλειονότητα των περιπτώσεων- αφού θα γνωρίζει καλά, ότι θα προβλέπονται ορισμένες έννομες συνέπειες από την

παραπάνω απόφαση. Έτσι τελικά θα ενισχύεται περισσότερο ο γάμος. Όπως γλαφυρά και επιγραμματικά περιγράφει η Αλεξάνδρα Τραντά¹⁷⁶ «προσβολή κατά του θεσμού του γάμου θα μπορούσε μόνο να υφίσταται στην περίπτωση που ο νομοθέτης συγχρόνως με το γάμο δημιουργούσε έναν άλλο θεσμό, ο οποίος θα επέφερε τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις στους συντρόφους, έτσι ώστε να μπορούν να εναλλάσσονται οι δυο θεσμοί μεταξύ τους χωρίς σημαντική διαφοροποίηση». Κάτι τέτοιο όμως δεν θα μπορούσε να συμβεί σε περίπτωση πρόβλεψης συγκεκριμένων εννόμων συνεπειών για την ελεύθερη ένωση, που θα έχουν καθοριστεί με αυστηρά κριτήρια.

Σε αντίθεση με την Ελλάδα, στην οποία μέχρι το πρόσφατο παρελθόν δεν είχαν πραγματοποιηθεί οι απαραίτητες κοινωνικές αλλαγές που θα δικαιολογούσαν μια νομοθετική ρύθμιση της ελεύθερης ένωσης, στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις ο θεσμός της δηλωμένης συμβίωσης, με τις εκάστοτε διαφοροποιήσεις της ανάλογα με το κράτος, είναι μια πραγματικότητα εδώ και πολλά χρόνια. Θα ήταν χρήσιμο σε αυτό το σημείο να κάνουμε μια μικρή επισκόπηση των ρυθμίσεων που υπάρχουν στο κάθε κράτος για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Έτσι στην Γαλλία¹⁷⁷ προβλέπεται από το 1999 η έννοια «του συμφώνου αλληλεγγύης», το οποίο μπορούν να υπογράψουν δυο φυσικά πρόσωπα του ίδιου ή διαφορετικού φύλου για να οργανώσουν την κοινή ζωή τους. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της παραπάνω πρόβλεψης, όπως είναι εμφανές εξάλλου, είναι ότι το σύμφωνο αλληλεγγύης μπορεί να ρυθμίσει τις ζωές τόσο των ομοφυλόφιλων όσο και των ετερόφυλων ζευγαριών. Σημαντική ρύθμιση η οποία μας ενδιαφέρει στην παρούσα μελέτη, είναι ότι μετά την σύναψη του συμφώνου και εφόσον δεν έχει προβλεφθεί σύστημα κοινοκτημοσύνης, το κάθε μέρος θα αποκτά το ½ από τα κινητά και ακίνητα αντικείμενα που αποκτήθηκαν μετά τη σύναψη.

Αλλά και στην Γερμανία¹⁷⁸ είναι γνωστός ο θεσμός της δηλωμένης συμβίωσης από το 2001. Βέβαια όπως συνέβη και στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων, η ρύθμιση της δηλωμένης συμβίωσης δεν αποτέλεσε μια εύκολη

¹⁷⁶ Βλ. Τραντά Αλεξάνδρα, Δηλωμένη Συμβίωση, Ένας νέος οικογενειακός θεσμός,, ΔτΑ Νο 20/2003, σελ. 1175.

¹⁷⁷ Βλ. Τραντά Αλεξάνδρα, ο.π., σελ.1194.

¹⁷⁸ Βλ. Τραντά Αλεξάνδρα, ο.π., σελ. 1172επ.

διαδικασία αφού υπήρξαν έντονες αντιδράσεις και αμφισβητήσεις για την συνταγματικότητα της παραπάνω πρόβλεψης. Τελικά όμως η ρύθμιση αποτέλεσε μια πραγματικότητα, και αφορά μόνο τα ετερόφυλα και όχι τα ομόφυλα ζευγάρια.

Στην Ολλανδία¹⁷⁹ προβλέπεται επίσης η δηλωμένη συμβίωση τόσο για τα ετερόφυλα όσο και για τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια, κατά αντιστοιχία με την γαλλική νομοθετική ρύθμιση. Η διαφορά έγκειται στο ότι στο ολλανδικό δίκαιο οι έννομες συνέπειες της δηλωμένης συμβίωσης είναι ακριβώς ίδιες με αυτές που προβλέπονται για το γάμο. Ενδεχομένως εδώ θα έπρεπε να υπάρξει ένας έντονος προβληματισμός για την συνταγματικότητα της συγκεκριμένης πρόβλεψης. Αντίστοιχη ρύθμιση υπήρχε ήδη από το παρελθόν για την Δανία, τη Νορβηγία αλλά και στο Βέλγιο όπου όμως υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις στις έννομες συνέπειες από τις αντίστοιχες του γάμου.

Παρατηρούμε ότι σε πολλές από τις παραπάνω ευρωπαϊκές χώρες, η πρόβλεψη της δηλωμένης συμβίωσης αποτέλεσε μια επιτακτική ανάγκη για την ρύθμιση των σχέσεων των ομοφυλόφιλων ζευγαριών που ολοένα και αυξάνονταν. Και μπορεί στο παρελθόν η συμβίωση των ομοφυλόφιλων ζευγαριών να αποτελούσε μια κατάσταση που αντίκειτο στα χρηστά ήθη, σήμερα όμως οι κοινωνικές αντιλήψεις έχουν μεταβληθεί με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητες και οι νομοθετικές αλλαγές.

Στην Ελλάδα όπως αναφέραμε δεν είχε τεθεί μέχρι το πρόσφατο παρελθόν ζήτημα αναγνώρισης της ελεύθερης ένωσης. Σήμερα όμως που οι ελεύθερες ενώσεις είναι μια έντονη πραγματικότητα, καθίσταται απαραίτητη η νομοθετική πρόβλεψη για τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω. Βέβαια παρά τις όποιες κοινωνικές αλλαγές, θεωρώ ότι η κοινωνία δεν είναι έτοιμη ακόμα να αποδεχτεί την ρύθμιση των σχέσεων των ομοφυλόφιλων ζευγαριών που ζουν ελεύθερα αλλά μόνο των ετερόφυλων.

Σύμφωνα με πληροφορίες της γράφουσας, έχει ήδη συσταθεί επιτροπή για την νομοθετική πρόβλεψη της ελεύθερης συμβίωσης. Η γενική τάση είναι να υπάρχουν αυστηρές προϋποθέσεις για την επιλογή των ζευγαριών υπαγωγής τους σε μια μορφή ελεύθερης ένωσης, η οποία θα συνοδεύεται και από συγκεκριμένες έννομες συνέπειες. Οι προϋποθέσεις αυτές θα είναι αντίστοιχες με αυτές του γάμου, υπό την έννοια ότι θα απαιτείται πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα, ενώ δεν θα πρέπει να

¹⁷⁹ Βλ. Τράντα Αλεξάνδρα, ο.π., σελ. 1192.

υφίσταται άλλος γάμος ή κώλυμα από συγγένεια. Για το ζήτημα των περιουσιακών σχέσεων των ελεύθερα συμβιούντων, που μας απασχολεί στην παρούσα μελέτη, υπάρχει η τάση για μια σαφή νομοθετική ρύθμιση αντίστοιχη με αυτή του γαλλικού δικαίου. Η μόνη διαφορά θα είναι ότι δεν θα προβλέπεται κάποιο τεκμήριο για την συμβολή του δικαιούχου στην περιουσιακή επαύξηση, αλλά αντίθετα θα πρέπει ο δικαιούχος να αποδείξει την πραγματική συμβολή. Η παραπάνω λύση θα δώσει τέλος στον προβληματισμό που έχει προκληθεί για την δυνατότητα της αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 1400 Α.Κ. στην ελεύθερη ένωση. Αφού θα υπάρχει πλέον νομοθετική πρόβλεψη δεν θα υπάρχει λόγος για την προσφυγή στο άρθρο 1400.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ

ΠΑΡΟΧΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Είναι σαφές ότι η νομοθετική πρόβλεψη της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, δεν αρκεί από μόνη της για την αποτελεσματική διασφάλιση του δικαιούχου συζύγου, σχετικά με την ικανοποίηση της απαίτησής του. Η παραπάνω ανασφάλεια οφείλεται στο ότι δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί ενδεχόμενη πρόθεση του υπόχρεου συζύγου να ματαιώσει την ικανοποίηση της αξίωσης του δικαιούχου με διάφορους τρόπους, όπως θα δούμε παρακάτω, πριν την γέννηση της αξίωσης, δηλαδή πριν την λύση ή την ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας.

Έτσι πιο συγκεκριμένα, από την στιγμή που κλονίζεται ο γάμος και διαφαίνεται πλέον ότι οδηγείται αναπόφευκτα στην λύση του, θα ελλοχεύει ο κίνδυνος της ματαίωσης της σχετικής απαίτησης από τον υπόχρεο σύζυγο, με την εξαφάνιση των περιουσιακών στοιχείων που συγκροτούν την περιουσιακή επαύξηση επί της οποίας συνέβαλε ο δικαιούχος σύζυγος. Την εξαφάνιση των εν λόγω στοιχείων μπορεί να πετύχει ο υπόχρεος, κατ' αρχάς με την ρευστοποίηση της περιουσίας του, την οποία μπορεί κατ' αποτέλεσμα να αποκρύψει ευχερέστερα, ή με την απαλλοτρίωσή της, μέσω της εικονικής μεταβίβασης των αποκτημάτων¹⁸⁰. Επίσης είναι δυνατόν ο υπόχρεος σύζυγος να αναλάβει εικονικές υποχρεώσεις με σκοπό την εμφάνιση μεγαλύτερου παθητικού της περιουσίας του¹⁸¹. Οι ανωτέρω ενέργειες θα επιτρέπονται σε κάθε περίπτωση, εξαιτίας του υφιστάμενου συστήματος της περιουσιακής αυτοτέλειας των συζύγων που επιτρέπει σε κάθε σύζυγο να μεταβιβάζει και να διαχειρίζεται ελεύθερα τα περιουσιακά στοιχεία που του ανήκουν, χωρίς οποιοδήποτε περιορισμό (με εξαίρεση τις γενικές διατάξεις του Α.Κ. που θα εξετάσουμε παρακάτω)¹⁸².

Με αυτό τον τρόπο, θα επιτυγχάνεται όχι μόνο η ματαίωση της αξίωσης του δικαιούχου, καθώς δεν θα υπάρχει επαύξηση της αξίωσης και συμβολή επ' αυτής,

¹⁸⁰ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 356, Σταθεία, ο.π., σελ.194, Κουμάντο, ο.π., σελ. 211, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 307, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 302, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 119επ., Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 1988, σελ. 1322.

¹⁸¹ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 120, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 356.

¹⁸² Βλέπε παρακάτω σελ. 85επ.

επομένως δεν θα γεννάται καν η αξίωση, αλλά από την άλλη θα αποκλείεται και ενδεχόμενος συμψηφισμός μεταξύ τυχουσών ανταπαιτήσεων στα αποκτήματα των δυο συζύγων με αποτέλεσμα να ικανοποιείται τελικά η απαίτηση του συζύγου εκείνου που ενήργησε δολίως και κατάφερε να αποκλείσει την ικανοποίηση της αξίωσης του ετέρου συζύγου¹⁸³. Δεν είναι δυνατόν όμως να επιβραβεύονται από το νομοθέτη τέτοιες δόλιες και παραπλανητικές συμπεριφορές.

Έτσι ενόψει των ανωτέρω, καθίσταται επιτακτική η πρόβλεψη ασφαλιστικών εγγυήσεων προς τον δικαιούχο σύζυγο, με τις οποίες να προστατεύεται αποτελεσματικά η αξίωσή του. Γι' αυτό και ο νομοθέτης προέβλεψε δυο δυνατότητες παροχής ασφάλειας, την εμπράγματη ασφάλεια του άρθρου 1264 αριθμ. 4 του Α.Κ., με την πρόβλεψη απόκτησης υποθήκης και πριν την γέννηση της αξίωσης και την ασφάλεια του 1402 Α.Κ., από την δημιουργία της σχετικής αντιδικίας, δηλαδή από την άσκηση αγωγής για την λύση του γάμου ή για την ακύρωσή του ή τέλος από την άσκηση της αγωγής για συμμετοχή στα αποκτήματα. Πριν προχωρήσουμε όμως στην ειδικότερη έρευνα και ανάλυση των δυο εξασφαλιστικών μέσων, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε ποια είναι η παρεχόμενη προστασία προς τον δικαιούχο σύζυγο, βάσει των γενικών διατάξεων του Α.Κ.

Ο δικαιούχος σύζυγος μπορεί να αποκρούσει ενδεχόμενες απαλλοτριώσεις των περιουσιακών στοιχείων του υποχρέου με την επίκληση της ακυρότητά τους ως εικονικών, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 138 Α.Κ, ή ακόμη ως αντίθετων με τα χρηστά ήθη σύμφωνα με το άρθρο 178 Α.Κ. Επίσης μπορεί να προστατευθεί με την επίκληση της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος, όπως ορίζεται στο άρθρο 281 Α.Κ. Τέλος ασφάλεια παρέχεται και με τις διατάξεις περί αδικοπραξιών και ειδικότερα των άρθρων 914, αλλά και 919επ. Α.Κ., όταν υπάρχει προσβολή των χρηστών ηθών.

Αμφιβολίες εν προκειμένω δημιουργούνται, ως προς την δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 939 Α.Κ. Έτσι σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο «οι δανειστές έχουν το δικαίωμα να απαιτήσουν κατά τους όρους των επόμενων άρθρων τη διάρρηξη κάθε απαλλοτρίωσης που έγινε από τον οφειλέτη προς βλάβη τους, εφόσον η υπόλοιπη περιουσία δεν αρκεί για την ικανοποίησή τους». Προϋποθέσεις λοιπόν για την εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου είναι i) απαλλοτρίωση του οφειλέτη, ii)

¹⁸³ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 120.

απαλλοτριώση με πρόθεση βλάβης των δανειστών, iii) βλάβη των δανειστών, δηλαδή ελάττωση της περιουσίας του υποχρέου με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ικανοποίηση των δανειστών μέσω της εναπομένουσας περιουσίας, iv) γνώση του τρίτου ότι ο οφειλέτης απαλλοτριώνει προς βλάβη των δανειστών¹⁸⁴. Απόρροια της γραμματικής διατύπωσης του συγκεκριμένου άρθρου, όπως αναλύθηκε και μέσω των όρων που πρέπει να συντρέχουν, είναι ότι για να πετύχει ο δικαιούχος σύζυγος την διάρρηξη της απαλλοτριώσης, θα πρέπει να έχει την ιδιότητα του δανειστή κατά το χρόνο της πρώτης στο ακροατήριο συζήτησης της αγωγής¹⁸⁵. Με άλλα λόγια, θα πρέπει η απαίτηση της συμμετοχής στα αποκτήματα να είναι ήδη γεννημένη, δηλαδή θα πρέπει να έχει λυθεί ή ακυρωθεί ο γάμος ή να έχει συμπληρωθεί η τριετής διάσταση, όπως ρητά ορίζεται στο άρθρο 1400 Α.Κ. Σύμφωνα με την ορθότερη κατά την άποψη της γράφουσας προσέγγιση του ζητήματος, για την δυνατότητα επίκλησης του άρθρου 939 Α.Κ. από τον δικαιούχο σύζυγο, θα πρέπει να πληρούνται εκτός από τους όρους που προβλέπει το συγκεκριμένο άρθρο και οι όροι του άρθρου 1400 Α.Κ., στο οποίο αναφέρονται ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την γέννηση της αξίωσης στα αποκτήματα¹⁸⁶. Αν δεχόμασταν κάτι διαφορετικό, θα πραγματοποιούσαμε παράβαση ουσιαστικού νόμου.

Η εφαρμογή των 939επ. Α.Κ. δεν μπορεί να επιτευχθεί ούτε δια μέσου της δικαστικής προστασίας του 69 ΚΠολΔ, αφού στην τελευταία αυτή περίπτωση απαιτείται γεννημένη αξίωση. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση δ του εν λόγω άρθρου σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται να ζητηθεί δικαστική προστασία αν η γένεση ή η άσκηση του δικαιώματος εξαρτάται από την έκδοση της απόφασης, που όμως δεν σχετίζεται με το εδώ εξεταζόμενο θέμα μας¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Βλ. ανάλυση του άρθρου 939 Α.Κ. στον Ιωάννη Κατρά, Εξάβιβλο.

¹⁸⁵ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 202, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 80-81, αλλά και σε νομολογία ΕφΑθ 9239/1989 αλλά και ΕφΑθ 4980/1995, Αρμενόπουλος, 1995, σελ. 1289, όπου γίνεται δεκτό ότι την αγωγή διάρρηξης νομιμοποιείται να ασκήσει μόνο εκείνος που απέκτησε την ιδιότητα του δανειστή πριν από την απαλλοτριωτική δικαιοπραξία. Ενώ την ιδιότητα αυτή έχει και ο φορέας ενοχικής απαίτησης που τελεί υπό αναβλητική αίρεση ή προθεσμία.

¹⁸⁶ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 303.

¹⁸⁷ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 303.

Βέβαια υποστηρίζεται και η άλλη άποψη σαφώς πιο προστατευτική για τον δικαιούχο σύζυγο¹⁸⁸, η οποία δέχεται ότι δεν απαιτείται το γεννημένο της αξίωσης του συζύγου για την διάρρηξη της απαλλοτριώσης. Η παρούσα μερίδα της θεωρίας καταλήγει στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης λύσης επικαλούμενη και την αναποτελεσματική προστασία που παρέχεται στον δικαιούχο σύζυγο, βάσει των θεσμών της εμπράγματης ασφάλειας του 1264 αριθμ. 4 και της ασφάλειας του 1402 Α.Κ.¹⁸⁹. Επομένως αν αρνηθούμε την δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 939, θα αφήνουμε πεδίο στον υπόχρεο σύζυγο προκειμένου να εξαφανίσει όλα τα περιουσιακά στοιχεία τα οποία συνιστούν τα αποκτήματα.

Μια ενδιάμεση λύση προτείνεται από τον κ. Παπαδημητρίου¹⁹⁰, ο οποίος υποστηρίζει ότι «το απαιτούμενο της γέννησης θα πρέπει να καμφθεί, χάρη προστασίας του δικαιούχου συζύγου, και με βάση τις γενικές αρχές του δικαίου, οι οποίες απορρέουν από τα άρθρα 178, 919 Α.Κ., σε όλως ακραίες και εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως λ.χ. σε περίπτωση μεταβιβάσεως περιουσίας (λόγω πώλησης, γονικής παροχής κ.λ.π.), που συνιστά απόκτημα κατά την ως άνω έννοια του νόμου, ελάχιστες μόνο ημέρες πριν καταστεί αμετάκλητη η περί λύσεως ή ακυρώσεως του γάμου απόφαση, ή την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης, καίτοι, για τον σκοπό της μεταβιβάσεως (απαλλοτριώσεως) υπήρχε και ατομική περιουσία στον υπόχρεο σύζυγο, συντρέχουν δε και οι λοιπές προϋποθέσεις των άρθρων 939επ. Α.Κ. για την in concreto εφαρμογή της»¹⁹¹.

Η συγκεκριμένη άποψη που διατυπώνεται από τον ανωτέρω εξέχοντα αστικολόγο, ενέχει τους παρακάτω κινδύνους. Εναποθέτει στην κρίση του δικαστή την εφαρμογή των 939επ., όταν δεν έχει γεννηθεί ακόμα η αξίωση στα αποκτήματα, αφού αυτός θα πρέπει να κρίνει κατά πόσο η κρινόμενη υπόθεση εντάσσεται στις εξαιρετικές περιπτώσεις που δικαιολογούν την εφαρμογή των 939επ. Α.Κ. Κάτι τέτοιο όμως θα οδηγούσε κατ' επέκταση σε ανασφάλεια δικαίου, αφού θα

¹⁸⁸ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 1988, σελ. 1322επ., Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 298, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 356, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 123, Γαζή, ο.π., σελ. 58, Μπανάκα σε Αστικό Κώδικα Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, άρθρο 939.

¹⁸⁹ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 212.

¹⁹⁰ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 304.

¹⁹¹ Βλ. ομοίως και Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 123, σύμφωνα με τον οποίο η απαίτηση του δανειστή δεν είναι απαραίτητο να είναι γεννημένη για να ασκηθεί η αγωγή του 939 Α.Κ., αρκεί να επίκειται απλώς η γέννησή της.

εμφανιζόταν έντονα ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων για παρόμοιες υποθέσεις¹⁹².

Οποιαδήποτε άποψη και αν δεχτούμε επί του συγκεκριμένου θέματος, δεν αναιρείται το γενικότερο συμπέρασμα ότι η παρέχουσα προστασία σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Α.Κ. δεν είναι αρκετή για τον δικαιούχο σύζυγο, αφού τις περισσότερες φορές η απόδειξη των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται σε καθεμία περίπτωση, είναι ιδιαίτερα δύσκολη αν όχι αδύνατη. Γι' αυτό το λόγο ήταν αναγκαία η πρόβλεψη και άλλων μέσων εξασφάλισης.

1. Εμπράγματη ασφάλεια

Σύμφωνα με το άρθρο 1264 αριθμ. 4 «τίτλο από το νόμο για την απόκτηση υποθήκης, έχει ο κάθε σύζυγος για την απαίτησή του από την επαύξηση της περιουσίας του άλλου συζύγου κατά το άρθρο 1400 Α.Κ.»

Πρόκειται για μια σημαντική προστασία του δικαιούχου συζύγου, η οποία προβλέπεται και για το χρονικό διάστημα πριν την γέννηση της αξίωσης, δηλαδή πριν την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάρκειας¹⁹³. Έτσι μπορεί να επιδιωχθεί η απόκτηση της υποθήκης κατά την διάρκεια του γάμου αλλά και μετά την λύση του. Η απόκτηση της υποθήκης και μετά τη λύση του γάμου που δεν υπάρχει πλέον η ιδιότητα του συζύγου, δεν θα έπρεπε να αποκλείεται από την γραμματική διατύπωση του άρθρου, το οποίο κάνει λόγο μόνο για συζύγους αφού αυτό αναφέρεται στην συνήθη περίπτωση¹⁹⁴.

¹⁹² Ο κ. Παπαδημητρίου αναφέρει ότι η μέση αυτή λύση δεν οδηγεί σε καμία περίπτωση σε ανασφάλεια δικαίου, λόγω της εξαιρετικής και του περιορισμένου της εφαρμογής της. Το γεγονός όμως ότι η εφαρμογή περιορίζεται σε λίγες περιπτώσεις δεν αναιρεί τον κίνδυνο της ανασφάλειας του δικαίου, που έγκειται όπως αναφέραμε στις ενδεχόμενες διαφορετικές κρίσεις των δικαστών για το αν συγκεκριμένες πραγματικές καταστάσεις συνιστούν εξαιρετικές περιστάσεις που δικαιολογούν την εφαρμογή των 939επ. Α.Κ.

¹⁹³ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 305, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 296, Κουμάντο, ο.π., σελ. 212, Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 308, Σταθέα, ο.π., σελ. 198, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 122, Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 357.

¹⁹⁴ Βλ. Κουμάντο, ο.π., σελ. 212.

Η υποθήκη μπορεί να αποκτηθεί στα ακίνητα του υποχρέου συζύγου ή των κληρονόμων του. Δικαιούχος είναι ο σύζυγος ο οποίος συνέβαλε στην επαύξηση της περιουσίας ή ενδεχομένως οι κληρονόμοι του όταν η αξίωση έχει αναγνωριστεί συμβατικά ή έχει επιδοθεί σχετική αγωγή για την συμμετοχή στα αποκτήματα.

Έχουν εκφραστεί διάφορες ανησυχίες για την πρακτική εφαρμογή της απόκτησης υποθήκης κατά το 1264 αριθμ. 4, αφού στο άρθρο 1269 Α.Κ. αναφέρεται ότι η εγγραφή της υποθήκης θα πρέπει να γίνεται πάντοτε για ορισμένη χρηματική ποσότητα. Το παραπάνω δεν αποκλείει παρ' όλα αυτά, την δυνατότητα εγγραφής υποθήκης και για μελλοντική απαίτηση, όπως προκύπτει τόσο από το άρθρο 1258 Α.Κ σύμφωνα με το οποίο «η υποθήκη αποτελεί παρεπόμενο δικαίωμα, μπορεί να αποκτηθεί και υπέρ απαίτησης μελλοντικής ή υπό αίρεση», όσο και από το άρθρο 1269 περ. β το οποίο αναφέρει ότι «αν δεν περιέχεται στον τίτλο ορισμένη ποσότητα, αυτός που ζητεί την εγγραφή πρέπει να την ορίσει κατά προσέγγιση». Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως υποστηρίζεται¹⁹⁵, ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιοριστεί πριν την άσκηση της αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου ή την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης, ποια θα είναι η περιουσιακή επαύξηση καθώς και ποια είναι η συμβολή του δικαιούχου επ' αυτής. Ο προσδιορισμός μπορεί να γίνει μόνο σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα κατά το οποίο όμως είναι πολύ πιθανό να έχουν ήδη πραγματοποιηθεί οι κίνδυνοι ματαίωσης της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα. Επομένως καθίσταται πρακτικά αδύνατη η επίκληση της προστασίας του άρθρου 1264 αριθμ. 4 Α.Κ.

Βέβαια κατά άλλη μερίδα θεωρητικών¹⁹⁶, είναι δυνατή η αποτίμηση κατά προσέγγιση, ενώ για τον προσδιορισμό της θα ληφθούν υπόψη οι περιουσιακές συνθήκες του χρόνου κατά τον οποίο ζητάται η εγγραφή της υποθήκης και η συμβολή του δικαιούχου. Έτσι ικανοποιείται πλήρως τόσο η αρχή της δημοσιότητας όσο και της ειδικότερης των εμπραγμάτων σχέσεων¹⁹⁷.

Εφόσον δεχτούμε την δεύτερη θέση περί δυνατότητας εγγραφής υποθήκης, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι εάν κατά την διάρκεια του γάμου μειωθούν τα αποκτήματα, θα μπορεί ο υπόχρεος σύζυγος να ζητήσει την μείωση του ποσού της

¹⁹⁵ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 122, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 296.

¹⁹⁶ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 305επ., Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 308, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 75.

¹⁹⁷ Βλ. Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 308.

υποθήκης κατά το άρθρο 1269 εδ. β. Αν αντίθετα αυξηθεί περαιτέρω η περιουσία του υποχρέου συζύγου, θα είναι δυνατόν να επιδιώξει ο δικαιούχος σύζυγος την εξασφάλιση της απαίτησής του με την εγγραφή νέας υποθήκης¹⁹⁸.

Το εν λόγω ζήτημα θα επιλυόταν άμεσα με την προσθήκη, όπως έχει προταθεί¹⁹⁹, δεύτερης παραγράφου στο άρθρο 1269 Α.Κ. το οποίο θα προβλέπει ότι στην περίπτωση του άρθρου 1264 αριθμ. 4, η χρηματική ποσότητα θα προσδιορίζεται από το δικαστήριο κατά προσέγγιση αφού θα ληφθεί υπόψη η υφιστάμενη κατά το χρόνο της συζήτησης περιουσιακή κατάσταση, δηλαδή η περιουσιακή επαύξηση και η συμβολή του δικαιούχου επ' αυτής.

Εκτός των άλλων, η δυνατότητα αυτή δεν θα προτιμάται στην πλειονότητα των περιπτώσεων καθώς θα αποτελεί ένα σοβαρό ρήγμα στα θεμέλια του γάμου²⁰⁰. Η απόκτηση υποθήκης ήδη διαρκούντος του γάμου, για την εξασφάλιση μιας απαίτησης η οποία δεν έχει ακόμα γεννηθεί και ενδέχεται να μην γεννηθεί ποτέ, θα προκαλεί προστριβές και συνεχείς διαπληκτισμούς μεταξύ του υποχρέου και του δικαιούχου συζύγου. Επομένως η λύση αυτή θα προτιμάται μόνο όταν έχει πλέον διαπιστωθεί ότι η συνέχιση του γάμου δεν είναι δυνατή και υπάρχει φόβος ματαίωσης της ικανοποίησης της αξίωσης από την πλευρά του υποχρέου συζύγου. Επιπλέον θα πρέπει να τονίσουμε ότι η απόκτηση υποθήκης αποτελεί μια πολυέξοδη διαδικασία η οποία για αυτό τον λόγο δεν προτιμάται^{201, 202}.

Κλείνοντας την παρούσα υποενότητα, αξίζει να επισημάνουμε ότι σύμφωνα με το άρθρο 1304 Α.Κ., οποιαδήποτε συμφωνία των συζύγων για την μη εγγραφή υποθήκης όπως προβλέπεται στο άρθρο 1264 αριθμ. 4, θα είναι άκυρη^{203, 204}.

¹⁹⁸ Βλ. Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 309.

¹⁹⁹ Βλ. Σταθεία, ο.π., 206, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 122.

²⁰⁰ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 305επ.

²⁰¹ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 296.

²⁰² Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 299, όπου σημειώνεται ότι στο γερμανικό δίκαιο όπου περιέχονται ρυθμίσεις ανάλογες με το ελληνικό δίκαιο για τα αποκτήματα, προβλέπονται περιορισμοί στην διάθεση των περιουσιακών στοιχείων κατά την διάρκεια του γάμου, για χάρη της προστασίας του συζύγου και της οικογένειας.

²⁰³ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 296.

²⁰⁴ Βλ. αναλυτικότερα κεφάλαιο Τέταρτο.

2. Ασφάλεια κατά το άρθρο 1402 Α.Κ.

Η πιο ενδεδειγμένη κατά την άποψη μου επιλογή για την εξασφάλιση της θέσης του δικαιούχου συζύγου είναι αυτή που παρέχεται στο άρθρο 1402 Α.Κ. Έτσι σύμφωνα με αυτό «ο καθένας από τους συζύγους έχει το δικαίωμα στην περίπτωση που ασκήθηκε αγωγή διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή που ο ίδιος άσκησε με αγωγή την αξίωση του άρθρου 1400, να ζητήσει από τον άλλο σύζυγο ή από τους κληρονόμους του την παροχή ασφάλειας, αν εξαιτίας της συμπεριφοράς τους υπάρχει βάσιμος φόβος ότι κινδυνεύει αυτή η αξίωσή του». Πρόκειται για μια αυτοτελή ενοχική αξίωση, ανεξάρτητη από την αξίωση του 1400 Α.Κ., η οποία παρέχεται στον δικαιούχο σύζυγο ή στους κληρονόμους του για την προστασία από ενδεχόμενη κακόπιστη συμπεριφορά του υπόχρεου συζύγου.

Μπορούμε να διακρίνουμε λοιπόν τις προϋποθέσεις που τίθενται με την παραπάνω διάταξη και οι οποίες θα πρέπει να συρρέουν: i) άσκηση αγωγής διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή τέλος άσκηση της αγωγής για συμμετοχή στα αποκτήματα. Αυτό που θα πρέπει να επισημάνουμε σ' αυτό το σημείο είναι ότι όταν επιδιώκεται η εξασφάλιση της αξίωσης μετά την έγερση αγωγής για την λύση ή ακύρωση του γάμου, αρκεί η ύπαρξη της παραπάνω αγωγής χωρίς να μας απασχολεί αν ο δικαιούχος της αξίωσης στα αποκτήματα είναι ενάγων ή εναγόμενος στην αγωγή για την λύση ή ακύρωση του γάμου²⁰⁵. Αντίθετα η αγωγή για την συμμετοχή στα αποκτήματα θα πρέπει να έχει ασκηθεί από τον δικαιούχο σύζυγο ο οποίος επιδιώκει την παροχή της ασφάλειας, ii) βάσιμη πρόβλεψη αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα²⁰⁶, iii) συμπεριφορά του υποχρέου συζύγου ή των κληρονόμων του τέτοια ώστε να δημιουργείται βάσιμος φόβος ότι κινδυνεύει η ικανοποίηση της αξίωσης του δικαιούχου.

Την ασφάλεια αυτή όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, μπορούν να ζητήσουν ο δικαιούχος σύζυγος αλλά και οι κληρονόμοι του, εάν έχει αναγνωρισθεί συμβατικά η αξίωση ή έχει επιδοθεί αγωγή για την αξίωση συμμετοχής στα

²⁰⁵ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ.297.

²⁰⁶ Η συγκεκριμένη προϋπόθεση δεν αναφέρεται ρητώς από όλους του συγγραφείς, οι οποίοι περιγράφουν μόνο τους δυο άλλους όρους. Την ύπαρξη τριών όρων περιγράφουν ο κ. Βαθρακοκύλης, ο κ. Δεληγιάννης, ο κ. Σταθάς και ο κ. Δασκαρόλης.

αποκτήματα. Από την άλλη η αξίωση στρέφεται κατά του υποχρέου συζύγου ή και των κληρονόμων του.

Ο νόμος αν και προβλέπει την δυνατότητα παροχής ασφάλειας προς τον δικαιούχο σύζυγο δεν προχωρά ένα βήμα παραπέρα, προκειμένου να ορίσει με ποιο τρόπο μπορεί να επιτευχθεί. Έτσι υποστηρίζεται ότι ασφάλεια μπορεί να είναι υποθήκη, ενέχυρο, εγγύηση, εγγυητική επιστολή αξιόχρεης Τράπεζας, ενώ είναι δυνατή και ίσως προτιμότερη, η συντηρητική κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων του υποχρέου με την λήψη ασφαλιστικών μέτρων²⁰⁷. Εναποτίθεται λοιπόν στην κρίση του Δικαστηρίου να κρίνει ποια ασφάλεια είναι η πιο ενδεδειγμένη στην παρούσα υπόθεση, αφού λάβει υπόψη της τα συγκρουόμενα συμφέροντα και τους υφιστάμενους κινδύνους για την ματαίωση της ικανοποίησης της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα.

Η αξίωση του 1402 Α.Κ. μπορεί να επιδιωχθεί κατά την κρατούσα άποψη με τακτική αγωγή ή με ασφαλιστικά μέτρα εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις των 682επ. ΚΠολΔ, δηλαδή να πρόκειται για επείγουσα περίπτωση²⁰⁸ ή για επικείμενο κίνδυνο που εδώ θα συνίσταται στην ματαίωση της παροχής της ασφάλειας. Βέβαια υποστηρίζεται ότι η αξίωση του 1402 μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω τακτικής αγωγής και όχι με την λήψη ασφαλιστικών μέτρων²⁰⁹. Η υιοθέτηση της άποψης αυτής στηρίζεται στην θέση ότι η αξίωση του 1402 Α.Κ. είναι εξασφαλιστική της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, επομένως δεν νοείται εξασφάλιση αξίωσης που είναι εξασφαλιστική μιας άλλης αξίωσης.

Δεν υπάρχει οποιαδήποτε διαφωνία σχετικά με την δυνατότητα του δικαιούχου συζύγου να ζητήσει την προστασία της αξίωσής του με την λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά τα 682επ. ΚΠολΔ, όταν είναι ήδη γεννημένη η αξίωση, όταν δηλαδή έχει λυθεί ή ακυρωθεί ο γάμος ή όταν έχει συμπληρωθεί η τριετής διάσταση.

²⁰⁷ Βλ. Βαθρακοκοΐλη, ο.π., σελ. 358, Δασκαρόλη, ο.π., σελ.298, Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 309, Κουμάντο, ο.π., σελ. 212, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 306, Σταθέα, ο.π., σελ. 196, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 121.

²⁰⁸ Βλ. Γεωργίου Δ. Κυριάκου, Ασφαλιστικά Μέτρα, 1996, σελ. 458, όπου περιγράφεται η επείγουσα περίπτωση ως η συνδρομή επείγουσας ανάγκης να ενεργοποιηθεί κατά ένα μέρος η επίδικη έννομη σχέση, προκειμένου ο πιθανολογούμενος δικαιούχος να μπορέσει να απολαύσει ορισμένες ωφέλειες από το ασφαλιστέο δικαίωμά του.

²⁰⁹ Βλ. Γεωργίου Δ. Κυριάκου, Ασφαλιστικά Μέτρα, 1996, σελ. 465.

Ένα θέμα όμως το οποίο έχει προκύψει και απασχολήσει έντονα τόσο την θεωρία όσο και την νομολογία είναι η δυνατότητα λήψης ασφαλιστικών μέτρων για την προστασία της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα κατά τα άρθρα 682επ. Α.Κ., χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 1402 Α.Κ., δηλαδή η άσκηση της αγωγής διαζυγίου ή της ακύρωσης του γάμου ή τέλος της αγωγής για την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα.

Κατά την άποψη ορισμένων θεωρητικών και μέρους της νομολογίας, η λήψη ασφαλιστικών μέτρων χωρίς την συνδρομή κάποιας από τις αγωγές του 1402, δεν είναι δυνατή. Ως επιχείρημα χρησιμοποιείται ότι ενδεχόμενη μη λήψη υπόψη των προϋποθέσεων του 1402, θα οδηγεί σε αχρήστευση του τελευταίου άρθρου²¹⁰, αφού δεν θα υπάρχει λόγος για την επίκληση της διάταξης του άρθρου 1402 το οποίο απαιτεί την άσκηση κάποιας από τις προαναφερόμενες αγωγές, αφού θα μπορεί να επιτευχθεί η προστασία με την απόδειξη μόνο του επικείμενου κινδύνου. Εξάλλου δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι για την επιδίωξη της προστασίας μέσω του 682 ΚΠολΔ, είναι απαραίτητο να υφίσταται γεννημένο δικαίωμα, το οποίο όμως δεν συντρέχει εν προκειμένω. Περαιτέρω αν δεχτούμε ότι η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα πριν την γέννησή της, συνιστά μια απλή κτήση δικαιώματος και όχι προσδοκία²¹¹, θα πρέπει να αρνηθούμε και την προστασία του απλού δικαιώματος προσδοκίας μέσω της λήψης ασφαλιστικών μέτρων.

Αντίθετα πιστεύει άλλη μερίδα, ακολουθώντας μια επιεικέστερη λύση, αφού σύμφωνα με αυτή είναι δυνατή η προστασία της αξίωσης σε αρκετά προγενέστερο χρονικό διάστημα από την άσκηση των αγωγών του 1402, ήδη δηλαδή κατά την διάρκεια του γάμου²¹².

Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα λύση επί του θέματος προτείνει ο κ. Νικολόπουλος²¹³, ο οποίος αναφέρει ότι «επειδή η αξίωση παροχής ασφάλειας παρέχεται μόνο στις δυο περιπτώσεις γέννησης συμμετοχής στα αποκτήματα, δηλαδή την λύση και την ακύρωση του γάμου, ενώ αγνοεί την τρίτη περίπτωση δηλαδή την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης, διαπιστώνεται η ύπαρξη πρωτογενούς και

²¹⁰ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 1988, σελ. 1323,

²¹¹ Βλ. για το συγκεκριμένο ζήτημα ανωτέρω, κεφάλαιο 1, περ. 4.

²¹² Βλ. Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 310, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 1988, σελ. 1323.

²¹³ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 78επ.

ηθελημένου κενού, το οποίο πρέπει να πληρωθεί με αναλογική εφαρμογή της 1402 Α.Κ., έτσι ώστε για την παροχή ασφάλειας θα αρκεί η έναρξη της διάστασης». Εάν γίνει δεκτή η παραπάνω συλλογιστική, θα είναι πλέον άνευ πρακτικής ουσίας ο προβληματισμός για την δυνατότητα λήψης ασφαλιστικών μέτρων χωρίς την άσκηση κάποιας από τις αγωγές του 1402, αφού σε κάθε περίπτωση θα μπορεί να στηρίζεται στην έναρξη της τριετούς διάστασης.

Πάντως σε κάθε περίπτωση θεωρώ ότι δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τον δικαιούχο σύζυγο να δημιουργήσει το εξασφαλιστέο δικαίωμα, εγείροντας την αγωγή διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή την αγωγή για την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Επίσης δεν θα πρέπει να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι ο δικαιούχος σύζυγος θα μπορεί να ζητήσει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων εφόσον θα έχει γεννημένο δικαίωμα βάσει άλλων διατάξεων όπως στην περίπτωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού²¹⁴.

Κλείνοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο, απομένει να εξετάσουμε ποιο θα είναι το αρμόδιο δικαστήριο για τον καθορισμό του είδους της ασφάλειας καθώς και ποια η τηρητέα διαδικασία. Αρμόδιο θα είναι το δικαστήριο που προβλέπεται βάσει των γενικών διατάξεων του ΚΠολΔ. Περαιτέρω όσον αφορά την διαδικασία που θα ακολουθηθεί, εφόσον δεχτούμε ότι οι εξεταζόμενες διαφορές δεν συνιστούν γαμικές διαφορές (κυρίως στην περίπτωση της συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης), ακολουθητέα θα είναι η τακτική διαδικασία^{215 216},

²¹⁴ Βλ. Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 310επ.

²¹⁵ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 307.

²¹⁶ Βλ. παρακάτω κεφάλαιο Όγδοο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΌΓΔΩΟ

ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Αν και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης περιορίζεται στη νομική φύση και τις προϋποθέσεις της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, θεωρώ ότι είναι σκόπιμο για την πλήρη κατανόηση του συγκεκριμένου θεσμού, να εξετάσουμε συγκεκριμένα δικονομικά ζητήματα τα οποία προκύπτουν.

Έτσι, ο πρώτος κύκλος θεμάτων που θα μας απασχολήσει στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, σχετίζεται με την έρευνα της καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητας για την εκδίκαση της διαφοράς στα αποκτήματα και τέλος της τηρητέας διαδικασίας, οι διατάξεις της οποίας θα ρυθμίζουν όλα τα δικονομικά θέματα τα οποία εμφανίζονται κατά την πρόοδο της δίκης. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, δεν φαίνεται να ανακύπτει κάποια δυσκολία καθώς το αρμόδιο καθ' ύλην και κατά τόπο δικαστήριο θα ανευρεθεί βάσει των γενικών διατάξεων²¹⁷.

Συγκεκριμένα η καθ' ύλην αρμοδιότητα θα προσδιορίζεται βάσει της εκάστοτε χρηματικής αποτίμησης του αντικειμένου της δίκης. Με άλλα λόγια, εφόσον το αντικείμενο της δίκης (δηλαδή η αξίωση στα αποκτήματα) δεν υπερβαίνει τα 12.000 ευρώ, αρμόδιο θα είναι το Ειρηνοδικείο. Αν αντίθετα το αντικείμενο της αξίωσης είναι μεταξύ 12.000 και 80.000 ευρώ, αρμόδιο θα είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο. Και αν τέλος η χρηματική αποτίμηση της αξίωσης υπερβαίνει τα 80.000 ευρώ, αρμόδιο θα είναι το Πολυμελές Πρωτοδικείο. Βέβαια θα πρέπει να διευκρινίσουμε σε αυτό το σημείο ότι, εφόσον θεωρήσουμε όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω²¹⁸, ότι η αξίωση στα αποκτήματα λόγω συμπλήρωσης τριετούς διάρκειας εμπίπτει στις γαμικές διαφορές, αρμόδιο καθ' ύλην δικαστήριο στην τελευταία περίπτωση θα είναι το Πολυμελές Πρωτοδικείο²¹⁹.

Σχετικά με την κατά τόπο αρμοδιότητα του δικαστηρίου θα ισχύουν τα 22επ. ΚΠολΔ. Επομένως αρμόδιο θα είναι το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου έχει την κατοικία του ο εναγόμενος. Επιπρόσθετα εφόσον δεχτούμε και πάλι την

²¹⁷ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 300, Γεωργιάδης-Σταθόπουλος, ο.π., σελ. 311, Δεληγιάννης, ο.π., σελ. 123, Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 91, Παπαδόπουλος Αγωγές Οικογενειακού Δικαίου, σελ. 401, Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 257.

²¹⁸ Βλ. παρακάτω, σελ. 96επ.

²¹⁹ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 275, υποσημείωση 113.

υποστηριζόμενη από μερίδα της θεωρίας άποψη, ότι η αξίωση που γεννάται από την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης μεταξύ των συζύγων εμπίπτει στις γαμικές διαφορές, θα ισχύει σε αυτή την περίπτωση και η συντρέχουσα δωσιδικία του άρθρου 39 ΚΠολΔ. Συγκεκριμένα αρμόδιο θα είναι στην τελευταία περίπτωση και το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται ο τόπος της τελευταίας κοινής διαμονής των συζύγων. Πάντως, όπως σαφώς ορίζεται στο άρθρο 41 ΚΠολΔ, ανάμεσα σε περισσότερα αρμόδια δικαστήρια, ο ενάγων έχει το δικαίωμα επιλογής, ενώ η προτεραιότητα μεταξύ τους κανονίζεται από το χρόνο που ασκήθηκε η αγωγή.

Όπως διαπιστώσαμε δεν υπάρχει οποιαδήποτε διχογνωμία σε θεωρία και νομολογία, για την καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητα του δικαστηρίου που θα δικάσει την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα. Σε αντίθεση με τα παραπάνω, δεν αντιμετωπίζεται με ομοφωνία το θέμα της τηρητέας από το δικαστήριο διαδικασίας, τουλάχιστον όσον αφορά την περίπτωση όπου η αξίωση γεννάται λόγω συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης των συζύγων. Πριν προχωρήσουμε όμως στο εν λόγω θέμα το οποίο ερίζει την θεωρία, ας αναφέρουμε ότι στις άλλες δύο προβλεπόμενες περιπτώσεις όπου η αξίωση προκύπτει από την λύση ή την ακύρωση του υφιστάμενου γάμου, δεν υπάρχει οποιαδήποτε αμφισβήτηση ότι θα πρέπει να ακολουθηθεί η τακτική διαδικασία²²⁰.

Σχετικά με την τηρητέα διαδικασία για την εκδίκαση της διαφοράς στα αποκτήματα λόγω συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης των συζύγων, έχουν διατυπωθεί δυο απόψεις. Κατά την πρώτη άποψη²²¹, η τηρητέα διαδικασία δεν είναι άλλη από εκείνη η οποία προβλέπεται για τις γαμικές διαφορές. Προς επίρρωση της παραπάνω άποψης, γίνεται επίκληση του άρθρου 592 §1 περ. δ του ΚΠολΔ σύμφωνα με το οποίο κατά την διαδικασία των γαμικών διαφορών δικάζονται και «οι σχέσεις των συζύγων κατά τη διάρκεια του γάμου, οι οποίες πηγάζουν από αυτόν, εκτός από τις αναφερόμενες στο άρθρο 681 Β'»²²². Είναι επομένως προφανές, ότι εφόσον δεν γίνεται αναφορά της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα λόγω συμπλήρωσης τριετούς διάστασης στο άρθρο 681 Β' ΚΠολΔ, θα πρέπει να εκδικαστεί η συγκεκριμένη διαφορά κατά την διαδικασία των γαμικών διαφορών.

²²⁰ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 91,

²²¹ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 91, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 311, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 123.

²²² Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 91-92.

Η παραπάνω θέση ενισχύεται ακόμα περισσότερο από ένα πρόσθετο επιχείρημα που είναι απόρροια της συστηματικής ερμηνείας των άρθρων 1400-1402 Α.Κ. Έτσι, εφόσον ερευνήσουμε την συστηματική διάρθρωση των άρθρων που προβλέπουν συγκεκριμένες έννομες συνέπειες σχετικά με την αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, θα παρατηρήσουμε ότι αυτά εντάσσονται στο τέταρτο κεφάλαιο του τέταρτου βιβλίου του Αστικού Κώδικα με τίτλο «Σχέσεις των συζύγων από το γάμο»²²³. Συμπέρασμα της παραπάνω διαπίστωσης είναι ότι και η συμπλήρωση της τριετούς διάστασης που οδηγεί στην γέννηση της αξίωσης, θα ανήκει στις γαμικές διαφορές καθώς είναι διαφορά που ανακύπτει στα πλαίσια των συζυγικών σχέσεων.

Τέλος η διαφορετική αντιμετώπιση του ζητήματος της τηρητέας διαδικασίας στην περίπτωση της τριετούς διάστασης από ότι συμβαίνει κατά την εκδίκαση της αξίωσης λόγω λύσης ή ακύρωσης του γάμου, οφείλεται και στις βασικές διαφορές που εμφανίζουν οι συγκεκριμένες καταστάσεις. Έτσι κατά την συμπλήρωση της τριετούς διάστασης, ο γάμος εξακολουθεί να υφίσταται και επομένως όποιες διαφορές γεννώνται κατά την διάρκεια, θα είναι γαμικές διαφορές. Επιπλέον τίποτα δεν προδικάζει την λύση του γάμου, αφού οι σύζυγοι μπορεί να αποφασίσουν τελικά ότι δεν επιθυμούν να χωρίσουν. Αντίθετα όταν έχει επέλθει λύση ή ακύρωση του γάμου, δεν υφίσταται πλέον γάμος και δεν μπορεί να διασωθεί το κύρος του ήδη λυμένου. Η μόνη δυνατότητα που εναπομένει στους πρώην συζύγους, εφόσον επιθυμούν να συνδέονται με τα δεσμά του γάμου, είναι η τέλεση ενός νέου γάμου.

Από την άλλη πλευρά, μέρος της θεωρίας²²⁴ υποστηρίζει ότι και η περίπτωση της γέννησης της αξίωσης λόγω συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης των συζύγων, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί κατά τον ίδιο τρόπο με τις περιπτώσεις της λύσης ή ακύρωσης του γάμου.

Κατά την παραπάνω μερίδα, οι διαφορές των αποκτημάτων γεννώνται σε κάθε περίπτωση από την λύση του γάμου και όχι από την ύπαρξή του²²⁵.

²²³ Βλ. Νικολόπουλο, ο.π., σελ. 91, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 275, Παπαδόπουλος Αγωγές Οικογενειακού Δικαίου, σελ. 401.

²²⁴ Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 309, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 300, Κατρά Ιωάννη, Αγωγές Αστικού Κώδικα και Ενστάσεις, 2005, σελ. 793, Σπυριδάκη, ο.π., σελ. 257, Βαθρακοκοΐλη, ο.π., σελ. 342, Σταθέα, ο.π., σελ. 182, Γαζή, ο.π., ΝοΒ 31, αλλά και νομολογία, ΠολΠρωτΑθ 12812/1984, ΕλλΔνη 1985, σελ. 303, ΕφΑθ 3747/1989.

²²⁵ Βλ. ΕφΑθ 418/1998 ΕλλΔνη 39, σελ. 607.

Συγκεκριμένα, απαιτείται ενότητα αντιμετώπισης σε όλες τις περιπτώσεις του άρθρου 1400 Α.Κ. καθώς ο νομοθέτης δεν διακρίνει, οπότε δεν είναι σωστό να προβαίνουμε σε μια αυθαίρετη διαφοροποίηση²²⁶. Έτσι όπως επιγραμματικά διατυπώνει ο κ. Σταθάς, «το ουσιαστικό υπόβαθρο είναι ο θεσμός του γάμου εκ της σχέσεως του οποίου γεννάται η αξίωση στα αποκτήματα. Συνεπώς η λύση του γάμου με θάνατο δεν διαφοροποιεί την θεμελίωση της αξίωσης. Η αξίωση είναι μια και ενιαία έχουσα σαν πηγή το γάμο». Το συγκεκριμένο επιχείρημα δεν φαίνεται θεωρητικά συνεπές, αφού δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι στην περίπτωση της συμπλήρωσης της τριετούς διάστασης, ο γάμος εξακολουθεί να υφίσταται.

Πιο πειστικό φαίνεται το επιχείρημα ότι λόγω της ομοιότητας των σχέσεων των συζύγων σε όλες τις εξετασθείσες περιπτώσεις, θα πρέπει να υπάρχει μια ενότητα στον τρόπο αντιμετώπισής τους²²⁷. Και στην τριετή διάσταση όπως στην λύση και την ακύρωση του γάμου, οι σχέσεις των συζύγων έχουν υποστεί σημαντικό ρήγμα, με αποτέλεσμα στην πλειονότητα των περιπτώσεων να είναι αναπόφευκτη η οδός του διαζυγίου. Και αυτό το επιχείρημα όμως πρέπει να αντιμετωπισθεί με ιδιαίτερη επιφύλαξη, καθώς η τυχούσα ομοιότητα στις σχέσεις μεταξύ των συζύγων στην τριετή διάσταση με τις σχέσεις στην λύση ή την ακύρωση του γάμου, δεν οδηγούν σε καμία περίπτωση στην εξισωτική αντιμετώπισή τους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, όπως ήδη αναφέραμε και παραπάνω, όταν ένα ζευγάρι βρίσκεται σε διάσταση και δεν αποφασίζει να λύσει τον γάμο του με την έκδοση διαζυγίου (συναινετικού ή κατ' αντιδικία), θα υπάρχει πάντα η πιθανότητα διάσωσης του γάμου.

Θεωρώ ότι πιο πειστική φαίνεται η άποψη που υποστηρίζει πως η τηρητέα διαδικασία θα πρέπει να είναι αυτή των γαμικών διαφορών. Δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να παραγνωρίσουμε ή ακόμα περισσότερο να υπερβούμε το γράμμα της διάταξης του άρθρου 592 §1 περ. δ του ΚΠολΔ, που ορίζει ποιες είναι οι γαμικές διαφορές στις οποίες εμπίπτει και η εδώ εξεταζόμενη. Εξάλλου αν ο νομοθέτης ήθελε να αντιμετωπίσει τις συγκεκριμένες καταστάσεις με τον ίδιο τρόπο, θα το όριζε ρητώς.

Μετά την εξέταση των ζητημάτων της εν γένει αρμοδιότητας του δικαστηρίου που θα κληθεί να εκδικάσει την αγωγή για την αξίωση στα αποκτήματα, αξίζει να

²²⁶ Βλ. Σταθάς, ο.π., σελ. 182.

²²⁷ Βλ. Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 300.

εξετάσουμε και ένα δεύτερο κύκλο θεμάτων εξίσου σημαντικών για την πρόοδο της διαδικασίας στο ακροατήριο. Έτσι ένα πρώτο ερώτημα το οποίο μπορεί να προκύψει είναι το κατά πόσο είναι απαραίτητη για την συζήτηση της αγωγής στο ακροατήριο η εγγραφή της στα βιβλία διεκδικήσεων, κατά το άρθρο 220 ΚΠολΔ.

Κατά το άρθρο 220 ΚΠολΔ «αγωγές, στις οποίες περιλαμβάνονται και αναγνωριστικές ή ανακοπές εμπράγματα, μικτές ή νομής, εκτός από τα ασφαλιστικά μέτρα νομής, οι οποίες αφορούν ακίνητα, εγγράφονται ύστερα από αίτηση του ενάγοντος ή ανακόπτοντος στα βιβλία διεκδικήσεων του γραφείου της περιφέρειας όπου βρίσκεται το ακίνητο μέσα σε τριάντα ημέρες από την κατάθεσή τους, διαφορετικά απορρίπτονται και αυτεπαγγέλτως ως απαράδεκτες». Από την παραπάνω γραμματική διατύπωση του άρθρου, δεν προκαλείται οποιαδήποτε αμφισβήτηση για την αρνητική τοποθέτηση επί του συγκεκριμένου προβληματισμού²²⁸. Για να είναι απαραίτητη η εγγραφή στα βιβλία διεκδικήσεων, θα πρέπει η φύση της αγωγής να είναι εμπράγματη. Όμως η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, όπως εξετάσαμε αναλυτικά σε προγενέστερο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης²²⁹, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση εμπράγματη αξίωση. Αυτό συμβαίνει ακόμα και όταν αίτημα της αγωγής είναι η αυτούσια απόδοση των αποκτημάτων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η δυνατότητα πλαγιαστικής άσκησης της αγωγής στα αποκτήματα από τους δανειστές του δικαιούχου συζύγου, κατά το άρθρο 72 ΚΠολΔ σύμφωνα με το οποίο «οι δανειστές έχουν δικαίωμα να ζητήσουν δικαστική προστασία ασκώντας τα δικαιώματα του οφειλέτη τους εφόσον εκείνος δεν τα ασκεί, εκτός αν συνδέονται με το πρόσωπό του». Όπως έχουμε αναφέρει, η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα έχει έντονα προσωποπαγή χαρακτήρα με αποτέλεσμα να αποκλείει την άσκησή της από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο παρά μόνο από τον φορέα της αξίωσης ο οποίος δεν είναι άλλος από τον δικαιούχο σύζυγο. Επομένως δεν θα είναι δυνατή η άσκηση της πλαγιαστικής αγωγής από τους δανειστές του δικαιούχου συζύγου²³⁰. Μόνη εξαίρεση στον ανωτέρω κανόνα θα

²²⁸ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 343, Σταθέα, ο.π., σελ. 181, Κατρά Ιωάννη, ο.π., σελ. 793, ΑΠ 1658/2001, ΕλλΔνη 36, σελ. 725.

²²⁹ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Πρώτο, αριθμ. 1.

²³⁰ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 343, Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, ο.π., σελ. 311, Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 123, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 275, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 300, Σταθέα, ο.π., σελ. 172, Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 309.

αποτελεί η περίπτωση που η αξίωση αποβάλλει τον προσωποπαγή χαρακτήρα της, γεγονός το οποίο συμβαίνει στην περίπτωση της συμβατικής αναγνώρισής της ή της επίδοσης της αγωγής.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, θα πρέπει να αναφέρουμε πως είναι δυνατή η κατάσχεση της αξίωσης στα αποκτήματα²³¹, καθώς δεν περιλαμβάνεται ως εξαίρεση στον περιοριστικώς απαριθμούμενο κατάλογο του άρθρου 982 §2 ΚΠολΔ, ο οποίος προβλέπει ρητώς ποιες περιπτώσεις εξαιρούνται από την κατάσχεση. Εξάλλου και στο άρθρο 464 Α.Κ. ορίζεται ότι «απαιτήσεις ακατάσχετες είναι ανεκχώρητες», χωρίς όμως να προβλέπει οτιδήποτε για το αντίστροφο.

²³¹ Βλ. Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 343, Γεωργιάδης-Σταθόπουλος, ο.π., σελ. 312, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ο.π., σελ. 276, Δεληγιάννης, ο.π., σελ. 124, Δασκαρόλη, ο.π., σελ. 301.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΝΑΤΟ

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Πριν την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης, θα άξιζε να αναφέρουμε έναν προβληματισμό που είχε προκληθεί με την έναρξη εφαρμογής του νόμου που προέβλεψε τον θεσμό συμμετοχής στα αποκτήματα.

Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 54 §1 του ν.1329/1983 «αι διατάξεις αυτού του νόμου που αφορούν τις σχέσεις των δυο συζύγων από τον γάμο καθώς και την κατοικία των ιδίων και των ανηλίκων τέκνων, εφαρμόζονται και στους γάμους που τελέστηκαν πριν από την έναρξη της ισχύος του». Με άλλα λόγια, οι ρυθμίσεις του νέου νόμου αφορούν και τους γάμους που τελέστηκαν πριν από τις 18.2.1983 (χρόνος έναρξης ισχύος του νόμου), με την βασική προϋπόθεση ότι οι γάμοι αυτοί δεν έχουν ακόμα λυθεί ή ακυρωθεί αλλά αντιθέτως εξακολουθούν να υφίστανται. Η εν λόγω αντιμετώπιση κατά τον ίδιο τρόπο των γάμων που τελέστηκαν πριν αλλά και μετά την έναρξη ισχύος του νόμου, οφείλεται στην πρόθεση του νομοθέτη για ομοιόμορφη αντιμετώπιση των έγγαμων. Το ερώτημα που προέκυψε λοιπόν, σχετιζόταν με το αν η αναδρομή αυτή ήταν γνήσια ή όχι²³², δηλαδή αν στην περιουσιακή επαύξηση του υποχρέου θα περιληφθούν και τα περιουσιακά στοιχεία που αποκτήθηκαν πριν την έναρξη ισχύος του νόμου, ή αν αντίθετα ο νέος νόμος αφορά μεν και τους γάμους που τελέστηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του, για τον υπολογισμό όμως των αποκτημάτων θα υπολογισθούν μόνο τα περιουσιακά στοιχεία τα οποία αποκτήθηκαν μετά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού.

Σχετικά με το ζήτημα αυτό διατυπώθηκαν αντικρουόμενες γνώμες με ισχυρά επιχειρήματα η καθεμία²³³. Για τον παραπάνω λόγο, ο νομοθέτης αποφάσισε να λύσει

²³² Βλ. Παπαδημητρίου, ο.π., σελ. 316επ., Βαθρακοκοίλη, ο.π., σελ. 348, Δασκαρόλη, ο.π., σελ.302, Σταθόπουλο σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, σελ. 312, Σταθέα, ο.π., σελ. 214επ., Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 124επ.

²³³ Βλ. Δεληγιάννη, ο.π., σελ. 119, όπου εκτίθενται οι υποστηρικτές των δυο διαφορετικών απόψεων. Ειδικότερα υπέρ της άποψης για γνήσια αναδρομή είχαν ταχθεί ο κ. Κουμάντος, ΕλλΔνη 1985, σελ. 153, αλλά και ΜονΠρΑθ 13697/83, ΕλλΔνη 1984, σελ. 404, ΜονΠρΘεσ 5213/83, Αρμενόπουλος ΛΗ, σελ. 714, ενώ υπέρ της μη γνήσιας αναδρομής τάχθησαν οι κ. Γαζής, ο.π., σελ. 39επ., Ματθίας, ΕλλΔνη 1985, σελ. 616, Κουτσουνάδης, ΠκΔ 4, σελ. 194, αλλά και σε νομολογία, ΠολΠρΑθ

ρητά το συγκεκριμένο πρόβλημα υπέρ της υιοθέτησης της γνώμης για την γνήσια αναδρομή, με νομοθετική παρέμβαση. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 12 §§ 1 και 2 του ν.1649/1986 «Η διάταξη της πρώτης παραγράφου του άρθρου 54 του ν.1329/1983 αντικαθίσταται από τότε που ίσχυσε, ως εξής: Οι διατάξεις αυτού του νόμου που αφορούν τις σχέσεις των συζύγων από το γάμο, καθώς και την κατοικία των ιδίων και των ανηλίκων τέκνων τους εφαρμόζονται και στους γάμους που τελέσθηκαν πριν από την έναρξη της ισχύος του. Οι διατάξεις των άρθρων 1400 και 1402 του Αστικού Κώδικα, όπως αντικαθίστανται με το άρθρο 15 αυτού του νόμου, αφορούν και περιουσιακά στοιχεία που αποκτήθηκαν πριν από την έναρξη της ισχύος του ν.1329/1983, εφ' όσον ο γάμος δεν είχε λυθεί ή ακυρωθεί μέχρι τότε».

Ένα ακόμα σημαντικό σημείο του καινούργιου νόμου εντοπίζεται στο ότι όρισε πως αν ο γάμος λύθηκε ή ακυρώθηκε μετά την έναρξη ισχύος του ν. 1329/1983 και ως την έναρξη ισχύος του ν. 1649/1986, η παραγραφή της διάταξης 1401 εδ. γ του Α.Κ. αρχίζει από την έναρξη ισχύος του ν.1649/1983.

14416/1984, ΕλλΔνη 1985, σελ. 559, ΠολΠρΑθ 12892/1984, ΕλλΔνη 1985, σελ. 304, ΠολΠρΑθ 5638/84, ΕλλΔνη 1985.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Έχει καταστεί πλέον εμφανές από την μέχρι τώρα παρουσίαση και ανάλυση του θεσμού των αποκτημάτων, ότι η εν λόγω αξίωση (η οποία εισήχθη με το ν.1329/1983), αποτέλεσε μια καινοτομία στο ήδη υπάρχον σύστημα του οικογενειακού δικαίου. Η καινοτομία αυτή δεν συνίστατο στο ότι για πρώτη φορά ο δικαιούχος σύζυγος ο οποίος συνέβαλλε στην επαύξηση της περιουσίας του ετέρου συζύγου, κατά την διάρκεια του γάμου, ήταν πλέον σε θέση να διεκδικήσει την χρηματική αποτίμηση της συμβολής του, μέσω της προβλεπόμενης αγωγής του άρθρου 1400 Α.Κ. Εξάλλου αυτή η δυνατότητα προβλεπόταν ήδη και πριν το 1983 με την επίκληση των διατάξεων περί αδικαιολόγητου πλουτισμού²³⁴.

Έτσι μέσω των διατάξεων των 904επ. Α.Κ., επιτυγχανόταν και η ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου, αφού δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να επιβραβεύεται ο σύζυγος του οποίου η περιουσία αυξήθηκε κατά την διάρκεια του γάμου με την συμβολή του ετέρου συζύγου. Γιατί στην τελευταία περίπτωση ο υπόχρεος σύζυγος θα απολαμβάνει από την μια την περιουσιακή του επαύξηση και από την άλλη θα εκμεταλλεύεται τους κόπους του ετέρου συζύγου, οι οποίοι αντανακλούν άμεσα στην περιουσία του. Εξάλλου δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι είναι σύνηθες φαινόμενο στην πράξη να αποκτώνται κατά την διάρκεια του γάμου περιουσιακά στοιχεία στο όνομα του ενός συζύγου, με χρήματα όμως του άλλου (π.χ. για φορολογικούς λόγους).

Με την πρόβλεψη του θεσμού των αποκτημάτων αίρονταν όλες οι παραπάνω περιγραφόμενες αδικίες και ταυτοχρόνως παρεχόταν μια εναλλακτική λύση στον δικαιούχο σύζυγο ο οποίος υπό το προηγούμενο καθεστώς, καλούταν να αποδείξει όλες τις προϋποθέσεις των άρθρων 904επ. Α.Κ. για την ικανοποίηση της αξίωσής του. Η εν λόγω απόδειξη όμως ήταν στην πλειονότητα των περιπτώσεων δύσκολη αν όχι αδύνατη.

Βασική διευκόλυνση που παρείχε ο θεσμός των αποκτημάτων στον δικαιούχο σύζυγο, ήταν η πρόβλεψη του τεκμηρίου της συμβολής (συγκεκριμένα το 1/3 επί της περιουσιακής επαύξησης). Έτσι ο δικαιούχος δεν απαιτείται να αποδεικνύει κάθε φορά το μέγεθος της συμβολής στην περιουσιακή επαύξηση, αφού αυτή θα

²³⁴ Βλ. παραπάνω κεφάλαιο Πέμπτο.

τεκμαίρεται (αυτό βέβαια ισχύει υπό την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος έχει επιλέξει τον τεκμαρτό και όχι τον πραγματικό υπολογισμό).

Παρά τις όποιες αναμφισβήτητες διευκολύνσεις παρέχει το άρθρο 1400 Α.Κ., δεν θα πρέπει να αγνοούμε τις υπάρχουσες δυσκολίες για την θεμελίωση μιας ορισμένης αγωγής για την συμμετοχή στα αποκτήματα. Η συγκεκριμένη δυσκολία οφείλεται τις περισσότερες φορές στην αδυναμία περιγραφής της ακριβούς περιουσιακής κατάστασης του υποχρέου κατά το χρονικό διάστημα υπολογισμού της αρχικής και τελικής περιουσίας. Επίσης θα είναι ιδιαίτερα δυσχερής η απόδειξη της συμβολής του δικαιούχου συζύγου στην περιουσιακή επαύξηση, ιδιαίτερα όταν αυτή δεν συνίσταται στην παροχή των οικονομικών μέσων για την απόκτηση συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων αλλά στην ηθική, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη του υποχρέου. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, δυσχέρειες θα παρουσιάζονται και στην απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ συμβολής και περιουσιακής επαύξησης.

Ως απόρροια των παραπάνω, ο δικαιούχος επιλέγει συνήθως να στηρίζει την αξίωσή του στον τεκμαρτό και όχι στον πραγματικό υπολογισμό. Ακόμα όμως και αν επικαλεστεί τον πραγματικό υπολογισμό, πάντα θα αναφέρει επικουρικά το τεκμήριο του 1/3 για την εξασφάλισή του σε περίπτωση αδυναμίας απόδειξης της πραγματικής συμβολής.

Τέλος, τα προβλήματα εντείνονται ακόμα περισσότερο λόγω της διχογνωμίας που επικρατεί τόσο σε θεωρία όσο και σε νομολογία, σχετικά με διάφορα ζητήματα που επηρεάζουν την έκβαση της αγωγής για την συμμετοχή στα αποκτήματα (π.χ. σχετικά με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο θα πρέπει να υπολογιστεί η τελική περιουσία ή σχετικά με το αν είναι δυνατή η λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά τα 682επ. ΚΠολΔ για την προστασία της αξίωσης του άρθρου 1400 Α.Κ., χωρίς να προϋποτίθεται η άσκηση κάποιας από τις αγωγές του άρθρου 1402 Α.Κ.). Επομένως η μη ύπαρξη μιας κοινώς αποδεκτής άποψης σε θεωρία και νομολογία, έχει ως αποτέλεσμα την ανάληψη κάθε φορά από τον δικαιούχο σύζυγο του κινδύνου που ενέχει η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης άποψης.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγαλλοπούλου Πηνελόπη*, Οι έννομες συνέπειες της ελεύθερης συμβίωσης, ΝοΒ 37, 1989, σελ. 865.
- Αλεξανδροπούλου*, Η περιουσιακή επαύξηση ως προϋπόθεση της αξιώσεως συμμετοχής στα αποκτήματα, Αρμ Επιστημονική Επετηρίδα ΔΣΘ, 10/1989, σελ. 93.
- Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη*, Η εξώγαμη συμβίωση, 1984.
- Αντωνοπούλου Μαρία*, Ο θεσμός της «συμμετοχής στα αποκτήματα» στις σχέσεις των συζύγων από το γάμο (άρθρα 1400-1402), ΝοΒ 31, σελ. 1513.
- Βαθρακοκοίλης*, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, 2004.
- Βαθρακοκοίλης*, Νέο οικογενειακό δίκαιο, 2000.
- Γαζής Α. Ανδρέας*, Προβλήματα από το νέο οικογενειακό δίκαιο, ΝοΒ 31, 1983, σελ. 137.
- Γαζής Α. Ανδρέας*, Νέον Οικογενειακό Δίκαιο, 1985.
- Γεωργιάδης Απόστολος*, Ενοχικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος, 1999.
- Γεωργιάδης Κ. Αστερίου*, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα επί διαστάσεως των συζύγων, Αρμ.573.
- Γεωργίου Δ. Κυριάκου*, Ασφαλιστικά μέτρα, 1996.
- Γεωργίου Δ. Κυριάκου*, Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 692 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 40, 1996, σελ. 14.
- Γεωργίου Δ. Κυριάκου*, Η αξίωση των ΑΚ 1400,1402 και η προσωρινή της προστασία, ΕλλΔνη 33, 1992, σελ. 1397επ.
- Γεωργίου Δ. Κυριάκου*, Προβλήματα στην προσωρινή δικαστική προστασία των αξιώσεων συμμετοχής στα αποκτήματα (Με αφορμή την ΜΠρΚορ 719/1995), ΕλλΔνη 37, 1996, σελ. 275επ.
- Δασκαρόλης Θ. Γεώργιος*, Παραδόσεις Οικογενειακού δικαίου, 1992.
- Δεληγιάννης Γ. Ιωάννης*, Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ, (Συζυγικές σχέσεις-Διαζύγιο), 1987.
- Διαμαντόπουλος Γ.*, Η συμβολή του δικαιούχου συζύγου στην επαύξηση της περιουσίας του υποχρέου ως προϋπόθεση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, Επιστ. Επετ. Αρμ. 1989, 103επ.
- Δωρής Φίλιππος*, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 28/1996, ΝοΒ 45, σελ. 597.
- Κατράς Ιωάννης Ν.*, Αγωγές αστικού κώδικα και ενστάσεις, 2005.

- Κατράς Ιωάννης Ν.*, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΡόδου 206/1991, ΕλλΔνη 36, 1995, σελ. 728.
- Κοσσυβάκης Δ. Ανδρέας*, Υπόκειται εις παραγραφήν η αξίωσις συμμετοχής επί των αποκτημάτων των συζύγων η γεννηθείσα μετά την συμπλήρωσιν της τριετούς διαστάσεως και εις ποιον χρόνον παραγράφεται, ΝοΒ 1987, σελ. 447.
- Κουμάντος Γεώργιος*, Οικογενειακό δίκαιο, τόμος Ι, 1988.
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Έφη*, Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 29, 1988, σελ. 1319.
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Έφη*, Οικογενειακό Δίκαιο Ι, 2003.
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Έφη*, Παρατηρήσεις στην ΜονΠρΚοζάνης 204/1999, ΝοΒ 48, σελ. 1450.
- Κουτσουνάδης*, Δίκαιο και Πολιτική, 1983.
- Κουτσουνάδης*, Το νόμιμο σύστημα ρύθμισης των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Η περιουσιακή αυτοτέλεια με αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, ΔκΠ 1983, σελ. 40.
- Ματθίας Στέφανος*, Διαχρονική εφαρμογή της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, ΕλλΔνη 26, 1985, σελ. 616.
- Ματθίας Στέφανος*, Μελετήματα Ιδιωτικού Δικαίου, 1997.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου Ηρώ*, Οι συνέπειες του διαζυγίου, 1986.
- Νικολόπουλος Δ. Παναγιώτης*, Νομολογιακές εξελίξεις στα αποκτήματα των συζύγων, β' έκδοση, 2004.
- Νικολόπουλος Πάνος*, Παρατηρήσεις στην ΜονΠρΡόδου 206/1991, ΕλλΔνη 36, 1995, σελ. 727.
- Παπαδημητρίου Γεώργιος*, Αποκτήματα, ενοχική, όχι όμως πάντα χρηματική η αξίωση. Τρόπος υπολογισμού του αποκτήματος (αυξήσεως), χρόνος αναγωγής σε χρήμα. Δικονομική θέση των διαδικών σε περίπτωση αγωγής υπερβαιούσης το τεκμήριο, περιοριζομένης στο τεκμήριο (1/3), ή υπολειπόμενης του τεκμηρίου, ΕλλΔνη 39, 1998, σελ. 505.
- Παπαδημητρίου Γεώργιος*, Οικογενειακό Δίκαιο, 2006.
- Παπαχρίστου Κ. Θανάση*, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005.
- Παπαχρίστου Κ. Θανάση*, Η παραίτηση από την αξίωση στα αποκτήματα, ΧρΙΔ Α/2001, σελ. 577.
- Παρασκευόπουλος Ν.*, Αι περιουσιακαί σχέσεις των συζύγων κατά το εσωτερικόν και το διεθνές δίκαιον με το ν. 2329/1983, 1984.

- Πασχαλίδου-Κουτνατζή Ιφιγένεια*, Προβληματισμός από την αυτούσια ικανοποίηση της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, *ΕλλΔνη* 39, 1998, σελ. 1508.
- Σιδηρόπουλος*, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 28/1996, *Αρμ* 47, σελ. 235.
- Σιδηρόπουλο*, Η συντηρητική κατάσχεση ως ασφαλιστικό μέτρο της αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα, *Αρμεν*. 51, σελ. 477.
- Σπυριδάκης Ι.Σ.*, *Οικογενειακό Δίκαιο*, 2006.
- Σταθέας Θ. Γεωργίου*, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1990.
- Σταθόπουλος Μιχάλης*, στον ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, άρθρα 1400-1402, σελ. 287.
- Τράντα Ν. Αλεξάνδρα*, Δηλωμένη Συμβίωση, Ένας νέος οικογενειακός θεσμός;, *ΔτΑ* No 20/2003, σελ. 1171.
- Τρωιανού-Γουλιέλμου Στυλιανή*, Παρατηρήσεις στην ΠολΠρΘες 33640/1996, *Αρμ* 1997, σελ. 60.
- Φίλιος*, *Οικογενειακό Δίκαιο*, 2004.
- Ψυχομάνης Σπ.*, Περιουσιακή αυτοτέλεια των συζύγων και σύστημα κοινοκτημοσύνης με το Ν. 1329/1983, *ΝοΒ* 31, σελ. 951.